

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Juhtimise ja turunduse instituut
Rahvusvahelise ettevõtluse õppetool

Dissertatsioon *magister artium* kraadi taotlemiseks majandusteaduses

Nr. 96

Helen Petrov

**IIRIMAA KOGEMUSE RAKENDAMINE INIMKAPITALI ARENDAMISEKS
EESTIS EUROOPA LIIDU STRUKTUURIFONDIDE ABIL**

Juhendaja: prof. Urmas Varblane

Tartu 2004

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. INIMKAPITALI ARENDAMINE	6
1.1 Inimkapitali mõiste ja inimkapitali väärtuse mõõtmine.....	6
1.2 Inimkapitali roll majanduskasvu teoreetilistes mudelites	12
1.3. Inimkapitali väärtustamine ja seos jätkusuutlikkusega	21
2. IIRIMAA KOGEMUS EUROOPA LIIDU STRUKTUURIFONDIDE KASUTAMISEL	27
2.1 Iirimaa riiklikud prioriteedid ja inimkapitali arendamise rahastamine Euroopa Liidu struktuurifondidest.....	27
2.2 Eesti ja Iirimaa lähtealuste võrdlevanalüüs.....	36
2.3 Iirimaa edutegurid inimkapitali arendamisel	46
3. INIMKAPITALI ARENDAMISE HETKESEIS JA TULEVIK EESTIS.....	54
3.1 Eesti majanduslik ja sotsiaalne hetkeseis inimkapitali aspektist lähtuvalt	54
3.2 Eesti riiklikud prioriteedid inimkapitali arendamisel aastatel 2004-2006	63
3.3 Iirimaa kogemuse rakendamine ja inimkapitali arendamine Eestis perioodil 2007-2013	69
KOKKUVÕTE.....	79
VIIDATUD ALLIKAD	85
LISAD	93
Lisa 1. Iirimaa majanduskasv enne Euroopa Liidu liikmeks astumist 1960-1973	93
Lisa 2. Iirimaa majanduskasv Euroopa Liidu liikmena 1973-2003	94
Lisa 3. Tööhõive ja töötus Iirimaal 1951-2000.....	95
Lisa 4. Iirimaa ja Eesti peamised sarnasused	96
Lisa 5. Iirimaa ja Eesti peamised erinevused	97
Lisa 6. Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegia 1998-2003	98
SUMMARY	99

SISSEJUHATUS

Inimkapitali arendamine on üks arenguvõimalusi, mis toetab kõigi teiste sotsiaalsete ja majanduslike eesmärkide elluviimist läbi tööjõu üldise kvaliteedi tõstmise. Inimkapitali arendamisel on palju olulisi aspekte, mida tuleb tervikliku lähenemise puhul arvesse võtta. Samas on inimkapitali arendamisel tegemist investeeringutega, mis on pikaajalise tasuvusega. Lühiajalise edu tagamiseks ei valita esmajärjekorras lähenemist, mis seab prioriteedid inimkapitali arendamisele. Tänapäeva globaalse konkurentsivõime kontekstis on just majanduskasv, jätkusuutlikkus ja inimkapitali areng võtmesõnadeks, mis tagavad edukuse pikaajalises perspektiivis. Seda aga alati ei väärtustata ja ei nähta seost tänaste prioriteetide seadmise ja pikaajalise edu tagamise vahel. Inimkapital omab teoreetikute hinnangul järjest tähtsamat rolli majanduskasvu protsessis, kuid sellegi poolest on inimkapitali kontseptsioon ikka veel vastuolusid ja vaidlusi tekitav teema.

Iirimaa liitus Euroopa Liiduga 1973. aastal ja on tänaseks päevaks läbi teinud suure arengu. Samas mitte kõik riigid pole Euroopa Liidu liikmeks saamise järel sarnast edustsenaariumi läbinud. Seepärast tasub uurida, kuidas ja milliste vahenditega saavutati edu Iirimaaal. Eesti on alates 2004. aasta maikuust Euroopa Liidu liikmesriik ja seega on käesoleval hetkel äärmiselt oluline analüüsida hetkeseisu inimkapitali arendamisel Eestis ja meie perspektiive saavutada edu uutes tingimustes. Käesolevaks programmeerimisperioodiks 2004-2006 on riiklikud prioriteedid Euroopa Liidu struktuurifondide kasutuselevõtuks määratletud ja vahendite jaotus fikseeritud, kuid vaja on mõelda juba uuele perioodile, mis algab 2007. aastast.

Iirimaa kogemust saab kahtlemata pidada õppetunniks, millele tasub nii Eestil kui teistel uutel Euroopa Liidu liikmesriikidel tähelepanu pöörata ja oma prioriteedid üle vaadata. Senini pole Eestis süstemaatiliselt antud teemat käsitletud ja analüüsitud Iirimaa kogemuse integreerimise võimalikkust Eestisse.

Lähtuvalt eelpoolkäsitletud uurimisprobleemist ning teema aktuaalsusest, on käesoleva töö eesmärgiks välja selgitada, kas ja kuidas saab Iirimaa kogemust rakendada inimkapitali arendamiseks Eestis Euroopa Liidu struktuurifondide abil. Töös käsitletakse Iirimaa edustsenaariumi viimase kolmekümne aasta jooksul, tuuakse välja meetmeid ja tegevusi, mida Iirimaa on rakendanud inimkapitali arendamiseks. Struktuurifondide kasutamist Iirimaal on eelkõige uuritud just inimkapitali arendamise aspektist lähtuvalt ja seega ei ole käsitletud kõigi nelja struktuurifondi, vaid eelkõige Euroopa Sotsiaalfondi ja Euroopa Regionaalarengu Fondi vahendite kasutamist.

Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- uurida inimkapitali teoreetilisi käsitlusi ja määratleda inimkapitali roll majanduskasvu mudelites ning jätkusuutliku arengu tagamisel;
- analüüsida struktuurifondide kasutust Iirimaal, meetmeid inimkapitali arendamisel ja nende edutegureid inimkapitali arendamisel;
- võrrelda Iirimaa ja Eesti lähtealuseid Euroopa Liidu liikmekssaamise ajahetkel;
- uurida, mida on Eestis senini tehtud inimkapitali arendamisel ja mida käesoleval hetkel planeeritakse teha.

Järeldusena tuuakse magistritöös välja soovitusel, millised peaksid olema suunad inimkapitali arendamisel aastatel 2007-2013 lähtuvalt Iirimaa kogemusest ja millised on parimad proportsioonid struktuurifondide rakendamisel, et tagada inimkapitali areng ja seeläbi Eesti majanduse jätkusuutlik areng.

Töö koostamisel ei olnud tarvilik täiendavate empiiriliste uuringute ja küsitluste läbiviimine, sest töö eesmärgi täitmiseks vajalikud andmed olid kättesaadavad erinevatest andmebaasidest, publikatsioonidest, varasemalt läbiviidud uuringutest, analüüsides ja riiklikest arengukavadest. Käesolevas töö eesmärgi täitmiseks on uuritud nii Eesti kui Iirimaa riiklike strateegiaid, tegevuskavasid ja erinevaid inimkapitali teemat käsitlevaid analüüse. Eesmärgi saavutamiseks töötati läbi väga mahukaid materjale, et saada ülevaade inimkapitali arendamisest mõlemas riigis ja neid omavahel võrrelda.

Magistritöö järeldusi ja soovitusi saab arvestada riiklike prioriteetide paikapanemisel järgmisel perioodil. Esimene Eesti Riiklik arengukava aastateks 2004-2006 on juba

valminud, kuid hoopis põhjalikumalt tuleb teha ettevalmistustööd 2007. aastal algavaks uueks programmeerimisperioodiks. Esimese perioodi kogemuste ning läbimõelduma stsenaariumi abil on võimalik edaspidi Euroopa Liidu liikmeksolemise ja struktuurifondide efektiivsest paigutusest veelgi suuremat kasu saada.

Magistritöö esimeses peatükis käsitletakse inimkapitali mõiste erinevaid teoreetilisi lähenemisi. Tuuakse esile inimkapitali definitsiooni erinevad aspektid ja inimkapitali, majanduskasvu ning jätkusuutliku arengu vahelised seosed. Käesolevas peatükis tuuakse esile inimkapitali kui üht olulist majanduskasvu tegurit, käsitletakse inimkapitali arendamise rolli erinevates majanduskasvu teooriates ja võrreldakse erinevaid mudeleid inimkapitali seisukohast lähtuvalt.

Töö teises peatükis analüüsitakse inimkapitali arendamise rahastamise skeeme, proportsioone ja meetmeid Iirimaaal. Pärast ülevaadet Iirimaa majanduse ja ühiskonna arengust viimase 30 aasta jooksul analüüsitakse Iirimaa ja Eesti sarnasusi ja erinevusi. Iirimaa ja Eesti lähtealuste väljaselgitamisel tuuakse välja olulised sotsiaalsed ja majanduslikud näitajad Iirimaa kohta ja võrreldakse neid Eesti andmetega, mille baasil on võimalik kindlaks teha, kas Iirimaa kogemust saab Eestis kasutada või peab meie majanduspoliitiline lähenemine struktuurifondide kasutamisel inimkapitali arendamisel ettevõtete tasandil olema erinev. Samuti tuuakse esile Iirimaa edutegurid, mis on taganud neile väljapaistva edustsenaariumi 1990-tel aastatel.

Töö kolmandas peatükis on põhirõhk inimkapitali arendamise hetkeseisul Eestis ja tulevikuperspektiividel. Tuuakse välja Iirimaa kogemuste rakendamise võimalused inimkapitali arendamisel Eestis ja esitatakse järeldused ning soovitusel, millised peaksid olema suunad inimkapitali arendamisel aastatel 2007-2013 ja millised on parimad proportsioonid struktuurifondide rakendamisel, et tagada inimkapitali areng Eesti majanduse jätkusuutlikuks arenguks.

Töö koostamisel on kasutatud teaduslikke artikleid inimkapitalist ja majanduskasvu mudelitest, erinevate autorite uurimusi Iirimaa kohta, riiklike arengukavasid, programmdokumente, empiirilisi analüüse, uuringuid ja Euroopa Komisjoni poolt väljaantud teatisi. Inimkapitali uurimisel Eestis kasutati statistilisi allikaid, riiklike programmdokumente (sh riiklik arengukava) ja varasemalt läbiviidud uuringuid.

1. INIMKAPITALI ARENDAMINE

1.1 Inimkapitali mõiste ja inimkapitali väärtuse mõõtmine

Inimkapitali mõiste on kompleksne ja mitmetahuline ning aja jooksul üha täiendust leidnud. Inimkapitali olulisust majanduskasvu ja progressi allikana tõdeti juba pikka aega tagasi, kuid siis ei suudetud inimkapitali kontseptsiooni näha niivõrd ulatuslikult ja definitsiooni piiritletuse tõttu ei arvestatud paljude inimkapitali oluliste omadustega ja erinevustega füüsilisest kapitalist.

Adam Smith (1776) oli esimene klassikaline majandusteadlane, kes kapitali definitsioonis hõlmas ka inimkapitali. Ta kaasas riigi kapitali varude arvestusse ka elanike poolt omandatud kasulikud oskused, sest inimeste oskused suurendavad heaolu nii ühiskonna kui indiviidi tasandi. Seejärel oli inimkapitali kontseptsioon pikka aega unustuses kuni 1960. aastate alguseni, mil Becker (1964), Schultz (1961) ja Mincer (1958) uuesti inimkapitali kontseptsiooni päevakorda võtsid, et tõestada inimkapitali seoseid majanduskasvuga ja rõhutada inimkapitali olulisust tulude erinevuse selgitamisel. (Laroche *et al* 1998: 2)

Inimkapital hõlmab nii tootmises osaleva tööjõu kvantitatiivset dimensiooni kui ka teadmiste ja oskuste vara, mis on selle tööjõu omanduses (Wiman 2000: 47). OECD definitsiooni järgi on inimkapital “indiviidi teadmised, oskused, kompetentsid ja omadused, mis võimaldavad luua isiklikku, sotsiaalset ja majanduslikku heaolu” (OECD 2001: 18; Le *et al.* 2003: 273 vahendusel). 2003. aastal defineerib OECD inimkapitali kui teadmiste, oskuste ja haridusest, koolitusest ning kogemustest tulenevaid omadusi, mis on üks inimkonna väärtuslikemaid ressursse (OECD 2003). Tihti käsitletakse inimkapitali kui ühte tootmissisendit, lisaks tavapärasele näitajatele, milleks on töö ja kapitali (Carlaw, Lipsey 2003: 482).

Laroche, Merette ja Ruggeri (1998) on detailselt käsitlenud inimkapitali mõistet ja seda veelgi täiendanud, lisades inimkapitali definitsiooni ka 'sünnipäraseid omadused/võimed'. Inimkapital on kompleksne kontseptsioon paljude eri dimensioonidega. Vastavalt definitsioonidele on inimkapital immateriaalne, seega on inimkapitali raske hinnata ja rahas mõõta. Inimkapitali väärtuse hindamise ehk mõõtmise teooria ja empiirilised uuringud on teadlastele väljakutseks olnud pikka aega. (Le, Gibson, Oxley 2003: 273)

Inimkapitali definitsioon tuleneb kapitali definitsioonist. Inimkapital on defineeritud kui investeringute koondamist haridusse, tervisesse, töökoolitusse (*on-the-job training*) ja migratsiooni, mis suurendab indiviidi tootlikkust tööturul.¹ Inimkapitali olemust aitavad selgitada kaheksa olulist aspekti (Laroche *et al* 1998: 5-8):

1. Inimkapital koosneb sünnipärasest ja omandatud komponentidest. Sünnipäraseid omadusi defineeritakse kui füüsilisi, intellektuaalseid ja psühholoogilisi võimeid, mis on indiviidile sündides kaasa antud ja peegeldavad inimkapitali potentsiaali. Elu jooksul omandatakse uusi oskusi põlvkondade vahelises teadmiste ülekandmisel, läbi personaalsete kontaktide, töökogemuse, koolituse, hariduse ja sotsialiseerimise.
2. Inimkapital on mittekaubeldav hüvis. Nii sünnipäraseid kui omandatavad oskused ja omadused on seotud konkreetse indiviidiga, kes neid omadusi ja oskusi kätkeb.
3. Inimesed ei oma alati kontrolli eri kanalite ja tempo üle, millega nad omandavad inimkapitali. Eluea varases staadiumis teevad inimkapitali omandamise otsused vanemad, õpetajad, valitsus ja ühiskond kui tervik läbi haridus- ja sotsiaalsete institutsioonide. Hiljem sõltub inimkapitali investeerimise otsus indiviidist endast
4. Inimkapitali omandatakse formaalselt ja mitteformaalselt. Formaalne omandamine toimub selleks otstarbeks rajatud institutsioonide ja programmide abil, kus teadmiste ja oskuste omandamine toimub õppekeskkonnas. Mitteformaalseks peetakse isiklike kontaktide, töökogemuse, praktika ja iseõppimise käigus teadmiste ja oskuste omandamist.

¹ Behrman, Taubman (1982), Kiker (1966), Becker (1964), Schultz (1961), viidatud Laroche *et al* 1998: 5-8 vahendusel

5. Inimkapitalil on nii kvalitatiivsed kui kvantitatiivsed aspektid. Lihtne on kvantifitseerida indiviidi kooliskäidud aastate arvu, kuid ei saa eeldada, et investeeringud inimkapitali oleksid kvalitatiivselt homogeensed.

6. Inimkapital võib olla üldine või spetsiifiline. Teadmised ja oskused on üldised siis kui neid on võimalik kasutada paljudes tegevustes ja nad on lihtsalt ülekantavad ühelt töötajalt teisele ilma suurema väärtuse kaota. Inimkapital on aga spetsiifiline, kui seda saab kasutada vaid teatud tegevustes (erialased oskused ja teadmised).

7. Inimene ei pruugi oma inimkapitali (teadmisi ja oskusi) täiel määral kasutada. Lünk võib tekkida omandatu ja tööturul vajaminev vahel ning samuti inimese teadliku või mitteteadliku otsuse tõttu, mitte täielikult ära kasutada oma potentsiaali. Kui inimene ei kasuta oma teadmisi ja oskusi, siis inimkapitali väärtus kahaneb.

8. Inimkapitali definitsioon hõlmab ka välismõjusid. Need välismõjud seisnevad indiviidi mõjus teiste indiviidide ja füüsilise kapitali tootlikkusele ning samuti faktis, et indiviidid on tootlikumad keskkonnas, kus on kõrge inimkapitali tase. Näiteks on kõrge kontsentratsiooniga inimkapitali keskusteks ülikoolid, uurimiskeskused ja kõrgtehnoloogiafirmad.

Kuigi uurimused on kinnitanud inimkapitali olulist rolli majanduskasvus, ei ole teooria lõplik selles osas, millist rolli inimkapital täpselt omab. Samuti pole selge, mis on parim viis inimkapitali arendamiseks (Islam 2003: 346). Erinevad definitsioonid sisaldavad enamjaolt samu komponente, kuigi erinevate rõhuasetustega. Inimkapitali teemat on uurinud paljud teadlased, sealhulgas Lee ja Barro, Temple, Pritchett, Krueger, Lindahl, Wolff, Wößmann, de la Fuente ja Domenech, Cohen ja Soto, jpt (Le *et al.* 2003: 273).

Inimkapitali väärtuse mõõtmine on nii teorias kui empiirilistes uuringutes teadlastele pidevat väljakutset pakkunud. Le, Gibson, Oxley (2003) toovad esile kolme põhilist inimkapitali mõõtmise viisi, milleks on kulupõhine, tulupõhine ja haridusel baseeruv lähenemine. Oma töös on nad lähemalt uurinud kahe esimese inimkapitali mõõtmise viisi erinevaid teooriaid ja mudeleid. Ludger Wößmann (2003) käsitleb inimkapitali aga just läbi hariduse näitajate.

1) Kulupõhine inimkapitali väärtuse mõõtmine

Kulupõhise inimkapitali hindamise koolkonna aluseks on Engeli 1883. aastal väljatöötatud tootmiskulude meetod, mis hindab inimkapitali väärtust baseerudes vanemate poolt tehtud kulutustele lapse üleskasvatamisel. Engeli käsitluse alusel võeti arvesse kulutusi, mida tehti inimese sünnist kuni 26-aastaseks saamiseni. Eeldades, et üleskasvatamise kulud kuni 26-aastaseks saamiseni, võttes arvesse ühiskondlikku kuuluvust i -ndasse klassi ($i= 1, 2, 3$ vastavalt madal, kesk- ja kõrgklass), koosnesid sünnikuludest c_{oi} ja iga-aastastest kuludest $c_{oi} + x c_{oi} k_i$, tuletas Engel järgneva valemi (Le, Gibson, Oxley 2003: 273-274):

$$(1) \quad c_i(x) = c_{oi} + c_{oi} \left[x + \frac{1}{2} k_i x(x+1) \right] = c_{oi} \left[1 + x + \frac{1}{2} k_i x(x+1) \right],$$

kus $c_i(x)$ - lapse üleskasvatamise kulud,
 c_{oi} - sünnikulud.

Empiirilisel vaatlusel välja selgitatud, et $c_{01} = 100$, $c_{02} = 200$ ja $c_{03} = 300$ ja $k_i = k = 0.1$.

Engeli lähenemist on aja jooksul paljude teadlaste poolt modifitseeritud ja täiendatud. Kendrick (1976) jagas inimkapitali materiaalseks ja mittemateriaalseks, kusjuures materiaalsed komponendid koosnesid neist kuludest, mida tehti lapse sündimiseks ja tema kasvatamiseks kuni 14-aastaseks saamiseni. Mittemateriaalsed investeeringud inimkapitali on aga need kulud, mis suurendavad töö kvaliteeti ja produktiivsust, hõlmates kulutusi tervisele, turvalisusele, mobiilsusele, haridusele ja koolitusele ning lisaks kooliskäivate õpilaste alternatiivkulud. (Le, Gibson, Oxley 2003: 274)

Kulupõhisel inimkapitali hindamise meetodil on aga jätkuvalt piiranguid ja puudusi. Alati ei pruugi tehtud kulutused peegeldada tegelikku inimkapitali väärtust. Näiteks sünnipäraselt vähem võimeka ja haige lapse kasvatamine on kulukas, seega kulupõhine mõõtmine sel puhul ülehindab inimkapitali väärtust ja alahindab võimekate laste üleskasvatamist, kelle kasvatamise ja harimise kulud on olnud väiksemad. Samuti on kulupõhine meetod liialt sõltuv teoreetikute poolt tehtud eeldustest, milliseid kulusid üldse arvatakse inimkapitali hulka. (*Ibid.*: 276)

2) Tulupõhine inimkapitali väärtuse mõõtmine

Le, Gibson ja Oxley (2003) ongi oma töös peamiselt baseerunud kulu ja tulupõhisele meetodile. Nende töös antakse laiahaardeline ja hiljutine ülevaade inimkapitali mõõtmise temaatika kirjandusest (George *et al.* 2003: 232). William Petty (1690) oli esimene majandusteadlane, kes lõi aluse inimkapitali väärtuse tulupõhisele hindamisele. Alates sellest ajast on tehtud palju täiendusi, kuid tulupõhise meetodi põhialuseks on inimkapitali väärtuse arvutamine tema kogutuluna väärtuse põhjal, mida ta oma eluea jooksul teenib. See lähenemine on fokuseeritud investeringute tasuvusele. Kõnealuse lähenemise puudusena on aga esile toodud asjaolu, et erinevused palkades ei peegelda alati erinevust tootlikkuses, sest erinevused palkades on põhjustatud mitmete erinevate tegurite poolt. Lisaks on selline hindamine liiga sõltuv diskonteerimismäärast ja pensionile mineku vanusest. (Le, Gibson, Oxley 2003: 276)

Esimene teaduslik meetod indiviidi väärtuse hindamiseks töötati välja Farri poolt 1853. aastal. Farri lähenemise põhialuseks oli indiviidi tasandil inimkapitali väärtuse hindamine kogutuluna, mida indiviid tööturul oma eluea jooksul on võimeline teenima. Lähtuvalt Farri töödest jõudsid Dublin ja Lotka (1930) valemile, millega on võimalik hinnata indiviidi sünniväärtust (Le, Gibson, Oxley 2003: 277):

$$(2) \quad V_a = \sum_{x=a}^{\infty} \frac{P_{a,x}(y_x E_x - c_x)}{(1+i)^{x-a}},$$

- kus V_0 - indiviidi sünniväärtus,
 $P_{0,x}$ - vanuseni x elava indiviidi sündimise tõenäosus,
 y_x - aastane teenistus indiviidi kohta vanuses x kuni $x+1$,
 E_x - aastase tööhõive määr vanuses x ,
 c_x - elukallidus indiviidi kohta vanuses x kuni $x+1$,
 i - intressimäär,
 a - vanus.

See mudel on Farri meetodist tuletatud, kuid erinevalt Farrist ei eelda Dublin ja Lotka täishõivet ja võtavad valemis arvesse ka tööpuudust. Ülaltoodud valemit saab modifitseerida, et hinnata indiviidi rahalise väärtust vanuses a :

$$(3) \quad V_a = \sum_{x=a}^{\infty} \frac{P_{a,x} y_x E_x}{(1+i)^{x-a}}$$

Tulupõhise inimkapitali väärtuse hindamisel ei võeta aga arvesse paljusid aspekte nagu näiteks haridust. Seega on välja arenenud ka kolmas koolkond.

3) Haridusest lähtuv inimkapitali väärtuse mõõtmine

See meetod võtab arvesse järgnevaid näitajaid: täiskasvanute kirjaoskuse määr, haridusest tulenev toodangu suurenemine, kooliskäijate määr ja tööealise elanikkonna kooliskäidud aastate arv. Haridusest lähtuva inimkapitali väärtuse mõõtmise meetodi erinevaid aspekte, täiendusi ja modifikatsioone on põhjalikult käsitlenud Ludger Wößmann oma teaduslikus artiklis, kus ta näitab, et inimkapitali väärtuse mõõtmisel tehakse suuri vigu valides valesid näitajaid (Wößmann 2003: 240).

Haridus on üks peamisi inimkapitali akumulierimise vahendeid. Lisaks formaalsele haridusele, sisaldavad investeringud haridussse ka mitteformaalset haridust st oskused, mida on omandatud kooliskäimisega paralleelselt ja pärast kooli täiendkoolituse, praktika ning töö tegemise (*learning by doing*) käigus (*Ibid.*: 265)

Ressurssidepõhiselt lähenemiselt on toimumas üleminek teadmispõhise majanduse kontseptsioonile ja see on muutnud inimkapitali üheks juhtivaks majanduspoliitiliseks teemaks. Laroche, Merette ja Ruggeri toovad oma töös esile seosed, mis eksisteerivad poliitika, inimkapitali ja majanduskasvu vahel teadmispõhises ühiskonnas. Nad näitavad, et inimkapitali peamised omadused ja erisused füüsilisest kapitalist mõjutavad oluliselt rahvamajanduslikku arvepidamist, valitsuskulude klassifikatsiooni ja valitsuse majanduspoliitikale hinnangu andmist. (Laroche *et al* 1998: 3-17)

Inimkapitali väärtuse mõõtmise uurimine on aja jooksul olnud erineva rõhuasetusega. Vanasti prooviti inimkapitali väärtust hinnata selleks, et demonstreerida rahva võimsust (*a power of a nation*) ning hinnata inimkadusid, mida tõid endaga kaasa sõjad ja katk. Tänapäeval on pöörõhk inimkapitalil kui ühel muutujal, mis selgitab majanduskasvu ja on potentsiaalne poliitika instrument. Inimkapitalil usutakse olevat kriitiline roll kasvuprotsessis ja ta toob kaasa ka positiivsed välismõjud nagu näiteks suurem eneseteostus, rahulolu, individuaalsete võimete arendamine, vaesuse ja kuritegevuse

vähendamine ning suurenenud osalus ühiskonnas, sotsiaalelus ja poliitikas. (Le, Gibson, Oxley 2003: 297)

Inimkapitali väärtust mõjutavad ka sellised näitajad nagu inimese tervislik seisund, ettevõtlikkus, innovaativsus ja töötahe. Beugelsdijk, Noorderhaven (2004: 20) on uurinud ettevõtlikkuse, innovatsioonipotentsiaali ja inimkapitali seoseid. Oma empiirilise uuringuga näitavad nad, et regioonid erinevad üksteisest inimeste ettevõtlikkuse määra suhtes ja kõrge ettevõtlikkus on positiivses korrelatsioonis piirkonna kõrge regionaalse majanduskasvuga. Seega leiab tõestust, et ettevõtlikkus kui hoiakuline komponent loob seose inimkapitali ja majanduskasvu vahel.

Kokkuvõtteks võib öelda, et inimkapitali arendamine on oluline just riigi kui terviku konkurentsivõime säilitamiseks ja suurendamiseks. Samas pole inimkapitali arendamine vaid riigi prioriteet, sest kui ettevõtluses inimkapitali ei väärtustata ja sinna investeringuid ei suunata, ei ole riiklike eesmärkide saavutamine võimalik. Majanduskasv võib põhineda küll erinevatel perioodidel erinevatel teguritel, kuid inimkapitali areng on faktor, mis tagab pikaajalise majanduskasvu ja jätkusuutlikkuse.

1.2 Inimkapitali roll majanduskasvu teoreetilistes mudelites

Käesolevas alapeatükis käsitletakse inimkapitali erinevate majanduskasvuteooriate raames, et võrrelda inimkapitali rolli eri majanduskasvumudelites. Eelmises alapeatükis käsitletud inimkapitali mõiste arenguga on tihedalt seotud majanduskasvu teooriate areng.

Neoklassikalised (Solow-Swan) kasvuteooriad ei suutnud anda piisavat raamistikku inimkapitalile kui kasvu põhjustajale. Seda suutsid aga Romer (1986) ja Lucas (1988). Endogeensete majanduskasvuteooriate teke stimuleeris majandusteadlaste huvi inimkapitali kui majanduskasvu teguri vastu. Mõnedes nendes endogeensetes majanduskasvu mudelites põhjustab inimkapital majanduskasvu, stimuleerides tehnoloogilist arengut või suurendades tööjõu tootlikkust. Hiljutised empiirilised majanduskasvu uuringud on tõestanud, et riigi elanikkonna oskused ja teadmised on oluliseks määravaks teguriks riigi majandustegevuses. (Laroche *et al* 1998: 2)

Võrreldes neoklassikalise majanduskasvuteooriaga pööratakse endogeensetes kasvuteooriates rohkem tähelepanu tehnoloogia arengu uurimisele ning rõhutatakse inim- ja füüsilisse kapitali tehtavate investeeringutega kaasneva positiivse välismõju olulisust (Randveer 2002: 6).

Endogeensed majanduskasvuteooriad võib laias laastus jagada kaheks:

- teooriad, mis vaatlevad inimkapitali suurenemise mõju majanduskasvule;
- teooriad, mis käsitlevad innovatsioonide mõju majanduskasvule.

Seejuures sõltub nende mudelite raamistikus pikaajaline tasakaaluline majanduskasv esiteks sellest, kui palju investeerivad inimesed hariduse omandamiseks ja teiseks sellest, kui palju vahendeid suunatakse uurimis- ja arenduskuludeks (seejuures eeldatakse, et uurimis- ja arenduskulude kasv toob kaasa ka rohkem innovatsioone). Erinevalt neoklassikalisest majanduskasvuteooriast, mille üheks põhiliseks eelduseks on kapitali kahanev piirtootlikkus, leitakse endogeensetes kasvuteooriates, et teatud juhul võib kapitali iseloomustada kasvav piirtootlikkus. (*Ibid.*: 6)

George, Oxley ja Carlaw (2003: 229) kohaselt on endogeense majanduskasvu mudel ilma tehnoloogilise protsessita võimalik, aga samas tõstatavad nad küsimuse, kas see on usaldustäratav. Nende arvates on see vaieldav, sest mõned spetsiifilised inimkapitali tüübid on lähedalt seotud spetsiifiliste tehnoloogiatega.

Järgnevalt võrreldakse peamiselt kolme inimkapitalil põhinevat majanduskasvu mudelit. Nendeks on neoklassikaline kasvumudel, Lucase mudel (1988) ja Romeri mudel (1990). Eksogeensetest kasvumudelitest on tuntuim Solow mudel, kus neoklassikalise majanduskasvu tuumaks on järgmine tootmisfunktsioon:

$$(4) \quad Y_t = F(K_t, L_t \cdot A_t),$$

kus Y - toodang (*output*),

K - kapital,

L - tööjõud,

A - tehnoloogilise taseme indeks või efektiivsus.

Solow postuleerib, et funktsioon F omab tavapäraseid neoklassikalisi tunnuseid: konstantne tootlusmäär ja vähenev tootlus iga sisendi kohta. Kui ei oleks tehnoloogilist progressi, siis selle mudeli kohaselt puuduks ka majanduskasv.

Lähtudes Solowi mudelist on inimkapitali kõige lihtsam selgitada Mankiw/Romer/Weili tööde abil (Mankiw, Romer, Weil 1992: 407–437). Nad on täiendanud Solowi mudelit lisades Cobb-Douglase tootmisfunktsiooni täiendava sisendina inimkapitali. Mudel, mida nimetatakse ka Solowi inimkapitali kasvumudeliks, on esitatav alljärgneval kujul:

$$(5) \quad Y_t = K_t^\alpha H_t^\beta (A_t L_t)^{1-\alpha-\beta},$$

kus Y, A, K ja L - toodang, tehnoloogia tase, kapital ja tööjõud,

H - inimkapitali varu (*stock of human capital*).

Eksponendid α , β ja $1-\alpha-\beta$ mõõdavad toodangu elastsust konkreetsete sisendite korral. Mankiw/Romer/Weil eeldavad et $\alpha + \beta < 1$, nii et mudel väljendaks konstantset tootlust (*constant returns to scale*) ja vähenevat tootlust taastuvate ressursside korral. Nagu ka Solowi mudeli korral kasvavad populatsioon ja tehnoloogia tase eksogeensete määrade n ja g -na ja kapital amortiseerub määraga δ . Mõistmaks tihtipeale kasutatavat empiirilist kirjandust kirjutame seose 2 lahti uuel kujul, mis kajastab ühikuid efektiivse tööjõu kohta:

$$(6) \quad \hat{y}_t = \hat{k}_t^\alpha \hat{h}_t^\beta$$

Ülaltoodud võrratuses $\hat{y} = Y / AL$, $\hat{k} = K / AL$ ja $\hat{h} = H / AL$. Teatud eeldustest lähtuvalt on võimalik füüsilise ja inimkapitali käitumist efektiivse töötaja kohta kirjeldada järgnevalt:

$$(7) \quad \hat{k}_t = s_K \hat{y}_t - (n + g + \delta) \hat{k}_t = s_K \hat{k}_t^\alpha \hat{h}_t^\beta - (n + g + \delta) \hat{k}_t$$

$$\hat{h}_t = s_H \hat{y}_t - (n + g + \delta) \hat{h}_t = s_H \hat{k}_t^\alpha \hat{h}_t^\beta - (n + g + \delta) \hat{h}_t$$

Mankiw/Romer/Weil näitavad, et võrdsustades \hat{k}_t ja \hat{h}_t nulliga ja lahendades eeltoodud võrratuste süsteemi saame suhteliselt stabiilsed väärtused \hat{k} ja \hat{h} :

$$(8) \quad \hat{k}^* = \left(\frac{s_K^{1-\beta} s_H^\beta}{n+g+\delta} \right)^{1/(1-\alpha-\beta)}$$

$$\hat{h}^* = \left(\frac{s_K^\alpha s_H^{1-\alpha}}{n+g+\delta} \right)^{1/(1-\alpha-\beta)}$$

Toodang töötaja kohta (Y/L) ja kapital töötaja kohta (K/L ja H/L) kasvavad tehnoloogilises protsessis eksogeense määraga g . Sellest tuleneb, et täiendav investeering inimkapitali s_H ei oma majanduse pikaajalise kasvu seisukohalt efekti. Nagu valemist 8 võib näha, on püsiv sissetulek indiviidi kohta positiivses suhestatuses investeeringutega füüsilisesse- ja inimkapitali ning negatiivses suhestatuses populatsiooni kasvuga. Mudeli dünaamika on sarnane Solowi originaalmudeliga. (Schütt 2003: 7-17)

Benhabib ja Spiegel (1994) kasutasid Mankiw/Romer/Weili mudelit, et edasi uurida inimkapitali rolli. Rodrigues-Claire ja Klenow (1997) kasutasid seda, et uurida inimkapitali alternatiivsete meetmete mõju Mankiw/Romer/Weili mudeli konvergentse tulemustele (Islam 2003: 323). Alates Solow (1957) mudelist majanduskasvu uurijad tüüpiliselt defineerivad füüsilist kapitali hõlmates loodusressursse, maad, mineraale, metsa jne. Kuid füüsilise ja inimkapitali käsitlemisel kasvumudelites ei võeta arvesse loodusressursside omadusi (Carlaw, Lipsey 2003: 472)

Endogeensed kasvumudelid

Perioodil 1950-60 väljatöötatud kasvumudelite käsitlese puhul oli kõige häirivamaks asjaolu, et mudeleid käsitleti peaaesjalikult eksogeensete ehk välistekkelistena. Nn. “uue kasvu teooriaga” tuli välja Romer üritades majanduskasvu põhjuseid käsitleda endogeensete ehk sisetekkelistena. Lähtuvalt inimkapitali sidumisest majanduskasvu mudelitesse tunneb endogeenne käsitlus peaaesjalikult kahte teineteisest eristuvat lähenemist. Neist esimene, Lucase teooria, käsitleb majanduskasvu peamise mootorina inimkapitali akumulatsiooni (*accumulation of human capital*). Teise käsitlese puhul peetakse aga majanduskasvu peamiseks põhjuseks tehnoloogia arengut ja innovatsiooni, mis aga saab impulsi just investeeringutest inimkapitali. (Schütt 2003: 17)

Lucase mudeli (1998: 15-24) puhul on inimkapital tootmisfunktsioonis samasuguseks sisendiks nagu on tehnoloogia Solowi mudelis – tööjõudu suurendav. Majanduskeskkond koosneb identsetest indiviididest, kes üritavad maksimeerida oma heaolu (*life-time utility*). Kõnealustel indiviididel on kontroll kahe sisendi üle: tarbimise tase ja võimalus otsustada aja üle, mis kulutatakse õppimisele ja töötamisele. Esimese sisendi abil on indiviidil võimalik kontrollida füüsilise jõukuse akumulatsiooni ja teine kontrollitav sisend avaldab otsest mõju indiviidi produktiivsusele tulevikus. Tulenevalt eeltoodust pakub Lucas välja järgmise tootmistehnoloogia seose:

$$(9) \quad Y_t = AK_t^\beta (u_t h_t L_t)^{1-\beta} h_{a,t}^\gamma,$$

kus Y, A, K ja L - toodang, tehnoloogia, kapital ja tööjõud,
 u - töötamiseks kulunud aeg,
 h - konkreetse isiku oskuste (inimkapitali) määr,
 h_a - keskmine oskuste (inimkapitali määr) majanduses.

Eeldatakse, et tehnoloogia tase A on konstantne suurus ja populatsiooni kasv on eksogeenne suurus. Kõige olulisem eeldus mudelis on inimkapitali pidev areng/kasv ühiskonnas. Lucas väidab, et suurus $1 - u_t$, mis väljendab akumulatsiooni inimkapitali, peab olema seotud selle muutumise määraga, h_t . Eriti oluline on Lucase eeldus, et õppimisele kulutatud aeg $1 - u_t$ ja inimkapitali kasv $\frac{\dot{h}_t}{h_t}$ on lineaarne funktsioon:

$$(10) \quad \dot{h}_t = h_t \delta (1 - u_t) \Leftrightarrow \frac{\dot{h}_t}{h_t} = \delta (1 - u_t),$$

kus δ - on maksimaalne võimalik oskuste h kasvumäär (koolituse produktiivsus).

Lineaarne suhe tähendab aga seda, et inimkapitali kasvu määr ei ole sõltuvuses selle praegusest tasemest. Teisisõnu väljendatuna - vaatamata akumulatsioonile inimkapitali määrale toob täiendav sisend õppimisesse kaasa alati protsentuaalselt sama suure kasvu inimkapitalis. Näitena võib tuua põhikooli õpilased, kellele õpetatavad baasteadmised

(kirjandus) ei pruugi tõsta nende produktiivsust just kuigi suurel määral kohe, küll on need teadmised eelduseks hilisemateks, konkreetselt produktiivsusega seonduvate teadmiste omandamiseks. Kuna täiendavate teadmiste omandamisel puudub negatiivne mõju produktiivsusele, siis võib inimkapital piiritult areneda ja sellest tulenevalt genereerib see endogeenset kasvu. Inimkapitali arendamisega kaasnevad erinevad välised efektid, millest ühe näitena võib tuua sotsiaalse kasu kuritegevuse vähenemise läbi. (Schütt 2003: 7-17)

Lucas (1988) kasutab inimkapitali mõistet, mis kasvab ilma igasuguste piirideta, mis on ilmselgelt erinev kui võtta inimkapitali väljendavateks näitajateks kooliaastate arv või koolitus praktika käigus (Romer 1989: 3)

Inimkapitali suurenemine inimese kohta toob kaasa kõrgemad investeringute määrad inimkapitali ja füüsilise kapitali, seega ka kõrgema majanduskasvu elaniku kohta. Seda toetavaks jõuks on asjaolu, et kõrgem inimkapital inimese kohta vähendab sündivust, sest inimkapital põhjustab pigem kaupade tootmise tootlikkuse ja lisanduva inimkapitali suurenemist kui sündivust. (Barro 1991: 409).

Inimkapital ja tehnoloogiline progress

Teine endogeensete kasvumudelite kategooria tuleneb samuti kaudselt Solowi mudelist ja väidab, et majanduskasvu mootoriks on tehnoloogiline progress. Kõnealused mudelid väidavad, et leiutiste ja innovatsioonide maht on majanduslike stiimulite najal teostatud sihikindla uurimis- ja arendustöö (*R&D*) tulemus. See muudab ka inimkapitali rolli, mis nendes mudelites on pigem abivahendiks tehnoloogilise progressi tagamisel kui iseseisvaks sisendiks majanduskasvu põhjendamisel. (Schütt 2003: 14)

Richard R. Nelson ja Edmund S. Phelps (1966) olid esimesed teadlased, kes väitsid, et indiviidide haridus mängib olulist rolli uute tehnoloogiate leidmisel ja kasutuselevõtul. Nende väitel toob inimkapitali kõrgem tase kaasa tehnoloogia kiirendatud leviku ühiskonnas. Panustamine inimkapitali võimaldab ka tehnoloogiliselt vähemarenenud riikidel jõuda järele arenenumatele riikidele. Nelson ja Phelps väitsid oma uurimuses, et inimkapitali suurem hulk riigis teeb lihtsamaks uute toodete ja ideede absorbeerimise, mis on avastatud või leiutatud kuskil mujal. Seega nn. järgiv riik, kellel on suurem

inimkapitali hulk, kaldub kasvama kiiremini, kuna ta peab kiiremini tehnoloogia liidrile järgi jõudma (Barro 1991: 409).

Romer laiendas kõnealust kontseptsiooni olemasoleva tehnoloogia kasutuselevõttust edasi ja tõi sisse uute tehnoloogiate arendamise. Ta alustas tõdemusest, et R&D tegevus eeldab kõrgelt haritud tööjõudu (*highly skilled labor*), mis on ka kõige olulisemaks sisendiks mudelis.

Romeri mudelis eksisteerib majanduses kolm erinevat sektorit (Schütt 2003: 14)

- lõplike toodete sektor (*final-goods sector*),
- vahetoodete sektor (*intermediate-goods sector*),
- arendustöö sektor (*research sector*).

Arendustöö sektor kasutab inimkapitali ja olemasolevaid teadmisi uute kapitalikaupade loomiseks, mida müüakse edasi vahetoodete (*intermediate-goods*) sektorile. Viimane kasutab aga omakorda neid tooteid ja olemasolevaid teadmisi et toota edasiarendatud kapitalikaupu, mis on lõplike toodete sektoris kombineeritud tööjõu ja inimkapitaliga jõudmaks lõpliku väljundini. Lõplike toodete sektori tootmisfunktsioon avaldub Romeri järgi allolevalt:

$$(11) \quad Y = H_Y^\alpha L^\beta \sum_{i=1}^A x_i^{1-\alpha-\beta},$$

kus Y - toodang (*output*) ja L tööjõud,
 H_Y - tootmissektoris hõivatud olev inimkapital,
 A - olemasolev ja kasutatav teadmiste tase,
 x_i - lõplike toodete sektoris kasutatav vahetoodete sektori produktsioon.

Sellist kapitali disagreerimist erinevateks sisenditeks, mis omavad täiendavalt erinevat efekti väljundile, peetakse ka Romeri suurimaks eripäraks tootmistehnoloogia kirjeldamisel. Nagu nähtub ka valemist 11, sõltub nn. vahetoodete (*intermediate*) kapitalikaupade kogus majanduses otseselt teadmiste ja oskuste mahust. Eeldatakse, et teadmised on mittekonkureeriv sisend ja et sellel on olulised tagajärjed. Oluline lihtsustus selle mudeli korral on, et nii tööjõu L pakkumine kui ka kogu ühiskonnas

sisalduva inimkapitali määr H , on ajas konstantsed suurused. Iga vahetoode on toodetud erineva, monopolistlikult konkureeriva firma poolt, mis võtavad oma toodete ja arendustöö kaitseks turul patendi. Mudelist järeldub ka see, et täiusliku konkurentsi tingimustes ei tegeleks ettevõtted arendustegevusega. Romeri mudel eeldab monopoolse konkurentsi turgu, mille puhul ületab vahekaupade (*intermediate goods*) hind nende marginaalkulu ja seda tänu monopoolsele lisandväärtusele (*monopoly rent*). See võimaldab ka vahekaupade turul tegutsevatel ettevõtetel tegeleda arendustegevusega.

Teine oluline järeldus, mis Romeri mudelist tuleneb, on see, et arendustöö tulemusena genereeritud uute toodete arv näitab inimkapitali mahtu majanduses. Romeri arvates tuleneb see seos alljärgnevalt:

$$(12) \quad \dot{A} = \delta H_A A \Leftrightarrow \frac{\dot{A}}{A} = \delta H_a,$$

- kus
- H_A arendustegevuses hõivatud inimkapital (suhe $H = H_Y + H_A$),
 - δ arendustöö produktiivsust kirjeldav parameeter.

Valemist 12 tuleneb, et uute teadmiste loomine avaldub funktsioonina arendustegevusega hõivatud tööjõust ja olemasolevatest teadmistest. Romer väidab, et olemasoleva inimkapitali kasv suurendab ka püsivalt majanduskasvu. Romeri järgi on inimkapital põhiline sisend teadus- ja arendustöösse, mis loob uusi tooteid ja ideid, mis on aluseks tehnoloogilisele progressile (Barro 1991: 409).

Majanduskasvu käsitlevas kirjanduses peetakse pikaajalise ja kiire majanduskasvu saavutamisel üldjuhul oluliseks investeringuid füüsilisse ja inimkapitali, investeringuid uurimis- ja arendustegevusse ning infrastruktuuri, majanduse avatust, elanike head tervislikku seisundit ning hästi toimivaid institutsioone ja õiguskorda (Randveer 2000: 9). Majanduskasvu mudelid on tänapäeval olulised instrumendid erinevate oluliste majandusküsimuste analüüsimisel, sealhulgas hõlmates inimkapitali, tehnoloogilist protsessi, rahvusvahelist kaubandust, fiskaalpoliitikat, töötust, migratsiooni ja majanduslikke tsükleid (George *et al.* 2003: 235). Nazrul Islam (2003: 318) toob oma konvergenti uurivas teaduslikus artiklis esile konvergenti seose inimkapitaliga. Ta nendib, et varasemalt ei käsitletud konvergenti uurimisel

inimkapitali kui selgitavat muutujat, kuid paljud uued kasvuteooriad baseeruvad inimkapitaliga seotud protsessidel. Robert Barro loobus standardsest neoklassikalisest lähenemisviisist ja lõi aluse uuele formaadile, jättes välja füüsilise kapitali ja töö kui selgitavad tegurid. Selle asemel asetas ta uue fookusena mudelisse inimkapitali, mis on kõigis regressioonvõrrandites ja tõestatud oluline.

Erinevused eeltoodud mudelites. Teoreetilisel tasandil on kolm eelpool kirjeldatud mudelit teineteisest olulisel määral erinevad. Peamiselt erisused on kokkuvõtlikult välja toodud tabelis 1. Huvitav tõdemus on see, et empiirilisel analüüsid ei ole kinnitanud erinevate mudelite nii radikaalset erinevust, kui võiks oletada teooria põhjal.

Tabel 1. Erinevused inimkapitali sisaldavates majanduskasvu mudelites

	Solowi kasvumudel	Lucase mudel	Romeri mudel
Inimkapitali akumulatsioon	- investeerides osa sissetulekust	- kulutades osa ajast õppimisele	- ei ole modelleeritud
Inimkapitali tootmise tehnoloogia	- sama tootmisfunktsioon nii C, K kui ka H jaoks	- eraldi sektor H tootmiseks, kus kasutatakse ainult inimkapitali	- ei ole modelleeritud
Inimkapitali roll	- tootmissisend	- tootmissisend Y ja H korral	- tootmissisend Y ja A korral
Kasvumäär piiritletud	- väljaspool mudelit	- mudeli piires	- mudeli piires
Pikaajalise kasvu determinant	- eksogeenne tehnoloogiline muutus	- inimkapitali akumulatsiooni määr	- olemasolev inimkapital

Allikas: Schütt 2003: 15

Inimkapitali mõjud majanduskasvu protsessis pole üheselt määratletavad. Empiirilise konsensuse puudumine tuleneb inimkapitali väärtuse mõõtmise eri alternatiivide paljususest. Iga mõõtmisviisi puhul esineb kahte liiki mõõtmisraskusi: mõõdetud väärtus ei kajasta küllaldaselt inimkapitali põhielemente ja mõõtmiseks kasutatud andmed on madala kvaliteediga. Seega inimkapitali väärtuse mõõtmine on ja jääb teadlastele jätkuvalt väljakutseks. (Le, Gibson, Oxley 2003: 297) Kokkuvõtteks võib kinnitada, et inimkapitali roll majanduskasvus leiab erinevate teooriate järgi tõestust. Majanduskasv võib erinevatel perioodidel põhineda erinevatel teguritel, kuid inimkapitali areng on faktor, mis tagab pikaajalise majanduskasvu ja jätkusuutlikkuse.

1.3. Inimkapitali väärtustamine ja seos jätkusuutlikkusega

Inimkapitali väärtuse mõõtmise kõrval on täiesti omaette teema inimkapitali väärtustamine. Inimkapitali arendamisel ja selle jaoks finantseerimise otsuste tegemisel on oluline roll väärtushinnangutel. Inimkapitali väärtustamine on autori arvates oluline nii riiklikul, ettevõtete kui indiviidi tasandil. Kui riigis inimkapitali ei väärtustata, siis ei suunata ka vahendeid selle arendamiseks ja pigem investeeritakse füüsilisse kapitali. Antud peatükis vaadeldakse lähemalt inimkapitali väärtustamist Eestis ja võrreldakse teiste riikidega, et luua alust töö kolmandas peatükis käsitletavale inimkapitali arendamise teemale.

Samas on ka vajalik välja tuua inimkapitali arendamise seos jätkusuutlikkusega. Jätkusuutliku arengu puhul on tegemist äärmiselt mitmetahulise, komplitseeritud ja sealjuures ka vastuolulise kontseptsiooniga, mida on palju käsitletud just defineerimise dilemma seisukohalt. Järgnevalt ei käsitleta jätkusuutlikkuse kontseptsiooni tema kõigis aspektides, vaid piirduakse inimkapitali, jätkusuutlikkuse ja majanduskasvu seoste väljatoomisega.

Deloitte & Touche on läbi viinud uuringu kaheksas EL-iga liitavas riigis, mille tulemusena selgus, et inimkapitali väärtustamine tervikuna on Eestis võrreldes teiste liituvate riikide tööstusettevõtete silmatorkavalt tagasihoidlikum. Selgus, et uuritud Eesti tootmisettevõtete juhid ei ole harjunud kuulama ega arvestama juhtkonnast väljajäävate töötajate arvamuste ja ettepanekutega. Tervelt 2/3 küsitletutest tunnistas, et arvestatakse vähema kui poolte oma töötajatelt laekunud ettepanekutega, 12% juhtidest ei arvesta tööliste ettepanekuid üldse. Tänapäevane tootlikkus ühe töötaja kohta on Balti riikide ettevõtteis kolmandiku võrra väiksem kõigi uuringus osalenud riikide keskmisest ja üle kahe korra väiksem samas regioonis tegutsevate rahvusvaheliste firmade keskmisest. Tegemist on kõnekate faktidega, mis näitavad Eesti suhteliselt halba positsiooni võrreldes teiste riikidega. (Walton, Deloitte&Touche ... 2002)

Kasvav vajadus suurendada käivet töötaja kohta on seotud inimkapitali väärtustamise temaatikaga. Paindliku tootmise põhiolemus ei seisne ainuüksi seadmete ja tootmisvahendite uuendamises, vaid inimkapitali kaasamises. Erinevad meetodikad eeldavad just töötajate varustamist uute teadmiste ja oskustega, nt üldteadmised

ettevõtte tegevuseesmärkidest, meeskonnatöö oskused, võimaldamaks neil endil aktiivselt osaleda tootmisprotsessi arendamises ja parendamises kogu ettevõtte hüvanguks.

Deloitte & Touche uurimuses toodi probleemidena välja ka kirjalike strateegiate nappust ja olemasolevate strateegiate tagasihoidlikku järgimist ja uuendamist. Küsitlus näitas, et tervelt 14% Eesti tööstusettevõtetest ei oma kokkulepitud strateegiat. Lisaks kinnitas 23% küsitletutest, et kirjalik strateegia küll eksisteerib, kuid seda ei järgita igapäevategevuste planeerimisel ja elluviimisel (Walton, Deloitte & Touche ... 2002).

Uuringu tulemusena on välja toodud, et Eestil on vaja pingutada, sest teistes liituvates riikides ollakse tänaseks paremini aru saadud, et tootlikkuse kasv eeldab selget kirjapandud strateegiat, mis võimaldab töötajatel seda igapäevatöös ka silmas pidada. Kõnealuse uuringu kohaselt on Eesti tööstusettevõtete eelised Kesk-Euroopa konkurentide ees esmalt tegevusjulgus ja innovaatus globaalses konkurentsivajalikeks partnerlusteks. Puudused on ettevõtete kesised planeerimisoskused pikaajalises perspektiivis ja alatähtsustatud inimkapitali arendamine. Just viimane on suund, kuhu tagasihoidlike tootlikkusnäitajate pärast muret tundvad ettevõtjad peaksid tähelepanu pöörama. (*Ibid.* 2002)

Samas peab ka märkima, et lisaks ettevõtjatele on see ka riigi huvi. Investeeringud inimkapitali on tihedalt seotud tehnoloogia arenguga, kuna viimane loob nõudluse haritud tööjõu järele ning muudab investeeringud inimkapitali tulusamaks. Inimkapitali arendamine tähendab süsteemset lähenemist teadusele ja innovatsioonile, et tagada jätkusuutlik areng.

Eestis on välja töötamisel dokument "Akadeemilist kõrgharidust, teadust ja innovatsiooni toetava infrastruktuuri kaasajastamise strateegilised alused", mis käsitleb kõrgharidust, teadust ja innovatsiooni toetava infrastruktuuri kaasajastamist. Enamus viimaste aastate jooksul välja töötatud Eesti arengut käsitlevad strateegilised dokumendid näevad teadmispõhist majandust koos inimkapitali arenguga riigi põhilise arengumootorina.

Heaks näiteks teema aktuaalsusest on suur hulk inimkapitali arengut või sellega seonduvat temaatikat käsitlevaid dokumente, mis Eestis viimastel aastatel avalikus sektoris välja on töötatud:

- Tegevuskava kutseharidussüsteemi arendamiseks Eestis aastatel 2001-2004;
- Õpetajakoolituse riiklik arengukava 2003 – 2010;
- Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud arengukava “Kõrgharidusreform 2001-2002”;
- ”Teadmispõhine Eesti” – teadus- ja arendustegevuse strateegia 2002 – 2006;
- Riikliku kõrgharidusprogrammi “Tiigriülikool 2002-2004”;
- Eesti elukestva õppe strateegia;
- “Ettevõtlik Eesti” - Eesti väike- ja keskmise suurusega ettevõtete arendamisele suunatud poliitika 2002-2006;
- Riiklik tööhõive tegevuskava;
- Riigikantselei poolt igal aastal koostatavad “Avaliku teenistuse koolitusprioriteedid”;
- Säätsev Eesti 2001.

Kõik väljatöötatud strateegiad, kavad ja poliitikad annavad tunnistust, et inimkapitali arendamise ja väärtustamise teema on Eestis teadvustatud ja prioriteediks seatud. Siiski pole antud temaatika veel niivõrd rakenduses kui teadvustamise tasandil. Strateegiliste dokumentide väljatöötamine on aeganõudev protsess, kuid kui see etapp läbitud, siis tuleb väljatöötatud strateegiaid asuda rakendama. Autori arvates saab just 2004. aasta olema oluliseks aastaks, kus väljatöötatud strateegiate rakendamisele tuleb esmatähtsus seada, sest 2006. aasta saab olema paljuski tulemuste mõõtmise aeg ning kaheaastane periood on piisavalt lühike, et praeguseid prioriteete ja tegevuskavu rakendada ja samas asuda tegema plaane järgnevateks pikaajalisteks perioodideks, et tagada Eestis jätkusuutlik areng ja majanduskasv.

Inimkapital on üks põhilistest majanduskasvu teguritest. Euroopa Komisjoni andmetel võib tüüpilises Euroopa riigis üks lisa-aasta haridust suurendada agregeeritud tootlikkust 6,2% võrra. Siiski on perioodil 1995-2000 enamustes EL liikmesriikides avaliku sektori investeering haridusse ja koolitusse (% SKP-st) kahanenud. EL jääb maha oma konkurentidest (USA, Jaapan, jt) nii koolilõpetajate arvu, koolist omandatud

teadmiste kui elukestva õppe osaluse suuruse poolest. Samuti on EL liikmesriikide vahel suuri erinevusi. Tulenevalt kahanevatest indikaatoritest on Euroopa Komisjoni arvates suur vajadus kiirendada Euroopas hariduse ja koolitussüsteemi reformi ja moderniseerimist. Globaliseerumine, tehnoloogilised ja demograafilised muutused nõuavad paindliku ja mobiilse tööjõu olemasolu, kellel oleksid vajalikud, kaasaegsed ja pidevalt uuendatud oskused (Communication...2004a). Odaval toormel ja tootmisel põhinev majanduskasv peab asenduma efektiivsusel ning tootlikkuse kasvul tugineva majanduskasvuga. Oluline on lisandväärtuse tootmise suurenemine, kuid selle saavutamiseks tuleb väärtustada inimkapitali ja selle arendamist.

Teadus- ja arendustegevuse edendamine võimaldab saavutada lisandväärtuse osakaalu kasvu majanduses ning suunata riigi pikaajalise jätkusuutliku arengu teele. Teadus- ja arendustegevus on Eestis aktuaalne teema. Eesti on viimaste aastate jooksul läbi teinud suuri sotsiaal-majanduslikke muutusi, mille tulemusel on muutunud nõudlus teadus- ja arendustegevuse ja innovatsiooni järele.

Oluline on meeles pidada, et füüsiline kapital ei toimi ilma inimkapitali panuseta. Nii riik kui erasektor peab investeerima füüsilisse kapitali kõrval ka inimestesse ehk inimkapitali. Inimkapitali arendamine ja inimestesse investeerimine on väga oluline jätkusuutliku arengu seisukohalt.

Jätkusuutlik areng (*sustainable growth*) eeldab omavahel tasakaalustatud majanduskasvu, loodushoidu ja ühiskonna sidusust. Jätkusuutlik areng tähendab inimese vajaduste täitmist läbi samaaegselt toimuva sotsiaalmajandusliku ja tehnoloogilise protsessi ja maailma loodusvarade süsteemi säilimise (Sage 1999: 189).

Brundtlandi raportis 1987. aastal defineeriti jätkusuutlikku arengut kui “arengut, mis on vastavuses praeguste vajadustega, ilma et kahjustataks tulevaste põlvkondade võimalust rahuldada oma vajadusi”. Rio Deklaratsioonis 1992. aastal mindi veelgi kaugemale: “Inimesed on jätkusuutliku arengu keskmes. Neil on õigus tervislikule ja produktiivsele elule, mis on kooskõlas loodusega” (Wiman 1999: 25-26).

Jätkusuutliku arengu kui sotsiaalse ideaali teostumine eeldab avalikkuse osalemist, sidusat juhtimiskorraldust, täiustuvat seadusandlust, samuti säästvate arengule suunatud

orienteeritust, majandushoobade (nt ökoloogilise maksureformi) rakendamist ja vastavate hoiakute, eeskätt keskkonnateadliku nõudlus- ja tarbimiskultuuri kujundamist. Seevastu tasakaalukeskse jätkusuutliku arengu määratlus rõhutab inimese vajaduste rahuldamise kõrval ka keskkonna omi: ühiskonna korraldus on jätkusuutlik, kui igasuguse tegevuse planeerimisel ja elluviimisel arvestatakse ühe inimpõlve jooksul süsteemselt ja tasakaalustatult inimest, tema materiaalseid ja vaimseid vajadusi, inimese (majandus)tegevust nende vajaduste rahuldamiseks ning keskkonda (oma piiride ja taluvusvõimega), kus inimene toimetab. (Oja & Raukas 1999: 9-10, viidatud Terk, Tafel 2003 vahendusel). Järjest enam on muutumas ilmseks, et jätkusuutlik majanduslik areng tuleneb investeringutest inimkapitali. (Wiman 2000: 26)

Eesti 2001. aasta inimarengu aruande kohaselt tuleks Eesti inimarengut näha globaalsete protsesside kontekstis. Peab olema defineeritud jätkusuutliku tasakaaluasendi poliitikatagemise strateegia ja taktika, majanduskasvu ja ühiskonna sidusus ning kultuurilise individuaalsuse ja multikultuurilisuse vahel. (Eesti inimarengu ... 2001)

Vastavalt dokumendile “Teadmispõhine Eesti” – teadus- ja arendustegevuse strateegia 2002 – 2006” (2001: 1) on Eesti teadmispõhine ühiskond, kus uute teadmiste otsingutele suunatud uuringud, teadmiste ja oskuste rakendamine ning inimkapitali areng on majanduse ja tööjõu konkurentsivõime ning elukvaliteedi kasvu allikaks. Teadmispõhises ühiskonnas peavad teadusuuringud ja arendustegevus olema väärtustatud kui kogu ühiskonna funktsioneerimise ja arengu üks eeltingimusi.

Üllatav on fakt, et Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alustes (Välisministeerium...2003), mis on heaks kiidetud Riigikogu poolt 6. märtsil 2001, alapeatükis “Riigikaitse osa riigi julgeoleku tagamisel” on rõhutatud inimkapitali arendamise vajaduse teemat: ”Oluline on pöörata tähelepanu tööturu probleemidele, et tagada riigi sotsiaalse stabiilsuse säilimine. Samuti võib kvalifitseeritud tööjõu nappus tulevikus saada majanduskasvu piiravaks teguriks. Eesti tööturгу iseloomustab praegu struktuurne ebakõla: samaaegselt esinevad kõrge tööpuudus ja kvalifitseeritud tööjõu puudujääk. Tööjõu kvaliteedi tõstmisel on esmajärjekorras vaja arendada noorte ja täiskasvanute kutse- ja täiendõppesüsteeme ning tõhustada haridussüsteemi.”

Kui juba riigi julgeolekupoliitika all väärrib äramärkimist inimkapitali arendamise mõte, siis annab see tunnistust, et inimkapitali väärtustatakse üha enam ja see temaatika leiab laiemat käsitlemist kui varasemalt.

Käesoleva peatüki lõpetuseks tuleb siiski tõdeda, et senini pole inimkapitali ja inimkapitali arendamisse piisavalt palju investeeritud. Alati jääb dilemma, kas investeerida füüsilisse kapitali, mille tasuvus on kiirem ja kindlam, või investeerida inimeste teadmistesse ja oskustesse, mis on jätkusuutliku arengu ja pikaajalise majanduskasvu seisukohalt oluline. Inimkapitali investeerimine on pikaajalisema tasuvusega ja suurema riskiga investeeringust ilma jääda, sest inimkapital on mobiilne ja seega ei ole võimalik tagada, et ettevõtte või riigi poolt tehtud kulutused end otseselt konkreetsele investeeringu tegijale hiljem ära tasuvad ja tulu toovad. Sellegipoolest peab inimkapitali arendamine olema prioriteetseim valdkond, et tagada jätkusuutlikkus.

2. IIRIMAA KOGEMUS EUROOPA LIIDU STRUKTUURIFONDIDE KASUTAMISEL

2.1 Iirimaa riiklikud prioriteedid ja inimkapitali arendamise rahastamine Euroopa Liidu struktuurifondidest

Käesolevas peatükis tuuakse lühiülevaade Euroopa Liidu struktuurifondide rakendamise võimalustest, Iirimaa majanduspoliitikast, riiklikest prioriteetidest ja nende elluviimisest viimase 30 aasta jooksul. Näidatakse, mil määral on Iirimaa kaasanud Euroopa Liidu struktuurifondide vahendeid edendamaks inimkapitali arengut. Käesoleva alapeatükiga luuakse alus järgneva alapeatüki lähtealuste võrdlevanalüüsile, et oleks võimalik võrrelda Eesti ja Iirimaa näitajaid ning tegevuste konteksti.

Magistritöös ei käsitleta kõigi nelja struktuurifondi kasutamist Iirimaal, vaid peatähelepanu on kahel struktuurifondil Euroopa Sotsiaalfond (ESF) ja Euroopa Regionaalarengu Fond (ERDF), mis on otseselt seotud käesoleva magistritöö uurimiseesmärkidega – inimkapitali arendamise ja sealhulgas ka ettevõtluse arendamisega. Käesolevas magistritöös ei käsitleta Euroopa Põllumajanduse Arendus- ja Tagatisfondi (EAGGF) ja Kalanduse Arengufondi (FIFG).

Euroopa Sotsiaalfond on üks neljast Euroopa Liidu struktuurifondist, mille eesmärk on vähendada töötust inimressurssidesse investeerimise ja kõigile võrdsete võimaluste tagamise teel. Euroopa Sotsiaalfond loodi 1960. aastal. Euroopa Majandusühenduse asutamisleping seadis ESF-i ülesandeks tööliste töövõimaluste parandamise. Algselt finantseeriti sellest fondist töötajate ümberasumist ja ümberõpet. 1980-ndatest aastatest alates on raha kasutatud eeskätt tööpuuduse vähendamiseks noorte seas. ESF-i roll vaadati ümber ühtse Euroopa aktiga, millega ESF muudeti struktuurifondiks. ESF keskendub töötajate ümberõppele ja uute töökohtade loomisele (Struktuurifondid....2004).

Euroopa Sotsiaalfondi konkreetsed eesmärgid on järgnevad (Struktuurifondid...2004):

- pikaajaliselt töötute isikute, tööd otsivate noorte, tööturult tõrjutud isikute kaasamine tööhõivesse;
- tööhõive stabiilsuse ja kasvu ning võrdsete võimaluste tagamine tööturul;
- töötajate kohanemine majanduslike muutustega;
- haridus- ja koolitussüsteemide tugevdamine ning inimpotentsiaali tugevdamine teadustöö ja tehnoloogilise täiustamise abil.

Euroopa Regionaalarengu Fond (ERDF) asutati 1975. aastal ja selle põhieesmärk on toetada majandustegevuse- ja infrastruktuuride arendamist. Fond abistab mahajäänud regioone eelkõige investeringutega tootmisse, infrastruktuuri ning väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arengusse (*Ibid.*). ERDF-i konkreetseteks eesmärkide hulgas on ka inimkapitaliga seotud tegevused, nagu näiteks:

- innovatsiooni ja tehnoloogiasiirde toetamine;
- tööjõuturu ja inimressursside arendamisega seotud teaduse ja tehnoloogia arendamine;

Iirimaa astus Euroopa Liidu liikmeks 1973. aastal ja alates sellest ajast on ta saanud EL programmidest märkimisväärseid toetussummasid. Tööstuse arendamise tegevusprogrammi (*Industrial Development Operational Programme*) ühe osana investeeris Iirimaa perioodil 1989-1999 ligi 620 miljonit Iiri naela (12,3 miljardit Eesti krooni) teaduse, tehnoloogia ja innovatsiooni programmidesse. See investeering tehti läbi paljude erinevate meetmete. Iirimaa SKP kasvas perioodil 1987-2000 140%. Varasemate aastakümnete mahajäämus oli just tingitud Iiri tööjõuturu mahajäämusest. Kõrgharidusega tööjõu osakaal oli võrreldes teise Euroopa riikidega 10 aastat mahajäänud. Kuid alates 1989. aastast suurenesid EL struktuurifondide rahad ja Iirimaa leidsid aset teised positiivsed arengud (sh märkimisväärne otseste välisinvesteeringute sissevool), mis kõik aitasid kaasa Iirimaa kiirele arengule. (Barry *et al.* 2001: 537)

Algupärane programm aastateks **1989-1993** sisaldas 6 meedet ja oli kogusummas 200 miljonit Iiri naela (ligi 4 miljardit Eesti krooni). Teiseks perioodiks **1994-1999** oli neli

meedet ja kulutused 420 miljonit Iiri naela (8,3 miljardit Eesti krooni), mille jagunemine meetmete vahel on näha tabelist 2. (ICSTI Ireland ... 2004)

Tabel 2. Kulutused teaduse, tehnoloogia ja innovatsiooni programmidesse Iirimaal perioodil 1994-1999 (miljonit Iiri naela)

Meede	Kogukulutused (avalik ja erasektor)
I Tööstuse teaduse, tehnoloogia ja innovatsiooni programmidesse (<i>Industry RTI Initiative</i>)	179
II Tööstus/kolmanda tasandi koostöö (<i>Industry/Third Level Co-operation</i>)	204
III Innovatsiooni koolitus (<i>Training for Innovation</i>)	15
IV Kolmanda tasandi teaduse toetused (<i>Third Level Research Support</i>)	22
Kokku	420

Allikas: ICSTI Ireland... 2004.

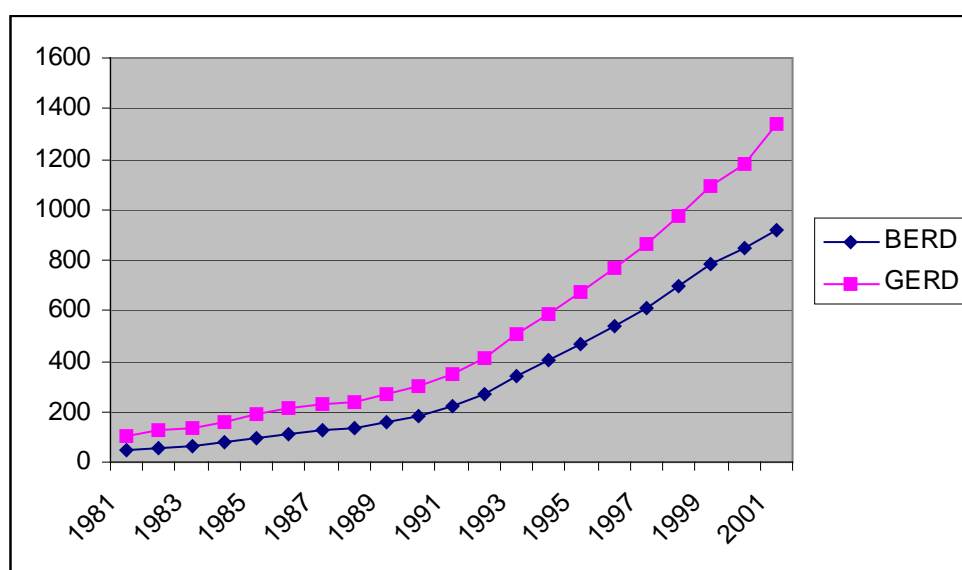
Iirimaal tõdeti 1995. aastal, et 69% investeringutest teadus- ja arendustegevusse (edaspidi T&A) teeb erasektor, mis oli suuruselt teine kõrgeim protsent Euroopa riikide hulgas pärast Rootsit. Samal ajal eraldas Iirimaa valitsus suhteliselt vähe otsetoetusi teadus- ja arendustööks (ligi 1% valitsususe kogukulutustest). Kritiseeriti, et Iirimaa T&A süsteemid tuginevad ja loodavad liialt välismaiste rahvusvaheliste ettevõtete investeringutele. Tõdeti, et Iirimaal on mahajäämus võrreldes teiste riikidega ja seati eesmärgiks avalike kulutuste suurendamine T&A-le, et tagada soovitud kasv ettevõtete T&A kulutustes ja julgustada rohkem firmasid tegutsema T&A valdkonnas (OECD Economic Surveys ...2003).

Samas on välja toodud seisukoht, et erasektori investeringud ei kompenseeri avaliku sektori kulutuste vähesust, sest eksisteerib korrelatsioon avaliku sektori kulutuste ja ettevõtete kulutuste kvaliteedi ja kvantiteedi vahel. Tavalise arenenud riigi proportsioon on 1:2, aga Iirimaal oli see aga 1:3 (erasektori kulutused T&A-le (BERD) on EL-is keskmiselt ligikaudu 66%, aga Iirimaal 74%). Siiski nenditakse, et tehnoloogia osas on Iirimaal EL-i kui tervikuga võrreldes mõningane mahajäämus. Kui 1995. a. olid EL-is keskmisena kogukulutused T&A-le (GERD) 2% SKP-st, siis Iirimaa oli see vastav näitaja ainult 1,5% 1997. aastal hoolimata suurest kasvust T&A intensiivsuses alates 1980-test. Näiteks veel üks T&A indikaatoritest on patenditaotluste arv miljoni inimese

kohta. 1995.a seisuga oli Iirimaa vaid 37 patenditaotlust miljoni elaniku kohta, kusjuures EL-is keskmisena umbes 92. (National Development Plan.... 2001: 8)

Võrdluseks Eestiga võib välja tuua aga huvitava olukorra, kus Eesti ettevõtete 1998-2000. aasta innovatsiooniuuringu käigus tuvastati, et Eestis erasektori osalus T&A-s ja innovatsioonis on suhteliselt tagasihoidlik ning soovitakse, et ettevõtete panus oleks suurem (Kurik, Lumiste, Terk, Heinlo 2002).

Tänu struktuurifondidele on Iirimaa tegevus teadus- ja arendustegevuse (T&A) valdkonnas oluliselt hoogustunud. Jooniselt 1 on näha, et kulutused T&A-le on Iirimaa 1981-2001 oluliselt suurenenud. Kahekümne aasta jooksul on kasv olnud ligi kümnekordne. Tõusnud on kogukulutused ja sealhulgas ka erasektori kulutused teadus- ja arendustegevusele.

Joonis 1. Kogukulutused T&A-le (GERD) ja erasektori kulutused T&A-le (BERD) Iirimaa 1981-2001, milj. eurot (autori koostatud OECD Database põhjal).

Iirimaa on praeguseks üks kiiremini arenevaid riike Euroopas, Iirimaa on saanud teadmispõhine ühiskond. Samas 1973. aastal oli Iirimaa suuresti põllumajanduslik maa, kusjuures praegu on teenindussektori osakaal üle 50% (Kirchberger 2003: 15). Eelmisel programmeerimiserioodil 1994-1999 eraldas Euroopa Liit 74% ESF rahalistest vahenditest liikmesriikide koolituskuludeks, et suurendada kutsehariduse kättesaadavust erinevatele sihtrühmadele, tõsta kutsehariduse kvaliteeti ja süstemaatiliselt arendada

elukestvate tööalast jätkukoolitust. Perioodil 1994-1999 andis ESF teistega võrreldes suuremad võimalused (koolitussumma ühe elaniku kohta) kutseõpet rahastada just Iirimaa, Portugalile ja Kreekale (Luuk 1999).

Programmeerimisperioodil **1994–1999** eraldati Euroopa Sotsiaalfondi kaudu Iirimaaale ligi **2 miljardit eurot**. Detailne ülevaade kõigist meetmetest ja tegevustest, mis Iirimaaal on kolmekümne aasta jooksul tehtud oleks liialt mahukas, kuid näidete abil on võimalik saada aimu ulatusest, mida Iirimaaal struktuurifondide programmide raames ette võetud. Järgnevalt näited meetmetest, mida Iirimaaal kasutati inimkapitali arendamiseks (Darmody 2003: 2):

- **Tööturule astuvate noortele** ning **pikaajaliste töötutele** korraldati põhikoolitust, täiendus- ja ümberõpet.
- **Koolist väljalanguse peatamiseks** toetati keskkooli alal selliseid programme nagu keskkooli kutsealane õppekava ja keskkooli rakenduslik õppekava. Rakendati ka teisi programme, et vähendada nende noorte arvu, kes ilma kvalifikatsioonitunnistusega koolist lahkuvad.
- **Kõrghariduse** alal toetas ESF piirkondlikke tehnikakolledžeid, et arendada välja kaks ja kolm aastat kestvaid sertifikaadi- ja diplomikursusi, toetati väljaõpet sellistel aladel nagu tehnoloogia, finantsteenused ning tööstus. Iirimaa seitse ülikooli said toetust ka kraadiõppes.
- **Kergendamaks tööturule siirdumist**, toetati *Advanced Technical Skills Programme* nimelist kursust, mis võimaldas lõpetajatel saada väljaõpet ning teha teadustööd enne tööturule sisenemist.
- ESF toetust on saanud **Access-programm**, mis võimaldas ülikooli astuda neil, kellel see sotsiaal-majanduslikel põhjustel varem võimalik ei olnud. Tegu on aastase põhikursusega pärast keskkooli lõputunnistuse saamist.
- ESF vahenditest toetati spetsiaalse väljaõppega tegeleva institutsiooni **FAS** (*National Training and Employment Agency*) loomist ligikaudu 550 miljoni

euroga. Asutus annab väljaõpet töötutele ja neile, kel puudulik kvalifikatsioon; kes soovivad uuesti tööturule naasta või soovivad karjääri muuta.

- **Kirjaoskuse parandamise programm** “*Read Write Now*” raames loodi nii tele- kui raadiosaateid. Soovijatele jagati tasuta infopakette ja videoid.
- **Väikelaste hoolduse ja arendamise programm** “*Equal Opportunities Childcare Plan*”, millega loodi soodsa tasu eest programmid kooli astuma valmistuvatele väikelastele. Programm on mõeldud eelkõige majanduslikult vähekindlustatud perekondadele.

Ühe olulise faktina on juba 1992. aastal esile toodud, et kuigi ESF alt finantseeritavad programmid aja jooksul muutusid, oli juba selleks ajaks Iirimaal kogutud märkimisväärne kogemustepagas, kuidas inimkapitali arendamisele suunatud meetmeid rakendada (Bradley, Fitz Gerald, *et al.* 1992: 114). Kuigi kõik meetmed ei olnud algusest peale edukad ja ei toonud kaasa kiireid tulemusi, mõisteti juba siis, edaspidi peab põhirõhk olema suunatud haridusele ja tööturu arendamisele, et tagada pikaajaline inimkapitali areng (*Ibid.*: 115).

Euroopa Liidult saadav ESF toetus võimaldas Iirimaal jätkata jõulist **investeermist haridusse ja väljaõppesse**, millega alustati 1960. aastate lõpul. Positiivseks on asjaolu, struktuurifondidest finantseeritakse kuueaastaste tsüklite kaupa, mis asetab rõhu pikale planeerimisele. See soodustas ka Iirimaal ühtse kursi hoidmist, mis oli haridussüsteemi inertsust silmas pidades oluline (Darmody 2003: 3). Ka inimkapitali teoreetilised lähenemised rõhutavad pikaajalise suunitluse olulisust, eriti oluline on see hariduse ja tööturumeetmete valdkonnas, kus tehtud investeeringute tulemused ilmnevad alles teatud perioodi jooksul.

Iirimaa on Euroopas esikohal koolituskuludelt ühe elaniku kohta. Aastatel 1994-1996 suunati koolitusse koguni üks kolmandik EL struktuurifondidest saadud vahenditest. Seda kasutati eelkõige kaasaegse tööstus- ja infotehnoloogia omandamiseks. Omaegne pikaajaline investeering haridusse ja täienduskoolitusse on nüüd kaasa toonud tipp tehnoloogiaga firmade investeeringud ning Iirimaast on saanud USA järel teine tarkvara eksportija maailmas. Kui varem meelitati välisinvestoreid maksusoodustustega,

siis praegu on järjest olulisemaks tõmbeargumendiks kvalifitseeritud ingliskeelne tööjõud, mis on odavam kui teistes riikides (Raig 2004: 5).

Iirimaa Riiklik Arengukava *The Community Support Framework (CSF) 2000-2006* on kokkulepe Euroopa Komisjoni ja Iirimaa Valitsuse vahel, millega pannakse paika Struktuurifondide ja Ühtekuuluvusfondi vahendite kasutamine. Perioodil 2000-2006 on see summa ligi **3,8 miljardit eurot**, millest **1,057 miljardit on ESF-ist**. Kogu Iirimaa Riikliku Arengukavaga (*The National Development Plan -NDP*) on hõlmatud üle 57 miljardi eurot avaliku sektori, erasektori ja Euroopa Liidu struktuurifondide vahendeid perioodil 2000-2006. 3,17 miljardit eurot tuleb struktuurifondide vahenditest. (*National Development Plan...2001: 73*). Struktuurifondide ja Ühtekuuluvusfondi rahade jagunemine on kokkuvõtlikult näha tabelist 3.

Tabel 3. Struktuurifondide ja Ühtekuuluvusfondide vahendite jaotus Iirimaal 2000-2006 (milj. eurot)

Programmi nimi	Struktuurifondid	Ühtekuuluvusfond
Majanduslik ja Sotsiaalne Infrastruktuur (<i>Economic and Social Infrastructure</i>)	855	576
Tööstussektor (<i>Productive Sector</i>)	333	-
Tööhõive ja inimressursid (<i>Employment and Human Resources</i>)	901	-
Regionaalsed tegevuskavad (<i>Regional OPs</i>)	972	-
PEACE tegevuskava (<i>PEACE OP</i>)	106	-
Kokku	3 167	576

Allikas: Iirimaa riiklik arengukava (*National Development Plan 2000-2006*)

Erinevalt eelmistest Iirimaa arengukavadest, enamus avalikest kulutustest (ligi 90%) tuleb kodumaistest allikatest, peamiselt Exchequer'ist. Sellegi poolest ulatub EL vahendite summa 6 miljardi euroni (93,88 miljardit krooni):

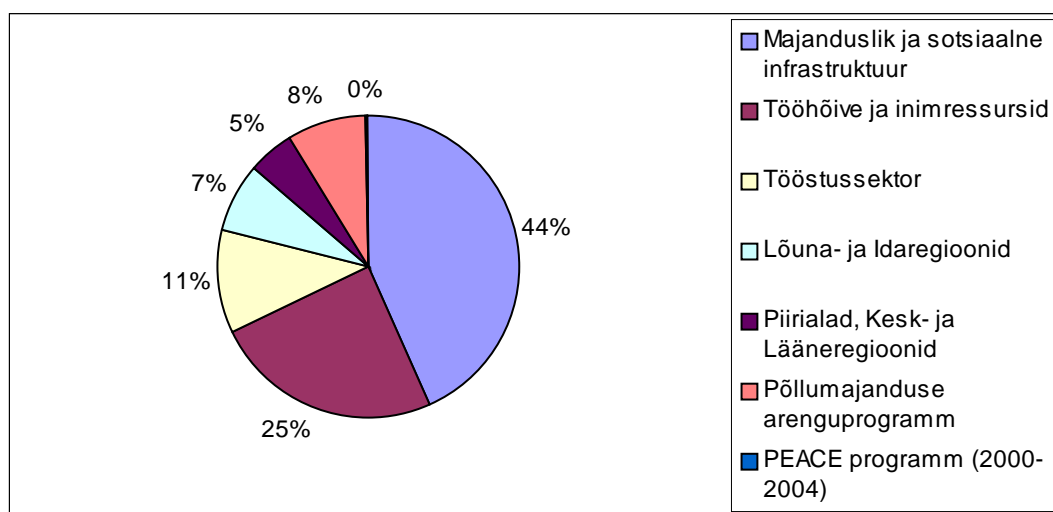
- **3.8 miljardit** eurot Struktuurifondidest ja Ühtekuuluvusfondist;
- **2.2 miljardit** eurot ühise põllumajanduspoliitika raames (Common Agricultural Policy (CAP) Rural Development Plan).

Käesoleval perioodil 2000-2006 jätkub **inimressurssidesse investeerimisel** eelmises faasis võetud suund. Iirimaal loodi rahvuslik kirjaoskuse strateegia (*National Literacy Strategy*), mille kaudu on ulatuslikult iirlaste kirjaoskuse tase ja kvaliteet tõstnud.

Perioodil 2000-2006 on selle programmiga hõlmatud 110 000 inimest (Kirchberger 2003: 16). 1999. aasta rahvusliku tööhõive plaan tõi esile täiskasvanute kirjaoskuse madala taseme, mis takistab töö leidmist. ESF-i alt finantseeritavad haridusprioriteedid katavad sel perioodil selliseid järgnevaid teemasid:

- kohustusliku hariduse läbimine,
- ligipääs kõrgharidusele,
- “teine võimalus” pooleli jäänud haridustee jätkamiseks,
- kirjaoskus.

Iirimaa Riikliku Arengukavaga hõlmatud vahendite rahaline maht perioodil 2000-2006 on 52 miljardit eurot, mis jaguneb erinevate valdkondade vahel (vt joonis 2).

Joonis 2. Iirimaa Riikliku arengukava vahendite jagunemine 2000-2006, (*National Development Plan 2000*).

Irimaal mõisteti, et eesmärkide, riiklike prioriteetide ja rahastamise vaheline sidusus on väga oluline ja ilma selleta edu ei ole võimalik saavutada. Eestis on küll viimasel ajal sätestatud prioriteedid, kuid rahastamise proportsioonid väljendavad hoopis teisi prioriteete. Seda temaatikat käsitletakse lähemalt töö kolmandas peatükis.

Lähtuvalt eelnevalt rakendatud meetmetest on Iirimaa jõudnud märkimisväärsete tulemusteni, kuid sellest hoolimata jätkub valitud kursi hoidmine. Käesoleval perioodil

2000-2006 on Iirimaa peamised eesmärgid Riikliku Arengukava kohaselt järgnevad (*National Development Plan 2001*: 34):

- tagada jätkusuutlik riiklik majanduse ja tööhõive kasv;
- parandada Iirimaa rahvusvahelist konkurentsivõimet;
- soodustada tasakaalustatud regionaalset arengut;
- edendada sotsiaalset kaasatust.

Lõpetuseks oleks huvitav käsitleda lühidalt ka Iirimaa hetkeolukorda ja tulevikuperspektiive. Vastavalt Goodbody Stockbrokers 2003. a. septembris avaldatud raportile Iirimaa ja Euroopa Liidu kohta perioodil 2003-2007 toob EL laienemine Iirimaale nii võimalusi kui väljakutseid. Neist olulisemad oleksid järgnevad:

- Iirimaa prognoosib säilitada suurima SKP elaniku kohta Euroopa Liidus;
- Iirimaa muutub alates 2007. aastast pigem abi andjaks kui saajaks;
- Struktuurifondid kahanevad 987 milj. eurolt (2003 a näitaja) 44,5 milj. euroni.

Euroopa Liidu laienemine toob kaasa EL-is olulise majanduskasvu muutuse, mida ennustatakse suurenevat 4%. EL elanikkond suureneb 19.6%. Kuigi Iirimaa on kolmas SKP suuruselt elaniku kohta, on Iirimaal nõrgimad kaubandussuhted uute liikmesriikide ja kandidaatmaadega. Laienemisega kaob ära Iirimaa eelis otseste välisinvesteeringute ligimeelitamisel, sest maksud on uutes liikmesriikides veelgi madalamad. EL struktuurifondid omavad üha vähem rolli Iiri majanduses. Näiteks võib tuua võrdluse puhaslaekumine 2003. a. oli 1,05% of SKPst, aga 1991. aastal oli sama näitaja 6,5%. (Hunt 2003) Liituvate riikide majanduskasvu aitavad veelgi suurendada nii struktuurifondid kui eksportkaupade puhul parem ligipääs Euroopa turule.

Kokkuvõtteks tasub ära märkida, et sellest ajast saadik, kui Iirimaa liitus EL-iga on Euroopa Sotsiaalfondi raames haridusse, koolitusse ja tööturгу Iirimaal investeeritud üle 5 miljardi euro ehk 78,23 miljardit Eesti krooni (NDP andmetel), mis teeb keskmiselt 2,6 miljardit Eesti krooni aastas. Võrdluseks võib tuua Eesti andmed: ESF maht 2004-2006 saab olema 1,2 miljardit krooni, mis on ühe aasta lõikes üle 6,5 korra vähem Iirimaa vastavast näitajast.

2.2 Eesti ja Iirimaa lähtealuste võrdlevanalüüs

Käesoleva alapeatüki eesmärgiks on võrrelda lähtealuseid, mis olid Iirimaal EL liikmeks saades 1973. aastal ja Eesti hetkeseisu 2003. aasta andmete põhjal, et välja selgitada, kas Iirimaa kogemust inimkapitali arendamise alal on üldse võimalik Eestis rakendada või on lähtealused ja tingimused selleks liiga erinevad. Samuti võrreldakse Iirimaad ja Eestit ka teistest aspektidest lähtuvalt: lisaks majanduslikule näitajatele ka sotsiaalsetest ja kultuurilistest aspektidest lähtuvalt ja eri valdkondades, mis loob parema ülevaate kahe riigi sarnasustest ja erinevustest. Käesolev alapeatükk annab ka lühiülevaade Iirimaa majandusest ja ajaloost enne Euroopa Liidu liikmeks saamist, et oleks võimalik mõista 1973. aasta näitajate konteksti. Lisas 1 ja 2 on esitatud andmed Iirimaa majanduskasvust enne ja pärast Euroopa Liiduga liitumist.

1960. aastate alguses oli Iirimaa suhteliselt vaene riik. Majanduse stagnatsioon, suur tööpuudus ja emigratsioon olid domineerivad märksõnad. Iirimaa läks alles 1967. aastal üle tasuta keskharidusele. Vajadus olukorra muutmise järele oli ilmselge ja selleks sammuks oli liitumine Euroopa Liiduga 1. jaanuaril 1973. Võrreldes 1960. aastatega hakkas olukord Iirimaal oluliselt muutuma. Massiline emigratsioon asendus oskustööjõu sisserändega. Järjekindlus, millega välisinvestoreid alates 1950. aastate lõpust ligi meelitati, tasus end ära. Haridusse investeerimise suunda jätkati pikema aja jooksul, ka 1980. ja 1990. aastatel. Peamise muutused Iirimaal olid järgnevad (Darmody 2003: 3):

- Ekspordi ja impordi maht kasvas;
- Iirimaa orienteerus Briti turult ümber laiemale Euroopa turule;
- Investeeringute poolest haridusse tõusis Iirimaa Euroopa keskmisest kõrgemale, Taani ja Rootsi vahele;
- Tänu tööjõu paremale ettevalmistusele hakkas majandus kiiresti arenema, tekkis nn Keldi Tiigri fenomen;
- Tänu paremale haridusele leidsid inimesed kergemini tööd.

Lisaks haridustaseme tõusule aitas Iirimaa majanduse edenemisele kaasa naiste suurenenud osalus tööturul, migratsiooni vähenemine, välisinvesteeringute suurenemine ja paljud muud faktorid. Kuid kuna inimkapitali ja tööturu arendamisega seotud

tegevused, mida hakati ellu viima 1980-tel, hakkasid need mõju avaldama alles mõne aja möödudes.

Lisas 3 on esitatud ülevaatlilik joonis Iirimaa tööhõives osalevate ja töötute inimeste proportsiooni kohta 1951-2001, kus on näha pikaajalisem trend tööhõives osalevate inimeste arvu suurenemisel. Saamaks paremat ülevaadet Iirimaa saavutatust viimase pooleteise kümnendi jooksul on esitatud tabel 4.

Tabel 4. Iirimaa SKP kasv, tööhõive kasv ja töötuse määr 1990-2005

Periood	Reaalse SKP kasv (%)	Tööhõive kasv (tuhandetes)	Töötuse määr (perioodi lõpu seisuga), (%)
1990-1995	4,7	26,4	12,2
1995-2000	9,9	76,4	4,3
2000-2005*	5,6	36,2	5,6

Allikas: European Employment Observatory (2002: 99), (*- *prognoos*)

Nagu tabelist 4 näha võib, oli majanduskasv suurim perioodil 1995-2000, samuti oli oluliselt suurenenud tööhõive kasv ja 2000. aastaks oli töötuse määr vaid 4,3%. Võrreldes 1980-tega oli toimunud suured muudatused nii majanduslikult kui sotsiaalselt.

Tööhõives osalevate inimeste arv kasvas tänu inimkapitali kvaliteedi paranemisele ja inimeste oskuste, teadmiste ja kvalifikatsiooni täiendamisele, et paremini vastata tööturu vajadustele.

Iirimaa tuuakse esile kui rahvusvahelist “parimat praktikat” **hariduse reformide** ja **teaduspõhise majanduse** osas. Riigist, mis 1970-te alguses eksportis oma madalate oskustega tööjõudu nii Euroopasse kui USA-sse on saanud riik, kes impordib kvalifitseeritud tööjõudu. Kui enne pöördusid riiki tagasi endised iirlastest väljarändajad, siis nüüd moodustavad immigrantidest peamise osa mitte-iirlased, nii Euroopa Liidust kui väljastpoolt (Kirchberger 2003: 15-17).

Selleks, et võrrelda Iirimaa ja Eesti lähtealuste erinevusi Euroopa Liidu liikmeks saamisel on valitud teatud näitajad ja võrreldud neid Iirimaa 1973. aasta ja Eesti 2003. aasta tasemel. Võimaldamaks aga ka võrdlusmomenti käesoleval hetkel, on tabelisse 5 lisatud ka Iirimaa 2002. aasta andmed.

Tabel 5. Iirimaa ja Eesti majandusnäitajate võrdlus

	Iirimaa 1973. a.	Iirimaa 2002. a.	Eesti 2003. a.
Majanduskasv (SKP), %	5,5	6,9	4,7
SKP jooksevhindades per capita (eurot)	1 133	33 155	5 484,5
SKP jooksevhindades (miljon eurot)	3 483	129 344	7 423
Töötuse määr, %	16	4,3	10,0
Tööhõive määr, %	35,8	65,6	56,7
Valitsemissektori võla osatähtsus SKP-s, %	N/A	32,3	5,8
Kirjaoskamatus, %	25	2	0,2

Allikad: Eurostat, Iirimaa Statistikaamet, Eesti Statistikaamet

Tabelist on näha, et Iirimaa 2002. aasta näitajatega võrreldes on Eesti suhteliselt tagasihoidlikul positsioonil. Eestis on SKP elaniku kohta 5 464,5 eurot, Iirimaal 33 155 eurot, kuid võrreldes Iirimaa 1973. aasta näitajatega on meie SKP elaniku kohta suurem, töötuse määr väiksem ja tööhõives osalevate protsent suurem.

Samuti on tabelis 5 esile toodud kirjaoskamatuse näitaja elanikkonnast nii Eestis kui Iirimaal, sest kirjaoskus on üks indiviidi eluks ette valmistavatest baasoskustest, mis on üldse aluseks edasisele inimkapitali arengule. **Kirjaoskamatus** oli Iirimaal olnud probleem mitu sajandit. Iirimaa immigrandid, kes Inglismaale tööle läksid, olid kirjaoskamatud ja viisid isegi alla Inglismaa vastavad näitajad teatud maakondades, kus iirlaste immigratsioon oli suurim (West 1978: 20). Kuid investeringutega haridusse ja vastavate programmidega hakkas kirjaoskus paranema alates 1960. aastatest. Siiski oli Iirimaal 1995. aastal kirjaoskamatuse määr 46-55-aastaste hulgas Maailmapanga andmetel 36%. Kuid kogu elanikkonna lõikes on kirjaoskamatute arv 2002. aastaks ametliku statistika alusel vaid ligi 2%. Eestis on vastav näitaja 0,2% elanikkonnast. (World Bank 2004) Seega oli 1973. aasta seisuga Iirimaa suur tähelepanu ja ulatuslikud investeringud haridusmeetmetele arusaadavalt põhjendatud, sest kirjaoskamatuse tase riigis oli erakordselt suur. Eestis vastavat probleemi pole ja inimeste baasharidustase on suhteliselt kõrge.

Olulise aspektina Euroopa Liiduga liitumise tingimustes ja lähtealuste võrdluses saab käsitleda ka Euroopa Liidult saadavate struktuuritoetuste mahtu, sest ka Eesti jaoks on mahud kokku lepitud ja esimeseks kolmeks aastaks on meil raamistik teada. Tabelis 6

on näha, et vahendite maht kasvas Iirimaaal pidevalt ja võrreldes 1973. aasta tasemega oli puhaslaekumine oluliselt suurem. Huvitavat võrdlusmaterjali võimaldab ka puhaslaekumise osa sisemajanduse koguproduktis. Iirimaa SKP on 30 aasta jooksul oluliselt kasvanud (vt Lisa 1 ja 2), kuid sellest hoolimata on protsentuaalselt EL abi mahu osatähtsus suurenenud, ulatudes isegi kuni 6,5%-ni 1991. aastal.

Tabel 6. Iirimaa maksed ja laekumised Euroopa Liidu eelarvest 1973-1997 (milj. naela)

Aasta	Laekumised EL eelarvest	Maksed EL eelarvesse	Puhaslaekumine	% SKPst
1973	37,1	4,5	32,6	1,2
1980	560,6	88,9	471,7	5,0
1985	1128,7	213,3	915,4	4,9
1990	1741,0	282,9	1458,1	5,4
1991	2201,2	348,2	1853,0	6,5
1995	2023,2	542,8	1480,4	3,8
1997	2506,6	582,0	1924,6	3,8

Allikad: Iirimaa Rahandusministeerium

Iirimaa laekumised EL eelarvest on olnud küllaltki suured võrreldes sellega, mis Eestil on tänastes tingimustes võimalik saada. Struktuurifondidest saadavad vahendid Eesti jaoks peaksid olema väga suured, et saavutada sama protsent SKP-st, kui oli omal ajal Iirimaaal. Näitamaks, milline on läbirääkimiste tulemustena kokku lepitud EL-ist saadav vahendite maht (struktuurifondid, ühtekuuluvusfond ja ühenduse algatus programmid) ja sissemaksed EL eelarvesse perioodil 2004-2006 on toodud Tabelis 7. Võrdluseks on toodud ka näitaja, kui suure osa moodustab puhaslaekumine Eesti SKP-st. Esimesel programmeerimisperioodil moodustab puhaslaekumine 2.18% SKP-st.

Tabel 7. Eesti laekumised ja maksed Euroopa Liidu eelarvesse 2004-2006

Periood	Puhaslaekumise suhe SKP-sse (%)	Laekumised EL eelarvest (mlrd krooni)	Maksed EL eelarvesse (mlrd krooni)	Puhas laekumine (mlrd krooni)
Programmeerimisperioodil 2004-2006 (3 aastat)	2,18	11,52	3,9	7,62
Aastas keskmiselt	2,18	3,84	1,3	2,54

Allikas: autori koostatud (Eesti Statistikaameti ja Rahandusministeeriumi andmetel)

Hüpoteetiliselt on aga huvitav välja arvutada, kui suured peaksid olema summad, mis oleksid võinud liitumisläbirääkimistel kokku lepitud, kui oleksime sama soodsas olukorras kui Iirimaa eelmisel aastakümnel, kus struktuurifondide maht SKP-st oli rekordiliselt suur ka võrreldes teiste riikidega. Iirimaa, Hispaania, Portugal ja Kreeka on olnud kõige enam struktuuriabi saavateks maadeks. Tabelis 8 on aga toodud erinevad stsenaariumid, et näidata, kui suured peaksid Eesti jaoks laekumised EL-lt olema, et need oleksid protsendina SKP-st sama suured kui Iirimaal. Võrdluseks on valitud autori poolt Iirimaa 1973. a., 1980. a. ja 1991. aasta näitajad, mis olid vastavalt 1.2%, 5.0% ja 6.5%.

Tabel 8. Erinevad hüpoteetilised stsenaariumid Eesti EL laekumiste ja maksete suhte osas SKP-sse (võrreldes Iirimaa 1973. a., 1980.a. ja 1991. a. tasemega)

	Puhaslaekumise suhe SKP-sse (%)	Aastane laekumine EL eelarvest (mlrd krooni)	Aastamaksed EL eelarvesse (mlrd krooni)	Puhas laekumine (mlrd krooni)
Stsenaarium 1	1,2	2,7	1,3	1,40
Stsenaarium 2	5,0	7,12	1,3	5,82
Stsenaarium 3	6,5	8,87	1,3	7,57

Allikas: autori arvutused lähtuvalt eelnevate tabelite (vt tabel 6 ja 7) põhjal

Analüüsist nähtub, et võrreldes Iirimaa erinevate aastate tasemega peaksid meie laekumised Euroopa Liidult struktuurifondide, ühtekuuluvusfondi ja muude programmide näol olema kordades suuremad kui on praegu. Perioodil 2004-2006 on Eestile eraldatav struktuuriabi maht ligi 11,52 miljardit krooni, mis jaguneb kolme aasta peale. Tegelikult on küsitav, kas suudetakse üldse see raha ära kasutada. Kui ei, siis on tõenäolisemalt puhaslaekumine veelgi väiksem. Samuti on käesolevas analüüsis tehtud lihtsustus ja laekumised võrdselt kolme aasta vahel ära jagatud ning arvutused tehtud keskmisega. Tegelikult aga saab 2004. a maht olema väiksem ja järgnevatel aastatel suurem, kuid kuna need arvud pole kindlad, siis antud stsenaariumide väljatoomiseks kasutati kolme aasta keskmisi näitajaid.

Tabelist 8 on näha, et laekumine Euroopa Liidust peaks Eestis olema **8,87 miljardit** krooni aastas, et suhe SKP-sse oleks sama kui oli Iirimaal 1991. aastal (**6,5%**). Siiski on

praegu puhaslaekumine Eesti jaoks **2,18%** SKP-st (ehk siis keskmiselt 3,84 miljardit krooni aastas). Kolmekordne tõus pole tõenäoline ka järgmisel programmeerimisperioodil, sest struktuuriabi vahendid jäävad suhteliselt pigem väiksemaks kui suurenevad. Seega näitasid arvutused, et Iirimaa on väga suures mahus saanud vahendeid EL-ilt, mida Eesti kohta väita ei saa. Kuigi 1973. aastal kui Iirimaa liitus oli vastav näitaja 1,2% SKP-st, kuid 30 aasta jooksul keskmiselt 5% SKP-st.

Kui võrrelda ainuüksi struktuurifondide (eelnevas analüüsis võeti laekumiste kogumaht, mille hulgas ka ühtekuuluvusfondi vahendid) vahendite mastaapsust, siis Iirimaal on see praegusel perioodil **0,54 miljardit** eurot aasta kohta (2000-2006), Eestile on aga eraldatud **0,17 miljardit** eurot ehk 2,66 miljardit krooni aastas (2004-2006), mis on üle 3 korra vähem käesoleva perioodi Iirimaa struktuurifondide mahust.

Iirimaa ja Eesti on erinevad, kuid samas on palju sarnaseid aspekte, mida kõrvutades on võimalik tulemusena hinnata, kas Iirimaa kogemust on üldse võimalik Eestis rakendada või on tegemist kardinaalselt erisuguste riikide, valikute ja hetkeolukordadega.

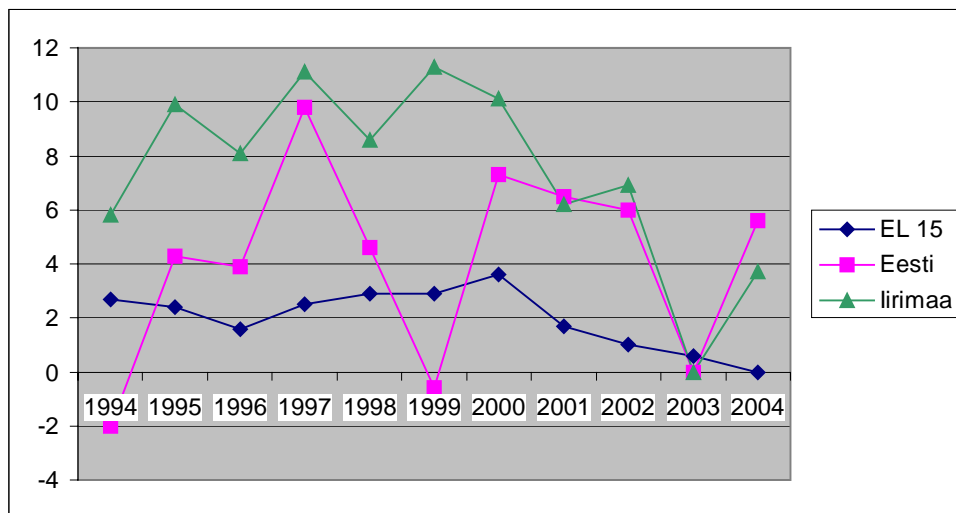
Lisas 4 on toodud sünteesitud tabel, mis kõrvutab Iirimaad ja Eestit nii kultuurilistest, ajaloolistest kui sotsiaalsest aspektist lähtuvalt. Iirimaa ja Eestil on kindlasti hulgaliselt teisigi sarnasusi, kuid just ajaloolise mineviku sarnasus ja inimeste mõttelaad aitavad kaasa mõistmaks Iirimaa minevikku ja sellest tulenevaid probleeme. Majanduslikust aspektist lähtuvalt on huvitav vaadata Iirimaa ja Eesti SKP kasvu viimase 10 aasta jooksul (vt. tabel 10) ning kõrvutada seda Euroopa Liidu keskmiste trendidega (vt Joonis 3).

Tabel 10. SKP kasv perioodil 1994-2004 (muutus eelmise aastaga võrreldes, konstantsetes hindades)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Eesti	-2,0	4,3	3,9	9,8	4,6	-0,6	7,3	6,5	6,0	4,4	5,6
Iiri- maa	5,8	9,9	8,1	11,1	8,6	11,3	10,1	6,2	6,9	1,6	3,7

Allikas: Eurostat

Nagu jooniselt 3 näha on SKP kasv nii Iirimaa kui Eestis olnud suhteliselt muutuv ja kõikumine. Euroopa Liidu keskmisega pole ei Eesti ega Iirimaa näitajal palju ühist, sest EL keskmine on olnud stabiilne ja majanduskasv hoopis tagasihoidlikum kui Eestis ja Iirimaa. Iirimaa SKP kasv on olnud üle ootuste suur. Tänu kiirele kasvule on ta ära teeninud nn. Keldi tiigri hüüdnime, millest lähtuvalt Baltimaade riikide hulgas toimub tihe konkurents Balti tiigri nime saavutamiseks.

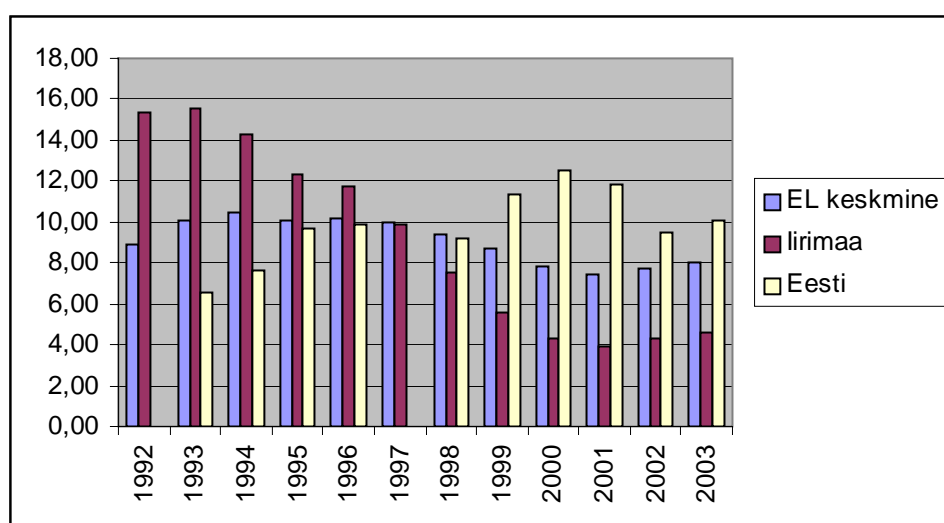
Joonis 3. SKP kasv Eestis, Iirimaa ja EL-is keskmiselt perioodil 1994-2004 (Eurostat).

Eesti konkurentsivõime peamise probleemidena on välja toodud erinevaid tegureid: tootlikkus, kvaliteet, arenemisvõime, keskkonnamuutuste adekvaatne hindamine. Mõnevõrra lihtsustatult võib öelda, et suhteliselt soodsad makromajanduslikud keskkonnatingimused on stimuleerinud meie arenemisvõimet ja soodustanud tootlikkuse kasvu ning kvaliteedi paranemist. Sellele on kaasa aidanud meie majandusvabadus, liberaalne majanduspoliitika, välisinvesteeringud, piisav inimkapital ja teatav kulueelis (odav tööjõud jm). Kõiges selles on Eesti ja Iirimaa kogemus üsna sarnane, kuigi algpõhjus oli erinev: Eestimaal üleminek turumajandusele, Iirimaa aga ühinemine Euroopa Liiduga.

Lisas 5 on esile toodud autori arvates peamised erinevused Iirimaa ja Eesti vahel, nii majandusstruktuuri kui sotsiaalsete ja kultuuriliste aspektide osas. Iirimaa on tugev seotus Ameerika Ühendriikidega, mis omab väga suurt rolli Iirimaa majanduses ja ka

kultuuris, Eestis samalaadset fenomeni ei ole. Samuti on oluliseks erinevuseks riigi keel ja geograafiline asukoht, millest on tingitud peamised kaubanduspartnerid.

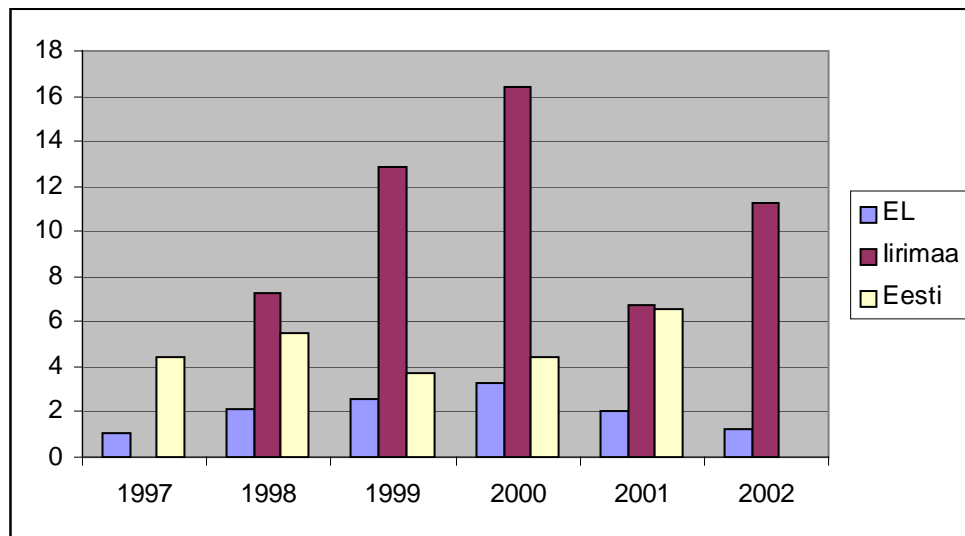
Aktiivsete tööturumeetmete rakendamisel on iirlased olnud edukad ja töötusega võitlemisel on saavutused märkimisväärsed. Tööpuudus on alates 1992. aastast pidevalt vähenenud (vt joonis 4). Alates 1997. aastast on tööpuudus Iirimaal olnud väiksem kui Euroopa Liidus keskmiselt. Võrdlus Eestiga on samuti huvitav, sest trend on olnud just vastupidine. Ajal, mil Iirimaal tööpuudus vähenes, on Eestis tööpuudus olulisel määral tõusnud.

Joonis 4. Tööpuuduse määr Eestis, Iirimaal ja EL-is 1992-2003 (Eurostat).

Samas on Iirimaal riik enda peale võtnud tööturu kujundamise. 1990ndatel aastatel loodi juurde üle 200 000 uue kaasaegse töökoha ning nüüd on saavutatud enam-vähem optimaalne tööpuuduse tase. Veelgi enam, 1950ndate aastate vaesest ja kõrge tööpuudusega riigist emigreerunud iirlased on hakanud massiliselt tagasi pöörduma isegi USA-st, tuues kaasa värsked ideid, majandussidemeid ja kapitali.

Iirimaa ja Eesti võrdlemisel tuleb ühe olulise aspektina esile tuua ka otseseid välisinvesteeringuid, mis nii Eestile kui Iirimaaale on olnud eri etappidel väga olulised. Joonis 5 iseloomustab investeeringute intensiivsust (sissetulevad ja väljaminevad otsesed välisinvesteeringud jagatud SKP-ga ja jagatud 100-ga).

Joonis 5. Investeeringute intensiivsus (autori koostatud, Eurostati andmetel).

Nagu jooniselt näha, on investeeringute intensiivsus Iirimaa oluliselt suurem kui EL-is keskmiselt. See annab tunnistust, et välisinvesteeringute maht on Iirimaa märkimisväärne. Samuti on Eesti näitaja suurem EL keskmisest näitajast.

Iirimaa nagu Eestigi on pidanud lühikese ajaga palju korda saatma. Iirimaa majanduse edusammud on maailmale viimaste aastate jooksul saanud üldtuntuks. Iirimaa suhteliselt rahul haridussüsteemi finantseerimisega. Kui 1966. a moodustasid Iirimaa haridusinvesteeringud 3,7% SKT-st, siis 1990. aastaks oli see tõusnud 6,1%-ni. OECD raporti järgi moodustasid haridusinvesteeringud 1998. aastal Eestis 7,3% SKT-st. Iirimaa oli see näitaja samal ajal pisut üle 5% – veidi allpool OECD keskmisest sel aastal. TÜ rektor Jaak Aaviksoo väitel saaksime OECD maadega ühtmoodi arvestusmetoodikat kasutades selleks arvuks Eestis 5,8% SKT-st, mis oleks Iirimaa samas suurusjärgus. See tundub ka usutav, arvestades Eesti hariduse paljusid kitsaskohti, mis avalikkuses on esile toodud. Vastasel juhul peaks küsima, millesse tegelikult on investeeritud. (Darmody 2003: 3)

Iirimaa on kõrgharidusega täiskasvanute osakaal suhteliselt väike ja see tuleneb hariduspoliitika puudujääkidest enne 1970. a. Täiskasvanute osaluse suurendamiseks kõrghariduses on asunud rakendama elukestva õppe kontseptsiooni, mis on ka üks Euroopa Liidu prioriteete. Teine oluline suund on inimkapitali arendamine ettevõtluses, julgustamaks ettevõtete investeeringuid koolitusse.

Iirimaal tegutsevad rahvusvahelised ettevõtted on oma töötajate koolitamisel aktiivsed, väikesed ettevõtted kalduvad aga vähem investeerima koolitusse. Probleemi lahendamiseks on Iiri valitsus muutnud oma lähenemist senini peamiselt firmapõhiselt koolituselt rohkem horisontaalsetele lähenemistele. **“Skillnets” koolitusvõrgud** rajati 1998. aastal, et võimaldada ettevõtetel koostada ühiskoolitusi ja projekte, mis vastaksid üha enam nende vajadustele. Selline algatus võimaldab väiksematel ettevõtetel korraldada ühiskoolitusi koos teiste ettevõtetega, mis tagab väiksema maksumuse. Alates 1999. aastast on loodud 40 valdkonnapõhist võrgustikku ja 20 teadusvõrgustikku ja programmis on osalenud üle 2300 ettevõtte. Need võrgustikud on olnud edukad julgustamaks osalema väikese ja keskmise suurusega ettevõtteid (OECD Economic Surveys: Ireland 2003: 94).

Iirimaal pöörati **haridusmeetmetele** suurt tähelepanu. Erinevus Eestiga on aga lähtealustes. Eestis on olukord hoopis teine ja nende näitajate osas ei saa me võrrelda Iirimaa olukorraga 1970-ten, mil nemad asusid oma prioriteete seadma struktuurifondide kasutuselevõtuks. **Kirjaoskamatus** pole Eestis probleemiks, nii nagu see oli Iirimaal. Hariduse struktuur on hoopis teistsugune. Kõrgharidusega inimeste osakaal inimkonnast on suur ja seega ei pea me inimkapitali arendamisel suunama vahendeid baasharidusse, vaid pigem kutseharidusse, teadusesse ja innovatsiooni. Euroopa Sotsiaalfondi osakaal oli neil 35%, Eestis saab see olema esimesel perioodil 2004-2006 19,5%.

Iirimaal on olnud **pikaajalised kindlad strateegiad** ja nende elluviimine on olnud järjepidev. Eesti on aga jätkuvat otsingute faasis: viimase 10 aasta jooksul on pidevalt muudetud suundi ja ühtset strateegilist lähenemist inimkapitali arendamisel pole välja kujunenud ega kokku lepitud. Poliitiline ebastabiilsus ja pidevad muudatused ei ole võimaldanud senini luua ühist suunda, mis oleks tähelepanu pööranud inimkapitali väärtustamisele ja selle arendamisele. On välja töötatud palju erinevad strateegilisi dokumente, mis omavahel ei haaku ja kohati seavad erinevaid eesmärke. Puudub ühtne strateegia Eesti arengusuundadeks. Strateegiaid pidevaid uuendatakse ja nii ei ole tagatud järjepidevus. Seevastu võib Iirimaa puhul näitena tuua nende Riikliku Arengukava (NDP) ulatust, mida reklaamitakse igal sammul ja tehakse üldrahvalikult teatavaks. Riikliku Arengukava 2000-2006 (NDP) teavitamisele ja reklaamile on kulutatud märkimisväärsed summad. NDP logo on nähtav kõikjal: bussidel,

väliplakatitel, ajalehtes, brošüüridel. Kõik selleks et ka tavakodanik teaks, kuhu riik on oma suunad seadnud ja milline on riiklik strateegia kogu läbi perioodi 2000-2006.

Käesoleva peatüki järelalusena võib väita, et Iirimaa ajalooline, majanduslik ja kultuuriline taust on paljuski sarnased Eestiga, kuigi loomulikult pole lähtealused täpselt sarnased iirlastega 1973. aastal, mil nemad said Euroopa Liidu liikmeks. Euroopa Liit kui institutsioon on sellest ajast saadik uuenenud ja muutunud. Sellegi poolest saab paralleele tõmmata ja **meetmeid inimkapitali arendamisel rakendada ka Eestis**. Loomulikult ei tähenda Iirimaa kogemuse rakendamine, et peaksime tegema täpselt sama kui nemad, sest hetkeprobleemid on erinevad ja meil pole näiteks probleeme laiaulatusliku kirjaoskamatuses elanikkonna hulgas. Iirimaa edustsenaarium on küllaltki universaalne ja seega saab Iirimaa kogemust paljudes aspektides Eestis rakendada, alustades **inimkapitali väärtustamisest** ja lõpetades **strateegiate elluviimisega**, rakendades konkreetseid meetmeid inimkapitali arendamisel.

2.3 Iirimaa edutegurid inimkapitali arendamisel

Iirimaa fenomenaalset edu ja selle seost struktuurifondide kasutamisega on palju analüüsitud, peamiselt just iirlaste endi poolt. Üheks olulisimaks institutsiooniks struktuurifondide mõjude uurimisel on Dublinis asuv Iirimaa Majandus- ja Sotsiaaluuringute Instituut (*The Economic and Social Research Institute -ESRI*). Ka ülikoolid on andnud oma panuse - *University College of Dublin (UCD)* professorite ning teadurite poolt on Iirimaa fenomeni uuritud mitme aastakümne jooksul. Iirimaa on saavutanud silmapaistva edu ja seega Iirimaa näiteid pakutakse tihti välja parima praktikana. Senini ei ole Eestis keegi terviklikult käsitletud Iirimaa edustsenaariumi elementide rakendamist, kuigi üksikuid katseid on tehtud.

Iirimaa eduteguritena on erinevate autorite poolt välja toodud mitmesuguseid tegureid. Tänapäevaks on Iirimaa kui endisest mahajäänud agraarmaast saanud kõrgtehnoloogilise tööstusega, Euroopa keskmisest ja isegi Suurbritanniast kõrgema keskmise elatustasemega rahvusriik, mille viimase kümne aasta majanduskasv ulatub 70 protsendini - üle kahe korra enam Euroopa keskmisest.

Enne edutegurite esiletoomist tuleb aga käsitleda Iirimaa varasemat ajalugu. Üks suurimaid Iirimaa vigu ajaloos oli eelmise sajandi esimese poolel iseseisvunud riigina, et Iirimaa riik **ei investeerinud haridusse**. Samal ajal kui ülejäänud Põhja- ja Lääne-Euroopa riigid investeerisid tugevasti inimkapitali arengusse sõjajärgsel perioodil, Iirimaa ignoreeris seda teemat. Alles alates 1967. aastast muutus keskharidus vabalt kättesaadavaks kõigile elanikele. Alates 1970. aastast hakati haridussüsteemi arendama ja viima kesk- ja kõrgharidust vastavusse EL normidega. Seega oli Iirimaa mahajäämus teistest riikidest ligi 20 aastat. (Fitz Gerald 1998: 3)

Rahvusvaheliselt tunnustatud edu saavutati Irimaal läbimõeldud pikaajalise uuendusliku majanduspoliitikaga, millele pandi alus juba 1959. aastal, mil käivitati esimene Iirimaa majanduse moderniseerimise programm. Sellest ajast alates on Iiri majanduspoliitika peamised elemendid järgmised (Raig 2004: 3):

- soodsate investeerimistingimuste loomine välisinvestoritele;
- kaubanduse liberaliseerimine ja ekspordi toetamine;
- range raha- ja eelarvepoliitika;
- efektiivne struktuuri-, tööstus- ja regionaalpoliitika;
- investeerimine haridusse, teadus- ja arendustegevusse.

Iirimaa edu üheks peamiseks teguriks peetakse **otseste välisinvesteeringute** suurt kumulatsiooni riigis. Välisinvesteeringud saabusid Irimaale eelkõige tänu maksuvabastustele ja soodustustele ning peamiselt USAst. Irimaal peeti juba 50ndatel aastatel debatte USA ja rahvusvaheliste korporatsioonide ning rahvusliku kapitali vahekorras (*Ibid.*; 3).

Iirimaa kui Euroopa Liidu eesistujamaa ametlikult kodulehelt (Irish Presidency... 2004) võib lugeda iirlaste endi hinnangut oma praegusele hetkeseisule ja saavutatud edule. Nad nendivad, et pärast kogu kümnendit kestnud rekordilist kasvu on 2001-2002 Iirimaa majanduskasv aeglustunud ja stabiliseerunud, kuid uhkusega märgitakse edusaavutusi möödunud kümnenditel. Võtmeteguritena Iirimaa majanduse saavutustes 1990-tel tuuakse välja järgnevat:

- Suhteliselt noor elanikkond ja kiiresti arenev tööjõu pakkumine;
- Investeeringute sisevool;

- EL struktuurifondide ja Ühtekuuluvusfondi rahade strateegiline kasutamine;
- Pragmatiliste ja innovaatiliste valitsuse poliitikate järgimine;
- Sotsiaalse partnerlussuhte lähenemine majanduse arendamisel;
- Avatus rahvusvahelisele kaubandusele ja uutele ideedele;
- Rõhuasetus haridusele ja tehnoloogilisele innovatsioonile.

Elanikkonna noorus on Iirimaa puhul silmapaistev fakt. EL riikides on prevaleeriv elanikkonna vananemine. Tööealiste inimeste osakaal enamustes EL lõunapoolsetes riikides, Saksamaal ja uutes liikmesriikides vähenemas, välja arvatud Iirimaa, Luksemburgis ja Küprosel. (*Third Report ...2004: 4*)

Seilenthal (1997: 12) on esile toonud järgnevad aspektid Iiri edumudelil:

1. **Investeeringud koolitusse.** Iirimaa on ELis koolituskulude poolest esikohal. Nüüd on kätte jõudnud aeg, kus see pikaajaline investeering on hakanud end ära tasuma. Tiptehnoloogiafirmade arvates on keerulisemaid tooteid mõttekam toota Iirimaa, sest väljaõppele ei kulu nii palju aega ja raha kui odavamal tööjõuga riikides, st hinna-kvaliteedi suhe on sobilik.
2. **Maksuvabastus** on ligi meelitanud rahvusvahelisi suurfirmasid. 10-15 aastat tagasi otsustati pärast pikka katsetamist, et proteksionism ei vii kuhugi. Kuigi seni kehtestatud maksuvabastuse periood lõpeb alles aastal 2010, arutatakse juba plaane vähendada selleks ajaks kõigi ettevõtete tulumaksu 10 protsendini. Ollakse aru saanud, et kapital püsib vaid seal, kus ta enam teenib ning kus püsib stabiilsus.
3. **Aken Euroopa Liitu.** Seda on osavalt ära kasutatud eelkõige USA, kus iiri emigrantidel on suur osakaal, kui ka muude EL väliste investeeringute meelitamisel riiki.
4. **Tööturu rahu:** sellel kümnendil on suudetud läbi ajada suuremate streikideta ning palkade kasv on olnud kontrolli all ehk *ca* poole väiksem majanduskasvust, mistõttu inflatsioon on olnud väike.
5. **EL struktuurifondid:** eelkõige struktuurifondid on võimaldanud investeerida sinna, kuhu muidu ise riik investeerida ei raatsiks -- infrastruktuuri. Kommunikatsioonid on kaugemas perspektiivis ettevõtluse arengule üliolulised. Seni on ELi kassast tulnud *ca* 2,6% sisemajanduse kogutoodangust aastas. Kuigi

euroraha vool tõenäoliselt väheneb või lakkab lähiaastatel hoopiski, on ta oma töö teinud.

6. **Ingliskeelne keskkond.** Eelkõige just kõrgtehnoloogiaga tegelevad inimesed on suures osas ingliskeelsed, sõltumata rahvusest või rassist. Neile on oluline keskkond, kus saab hõlpsalt kommunikeeruda.

7. **Elanikkonna töökus ja noorus.**

Ükski tegur ei suuda üksi selgitada Iirimaa majandusliku edu saavutamist, vaid see on kõigi tegurite koosmõju (Fitz Gerald 1998: 2). Selle väitega saab saajaprotsendiliselt nõustuda. Seda peab arvestama Iirimaa kogemuse integreerimisel, sest kõikide tegurite osas ei ole võimalik Iirimaa edumudelit korrata, küll aga on võimalik rohkem pöörata tähelepanu elementidele, mis Iirimaal olid tugevad, kuid Eestis vajavad veel eelisarendamist.

Iirimaa Riikliku Arengukava kohaselt on Iirimaa tugevustena esile toodud järgmist (National Development Plan... 2001: 11):

- Makroökonoomiline stabiilsus, mis peegeldub eelarve ülejäägis ja vähenevad võlasuhtes;
- Laiapõhine üksmeel majandus- ja sotsiaalpoliitika osas;
- Kasvav hästiharitud tööjõud;
- Soodne demograafiline struktuur;
- Atraktiivne asukoht otseste välisinvesteeringute ligimeelitamiseks.

Ühe lisanduva tegurina võib märkida ka **ühiskondlikku lepet**. Iirlased suutsid sõlmida sellise üldrahvaliku kokkuleppe, millega tööandjad, ametiühingud ja erinevad poliitilised jõud panid kõik koos paika palgapõhimõtted, riigi kulutuste määra ning maksupõhimõtted. Iiri valitsus töötas välja järjepideva tööstuspoliitika, millega pandi alus kiiresti arenevale oskuste-mahukale eksporditööstusele. Haridussüsteem muudeti ajakohaseks ja rohkem tööturгу arvestavaks. Aastal 2000 oli Iirimaa majandustoodang 118% Euroopa Liidu tasemest ühe elaniku kohta, Iirimaa tööpuudus oli kahanenud vaid 3,9%-ni ning majanduskasv oli 10,7% aastas. (Ühiskondliku leppe... 2004)

EL struktuurifondide avanemine Iirimaale sundis neid paika panema oma riiklikud prioriteedid ja seega aitas see Iirimaal rohkem spetsialiseeruda. Erinevates uurimustes

on tõstatatud küsimus, miks Irimaal töötas selline kõrgtehnoloogiale suunatud lähenemine. Vastus peitub inimkapitali ja hariduse edendamises. Irimaal oli 1990-te alguseks juba suurem oskustöölise osakaal kui teistes Ühtekuuluvusmaades (Hispaania, Portugal, Kreeka), mis andis neile eelise teiste liikmesriikide ees ja meelitas ligi välisinvestoreid (Midelfart-Knarvik *et al.* 2002: 349).

Irlaste oskus **struktuurifondide maksimaalsel ärakasutamisel** põhineb ka mõningasel kavalusel. Huvitav on asjaolu (O'Leary 1999: 2), et 1995. aastal otsustati Iirimaa jagada kaheks regiooniks, mis senini oli olnud kõik üks regioon. Selleks, et olla järgmisel perioodil ka abikõlblike regioonide nimekirjas, pidi SKP inimese kohta olema alla 75% EL keskmisest. See näitaja saavutati riigi jagamisega kaheks piirkonnaks. Vastasel korral poleks Iirimaa kui tervik oma 1995. a näitajate alusel, mis oli 92% EL keskmisest SPK elaniku kohta, abikõlblikuks tunnistatud.

Iiri edutegurid, mis on *Enterprise Ireland*'i (*Irish Success Factors...* 2004) poolt esile toodud, on järgnevad:

- Iirimaa soodne asukoht,
- noor ja kasvav elanikkond (1990-tel tööjõu kasv ületas elanikkonna kasvu),
- stabiilne keskkond,
- ühiskondlik kokkulepe valitsuse ja sotsiaalsete partnerite vahel,
- ettevõtlusele soodne keskkond,
- hästi haritud ja paindlik tööjõud,
- strateegilised investeeringud infrastruktuuri,
- kõrgtehnoloogia investeeringute sissevool,
- suurenevad ekspordi kasvu tasemed,
- uus usk Iirimaa inimestesse ja nende võimetesse.

Irimaal oli tööjõu tootlikkuse kasv 2 korda suurem kui EL-is keskmiselt (*Third Report ...2004*: 2). Vähetähtis pole ka see, et riigi majanduse paranemise järel oli Iirimaa rahvaarvu kasv 1,2% aastas, mis tähendab, et kasvas ka töötajate osakaal. Tabelist 12 on selgelt näha muutused Iirimaa rahvastikus perioodil 1901-2002.

Tabel 12. Iirimaa rahvastik 1901-2002

Aasta	Kokku	Mehi	Naisi
1901	3,221,823	1,610,085	1,611,738
1911	3,139,688	1,589,509	1,550,179
1926	2,971,992	1,506,889	1,465,103
1936	2,968,420	1,520,454	1,447,966
1946	2,955,107	1,494,877	1,460,230
1951	2,960,593	1,506,597	1,453,996
1961	2,818,341	1,416,549	1,401,792
1971	2,978,248	1,495,760	1,482,488
1981	3,443,405	1,729,354	1,714,051
1991	3,525,719	1,753,418	1,772,301
1996	3,626,087	1,800,232	1,825,855
2002	3,917,203	1,946,164	1,971,039

Allikas: Iirimaa Statistikaamet (*Central Statistics Office Ireland- CSO*)

Iirimaa juhib samuti tööhõives osalevate inimeste kasvu poolest. Ühtekuuluvusriikide seas edestab ta nii Portugali, Hispaaniat ja kui Kreekat. (*Third Report... 2004: 3*)

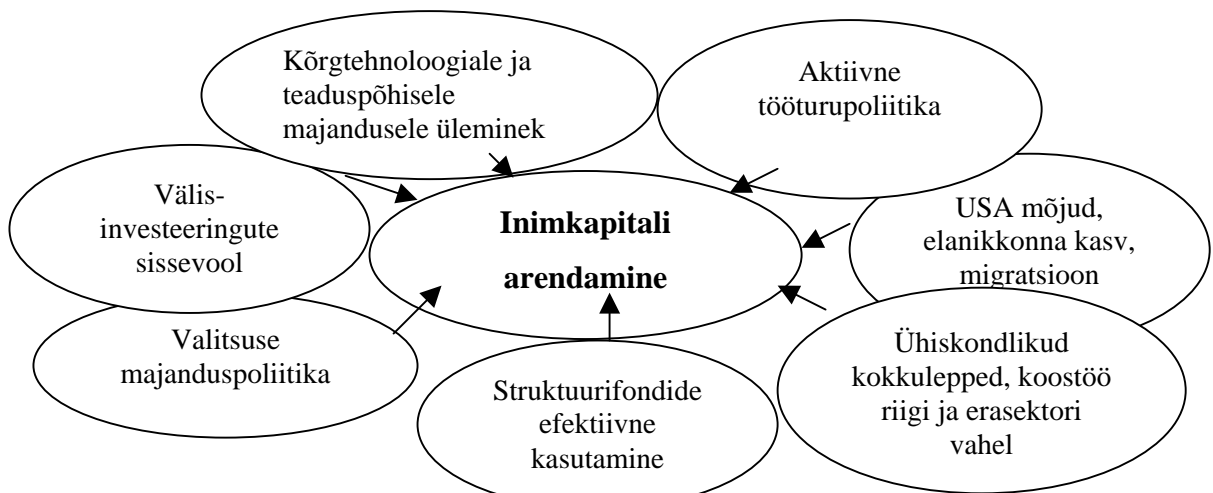
Viimase kümne aasta jooksul on kõrgkoolis õppivate tudengite arv Iirimaal suurenenud 80% võrra ja tehnika/tehnoloogia institutsioonide õpilaste arv rohkem kui kahekordistunud. Iirimaa on OECD riikide seas juhtival kohal 25-34 aastaste inimeste osas, kellel on teaduskvalifikatsioon. Iirimaale tagasipöördunud emigrandid on endaga kaasa toonud uusi ideid, oskusi ja kogemusi. Iirimaal on käesoleva seisuga noor, kogenud ja kõrgelt haritud ja dünaamiline tööjõud (OECD... 2003).

Iirimaa Valitsuse prioriteedid on määratletud Riiklikus Arengukavas (*National Development Plan 2000-2006*). Nende valitud suund investeerida **T&A-sse ja innovatsiooni**, suurendada **majanduse konkurentsivõimet**, säilitada **majanduskasv ja tööhõive kasv** üha enam **teadmispõhiseks** muutuvast globaalses majanduses, on olulisel määral tõstnud Iirimaa rahvusvahelist reputatsiooni. Juba praegu on Iirimaa võimeline ligi tõmbama mujalt riikidest juhtivaid teadlasi ja kõrgetasemelisi tööstusprojekte. Iirlased on aru saanud, et investeerimise jätkamine innovatsiooni on kriitilise tähtsusega ja see on välja toodud nii nende Riiklikus Arengukavas kui ka teistes toetavates dokumentides. Riigieelarve prioriteetides aastaks 2004 on selgelt määratletud põhimõte, et uute multinatsioonsete firmade Iirimaale ligimeelitamiseks ja laiendamiseks ning väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete kasvu võimaldamiseks, peab olema atraktiivne keskkond, mis on stabiilne, teadust, innovatsiooni ja

tehnoloogiat toetav. Iirimaa peab vältima katkendlikku ja ebajärjepidevat teaduse finantseerimist, et saata tööstusele ja teadlastele nii kodu- kui välismaal tugev signaal, et Iirimaa on **teaduse- ja innovatsioonipõhine majandus** ja riik toetab teadust, mis on väga tähtis rasketel majanduslikel perioodidel. (ICSTI.... 2003: 4) Sama põhimõte on omaks võetud ka Eestis, kuid siiski vaid eelkõige põhimõttelisel tasandil ja strateegilistes dokumentides, kuid mitte konkreetsetes tegevustes.

Perioodi 1994-1999 Iirimaa Riikliku Arengukava on hinnatud märkimisväärselt edukaks. **Struktuurifonde kasutati efektiivselt** toetamaks pikaajalise majanduskasvu protsessi. Struktuurifondide rolli kohta Iirimaaal on tehtud erinevaid uuringuid, mis on hinnanud toetuste efektiivsust ja andnud soovitusi edasiste prioriteetide paikapanemisel. Need uuringud on üldiselt soovitanud, et inimkapitali investeerimine peaks jätkuvalt olema suurim prioriteet. Peale struktuurifondide otsese mõju avaldusid ka kaudsed positiivsed efektid avaliku sektori administreerimise arendamisel ja eriti tulemuste hindamise väärtustamisel. Kokkuvõtlikult ongi Iirimaa eduteguriteks prioriteetide õige paikapanemine ja märksõnad: investeringud inimkapitali ja füüsilisse infrastruktuuri. (Fitz Gerald 1998: 1)

Erinevate edutegurite loetelud saab kokku võtta joonisena, mis toob esile olulisimad inimkapitali arengut soodustanud mõjurid Iirimaaal (vt joonis 6).

Joonis 6. Inimkapitali arendamise mõjutegurid Iirimaaal (autori koostatud).

Iirimaa edutegurite kompleks on mitmekülgne. Eestil on oma riigi arendamiseks mõndagi õppida ja üle võtta, kuid peamine on poliitiline tahe seda teha. Iirimaa kogemus on lühikokkuvõttes lihtne õppetund, mille kandvaks ideeks on prioriteetide

selge määratlemine ja neist kinnipidamine tegevuste tasandil. Iirimaal oli prioriteediks inimkapitali arendamine ja seda tehti erinevate meetmete tasandil.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Iirimaa eduteguritena on erinevate autorite poolt välja toodud palju erinevaid tegureid, kuid eelkõige tasub esile tuua Euroopa Liidu liikmesriigi staatust ja struktuurifondide vahendite head paigutust, avatust maailmale, aktiivseid tööturumeetmeid, üleminekut teadmispõhisele ühiskonnale, haridussüsteemi kaasajastamist, ajaloolist seotust Ameerika Ühendriikidega ja seega välisinvesteeringuid, turismi ja kõrgtehnoloogia ettevõtete arengut Iirimaal.

3. INIMKAPITALI ARENDAMISE HETKESEIS JA TULEVIK EESTIS

3.1 Eesti majanduslik ja sotsiaalne hetkeseis inimkapitali aspektist lähtuvalt

Inimkapitali arendamise hetkeseisu Eestis on kõige parem hinnata sotsiaalsete ja majanduslike näitajate alusel. Eelmises peatükis lähtealuste analüüsi tarbeks esitatud Eesti 2003. aasta näitajad illustreerivad Eesti hetkeseisu. Enne veel, kui käesolevas peatükis käsitletakse Eesti riiklike prioriteete, analüüsitakse Eesti hetkeseisu ja arenguid viimaste aastate jooksul.

Eesti tööturгу iseloomustab praegu struktuurne ebakõla: samaaegselt esinevad kõrge tööpuudus ja kvalifitseeritud tööjõu puudujääk. Tööturuga seotud sotsiaalse jätkusuutmatuse dünaamikat ilmestab fakt, et aasta jooksul suudab töötusest väljuda vaid 17,7 protsenti sinna langenud inimestest. Võrdlusena võib tuua, et Euroopa Liidus leiab 12 kuu jooksul uuesti töö keskmiselt iga kolmas töötu. Eesti tööturupoliitika siinamaani suunatud peamiselt passiivsetele tööturumeetmetele ja tööturupoliitikale kulutati aastal 2000 vaid 0,24% SKPst, kusjuures Euroopa Liidus kulutatakse tööturupoliitikale 3–4% SKP-st. (Eesti inimarengu ... 2001)

Ettevõtetes on oluline kvalifitseeritud ja kvaliteetse tööjõu olemasolu. Teadmispõhises ühiskonnas on teadusuuringud ja arendustegevus väärtustatud kui kogu ühiskonna funktsioneerimise ja arengu üks eeltingimusi. Kõigi soovitud eesmärkide saavutamise põhieelduseks on kõrge kvalifikatsiooniga ja motiveeritud spetsialistide olemasolu ning inimkapitali areng. Eestis on üldlevinud seisukoht, et üheks ohuks jätkuvale kiirele majanduskasvule Eestis on kvalifitseeritud tööjõu puudus. Lisaks arendustegevuse ja innovatsiooni madal tase, on probleem, mis on küll Eestis teadvustatud, kuid konkreetsete tegevuste tasandil märkimisväärseid edusamme pole. Tööjõu

konkurentsivõime, arendustegevus ja innovatsioon, ettevõtluse areng on seotud inimkapitali ja selle arendamisega. Inimkapitali arendamine on vajalik, et tagada arenguvõimeline majandus. (Teadmiste põhine Eesti...2001: 3)

Eesti SKP on aasta aastalt suurenemas ja majandus on läbi tegemas olulisi muutusi. Samas on jätkuvalt suureks probleemiks kõrge töötuse määr. 2003. aastal oli töötus Eesti Statistikaameti andmetel ligi 10% ja samas tööhõives osalevate inimeste määr 56,7%. Siiski on mõlemad näitajad viimaste aastate jooksul paranenud (vt tabel 13).

Tabel 13. Majanduskasv ja tööhõive Eestis 1999-2003

Aasta	SKP jooksevhindades	SKP kasv, %	Töötuse määr, %	Tööhõive määr, %
1999	76 327,1	-0,6	12,2	55,3
2000	87 378,5	7,3	13,6	54,7
2001	97 894,5	6,5	12,6	55,2
2002	108 023,6	6,0	10,3	55,9
2003	116 151,1	4,7	10,0	56,7

Allikas: Statistikaamet

Eesti SKP kasvu hindamiseks tasuks aga seda võrrelda Euroopa Liidu liikmesriikide, liituvate riikide ja uue Euroopa Liidu (15+10) maade keskmisega (vt. tabel 14). Samuti on huvitav võrdlus Iirimaaga, kui ühe kiireima majanduskasvuga riigiga vanade Euroopa Liidu liikmesriikide seas, kelle majanduse edutegureid käsitleti detailsemalt käesoleva töö 2. peatükis.

2003. a majanduskasv EL-is oli pettumustvalmistav. Isegi Iirimaal oli 2003. a majanduskasv oluliselt väiksem kui varasematel aastatel ja 2004. aasta on prognoos alla 4%. (*Third Report ...2004*: 4)

Tabel 14. SKP kasv perioodil 1994-2004 (muutus eelmise aastaga võrreldes, konstantsetes hindades 1995=100), %

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EL 15	2,7	2,4	1,6	2,5	2,9	2,9	3,6	1,7	1,0	0,6	1,9 ^(f)
EL 25	:	:	:	:	3,0	2,9	3,6	1,7	1,1	0,7	2,0 ^(f)
EL 10	:	:	:	:	:	:	4,1	2,4	2,4	3,1	3,8 ^(f)
Eesti	-2,0	4,3	3,9	9,8	4,6	-0,6	7,3	6,5	6,0	4,7	5,6 ^(f)
Iirimaa	5,8	9,9	8,1	11,1	8,6	11,3	10,1	6,2	6,9	1,6	3,7 ^(f)

Allikas: Eurostati andmed, ^(f) - prognoositav

Nagu tabelist näha on **SKP kasv** Irimaal vaadeldaval perioodil olnud pidevalt kõrgem kui Eestis, erandiks vaid aasta 2001, kus Irimaa SKP kasv oli 6,2%, kuid Eestis samal ajal 6,5%. Eurostati prognooside kohaselt 2003. ja 2004. aastaks saab majanduskasv Eestis olema kõrgem nii Irimaast, EL keskmisest kui ka teistest liituvate riikide keskmisest.

Euroopa riikide hulgas olid just Irimaal kõrgeimad kasvumäärad, näiteks perioodil 1994-1998, keskmise kasvuga 9,4% võrreldes Euroopa keskmisega 2,5%. Huvitav on fakt, et 1999. aastaks ennustati Irimaale majanduskasvuks 7,5%, kuid tegelikult oli vastav näitaja rekordiliselt 11,3 %.

Euroopa Komisjonis vastvalminud majandusliku ja sotsiaalse ühtekuuluvuse aruande "*Third Report on Economic and Social Cohesion*" kokkuvõttes nenditakse, et majanduskasv on olnud märkimisväärselt madalam perioodi 2001-2004 jooksul, võrreldes eelmise perioodiga, mil avaldati eelmine majandusliku ja sotsiaalse ühtekuuluvuse raport "*Second Report on Economic and Social Cohesion*" (2001). Raportis on selgelt rõhutatud, et **investeeringuid füüsilisse ja inimkapitali tuleb suurendada**. Senisest enam peab toetama innovatsiooni ja informatsioonitehnoloogiate arengut, et suurendada tootlikkust ja tööhõivet. See kõik ei pea toimuma vaid EL keskosas, kus tootlikkus ja tööhõive on niigi kõrged ja innovaatus arenenud, vaid ka Euroopa Liidu äärealadel. (*Third Report...2004*)

Inimkapitali arendamisel on oluline roll **aktiivsetel tööturumeetmetel**. 2003. aastal avaldatud PRAXISE uurimuse "Aktiivse tööpoliitika tulemuslikkuse analüüs Eestis" peamise järeldusena on esile toodud, et uuritud ajavahemikul olid aktiivse tööpoliitika meetmed Eestis tulemuslikud ning riigi kulutused sellele tasuvad end igati ära. (Leetmaa *et al.* 2003: 3) Uurimuse analüüs näitab, et osalemine tööturukoolituses suurendab hilisemat töötamise tõenäosust ajas 7-15 % võrra; kulu-tulu analüüsist selgub, et tööturukoolitus on kulu-tulus: iga koolitusse pandud kroon toob ühiskonnale tagasi 3 krooni; programmides osalenud kinnitavad, et osalemine suurendas nende väljavaateid tööd leida. (*Ibid.*: 4)

Euroopa Sotsiaalfondist finantseeritakse kolme aasta jooksul 2004-2006 programme ca 1 miljardi krooni ulatuses, millest aktiivsete tööturuprogrammide rakendamiseks

läheb 304 miljonit krooni. Võrdluseks võib tuua, et 2002. aastal kulutati riigieelarvest aktiivsele tööpoliitikale ca 88 miljonit krooni. Võttes aluseks 2002. aasta SKP ja riigieelarvest ATP-le kulutatud vahendid ja eeldades, et ESF-i vahenditest finantseeritakse ATP-d täiendavalt 101 miljoni krooni ulatuses aastas, selgub et kulutuste tase aktiivsetele meetmetele suureneks Eestis ca **0,18%**-ni SKP-st, mis on endiselt madal võrreldes OECD ja EL riikide keskmiste näitajatega (vastavalt **0,88%** ja **1%** SKP-st). (Leetmaa *et al.* 2003: 20)

Uurimuse “Aktiivse tööpoliitika tulemuslikkuse analüüs Eestis” autorid arvavad, et kui **aktiivsele tööpoliitikale** tehtavad kulud suurenevad rohkem kui kaks korda, siis võib eeldada, et nende tulemuslik kulutamine on keeruline (*Ibid.*; 21). See on olnud eeldatavasti üks põhjuseid, miks Euroopa Sotsiaalfondile esimesel programmeerimis-perioodil suhteliselt väike osakaal määrati, sest kardetakse, et kui kulutusi ühele valdkonnale ühtäkki mitmekordistada, siis madala administratiivse suutlikkuse tõttu pole võimalik neid summasid tulemuslikult kulutada. Seega tekib huvitav olukord, kus prioriteedid on küll paigas, kuid nende efektiivne ellurakendamine sõltub erinevatest takistavatest teguritest.

Inimkapitali ja füüsilise kapitali vahel on palju **erinevusi** ja üks neist erinevustest seisneb investeringute tegemises. Inimkapital on mittemateriaalne ja eraldamatu oma omanikust (konkreetsest indiviidist). See aga pärsib inimkapitalisse investeringute tegemise motivatsiooni ettevõtete jaoks, sest inimkapital ei ole sel moel müüdav ja vahetatav nagu füüsiline kapital (masinad, tehased, toormaterjal, jne). Selleks on valitsused loonud programme, mis osaliselt subsideerivad inimkapitali arendamist. Näiteks finantseerib riik investeringuid haridusse madalamate õppemaksude, laenude ja stipendiumide näol. (Laroche *et al* 1998: 11-12) Seega on hariduse finantseerimisel oluline roll just riigil.

Euroopa Komisjoni hinnangul (Communication...2004a: 4) on aastatel 1995-2000 vähenenud enamikes liikmesriikides **haridusse suunatud kulutuste** osakaal. Samuti on probleemiks hariduskulutuste suured erinevused riikide vahel. Lisaks ühtekuuluvusfondi toetustele infrastruktuuri ja põhiharidusse peaks Euroopa Komisjoni hinnangul EL toetama ka õpilaste, õpetajate ja teadlaste vahetust ning eri maade õppeasutuste koostööd.

Kui võrrelda **kulutusi haridusele**, siis haridusse suunatavate avaliku sektori kulutuste osas on Eesti näitajad üle EL keskmise ja riikide esikolmikus kelle avaliku sektori kulutused haridusele on suhteliselt suured mõõdetuna protsendina SKP-st. Võrdluseks EL vanade liikmesriikide (EL 15) ja uute liikmesriikide (EL 10) keskmisega ja Iirimaa on esitatud arvandmed tabelis 15.

Tabel 15. Avaliku sektori kulutused haridusele (osakaal SKP-st), %

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
EL 15	:	:	:	:	5,17 ^(e)	5,18 ^(e)	5,04 ^(e)	5,05 ^(e)	5,00 ^(e)	4,94 ^(e)
EL 10	:	:	:	:	5,29 ^(e)	4,95 ^(e)	5,02 ^(e)	5,04 ^(e)	4,98 ^(e)	4,86 ^(e)
Iirimaa	5,40	5,63	5,86	5,90	5,50	5,33	5,15	4,87	4,57	4,36
Eesti	:	:	7,05	6,64	7,02	7,27	7,08	6,77	7,37	6,66

Allikas: Eurostat, ^(e) -hinnangulised andmed

Eurostati andmete põhjal on Eesti Kesk- ja Ida-Euroopa 8 liitva riigi seas esikohal riigi kulutuste poolest haridusele (% SKT-st), kuid samas viimasel kohal tööstuse finantseeritava uurimistöö ja tootearenduse osas (Eurostat). Swedbanki 2003. a. läbiviidud uurimuses (Swedbank 2003) hinnati Kesk- ja Ida-Euroopa 8 liitva riigi **inimkapitali potentsiaali** 8 järgneva näitaja alusel:

1. SKT inimese kohta,
2. avaliku sektori võlg,
3. tööhõive määr,
4. riigi kulutused haridusele,
5. tööstuse finantseeritav uurimistöö ja tootearendus,
6. kõrgharidusega inimeste osakaal ühiskonnas (% rahvastikust),
7. kodune internetiühendus (% rahvastikust),
8. patenditaotlusi miljoni elaniku kohta.

Kaheksa riigi võrdluses on Eesti teisel kohal, jäädes alla vaid Sloveenia inimkapitali potentsiaalile. Enamuste näitajate osas on Eesti üle keskmise, kõige tõsisem puudujääk ongi uurimistöö ja tootearenduse finantseerimise osas. **Avaliku sektori kulutused haridusele** on aastate jooksul vähenenud. Vähenenud on nii EL keskmine kui liituvate riikide vastav näitaja. Kõigi Euroopa riikide koondstatistikat uurides on 2000. ja 2001. a. andmetel just Skandinaavia riikide (Rootsi, Taani, Norra ja Islandi) avaliku sektori

kulutused haridusele olnud kõige kõrgemad. Neile järgneb Eesti, seejärel Läti ja Soome. Samas on Eesti näitaja vaadeldaval perioodil pidevalt olnud üle EL keskmise ja samas ka üle liituvate riikide keskmise näitaja.

2000. aastal rõhutas tollane peaminister Mart Laar, et **teadus- ja arendustegevuse** ergutamine ja toetamine on Eestile kõige perspektiivsemaks võimaluseks lisaväärtuse olulise juurdekasvu ja sellel põhineva majanduskasvu saavutamiseks. Tõhusalt toimiva integreeritud innovatsioonisüsteemi väljaarendamine on aluseks haridus- ja teadusasutuste ning ettevõtete ja infrastruktuuriasutuste vaheliste sidemete ja tehnosiirde-protsesside teostamisele. Teadus- ja arendustegevuse ning efektiivselt töötava tehnosiirde tulemuseks on konkurentsivõime loomine mõnes suurt lisaväärtust andvas majandusvaldkonnas. (Laar 2000)

Kui uurida hetkeseisu inimkapitali arendamisel, siis ühe näitajana tasub vaadelda investeringuid teadus- ja arendustegevusse. Tabelist 16 on näha, et ka kulutused teadus- ja arendustegevusele on aastatega suurenenud. Võrreldes 1998. aastaga näitajaga (451 milj. krooni) olid kulutused 2002. aastal (871,5 milj. krooni) oluliselt suurenenud. Ka teadus- ja arendustegevuse osatähtsus valitsussektori kogukuludes on suurenenud ja oli 2002. aastal 1,13%.

Tabel 16. Teadus- ja arendustegevuse rahastamine 1998-2002

Aasta	Kulutused teadus- ja arendustegevusele, milj. krooni	Teadus- ja arendustegevuse kulutuste osatähtsus SKP-s, %	Teadus- ja arendustegevuse kulutuste rahastamine riigi- ja kohalikest eelarvest, milj. krooni	Teadus- ja arendustegevuse rahastamise osatähtsus valitsussektori kogukuludes, %
1998	451,0	0,61	284,0	0,95
1999	572,8	0,75	370,9	1,12
2000	579,4	0,66	342,8	1,01
2001	763,5	0,78	397,3	1,09
2002	871,5	0,81	469,6	1,13

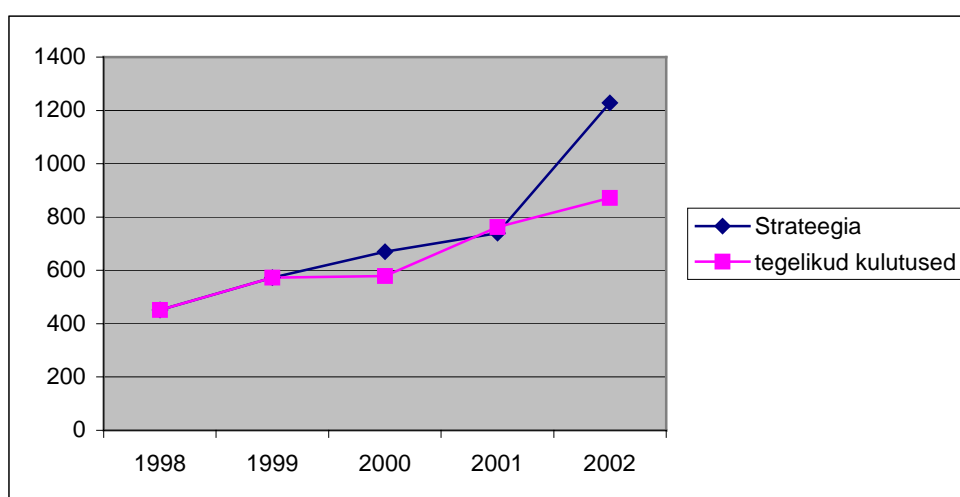
Allikas: Statistikaamet

Dokumendi “Teadmispõhine Eesti - Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegia 2001-2006” kohaselt nähakse tuleviku Eestit **teadmispõhise ühiskonnana**, kus uute teadmiste otsingutele suunatud uuringud, teadmiste ja oskuste rakendamine ning **inimkapitali areng** on majanduse ja tööjõu konkurentsivõime ning elukvaliteedi kasvu

allikaks. See strateegia määratleb eesmärgid, võimalused ja põhimõtted Eesti TA&I edendamisel ning on aluseks tegevusele TA&I korraldamisel. Fikseeriti avaliku sektori toetusmeetmete raamistik ja maht aastani 2003. **Teadus- ja arendustegevuse roll inimkapitali arendamisel** on selles strateegias selgelt esile toodud. Strateegia elluviimine on aga omaette küsimus. Nüüd 2004. aastal alustatakse peaminister Jühan Partsi eestvedamisel uue teadus- ja arendusstrateegia paigapanemist, mis kehtib aastani 2010. Uus strateegia kavatakse esitada Valitsusele heakskiitmiseks 2005. a. sügiseks.

Teadus- ja arendustegevuse olukorda iseloomustatakse järgmiste näitajate abil: teadus- ja arendustegevuse maht ja struktuur, inimkapital, patenteerimisaktiivsus ja edukus rahvusvahelises koostöös. Teadus- ja arendustegevuse mahu ja struktuuri näitajateks on valdkonda investeeritud vahendid ning nende jaotumine alusuuringute, rakendusuuringu ja arendustegevuse vahel, samuti investeeringute jaotus avaliku ja erasektori vahel. Inimkapitali indikaatoriteks on teadlaste ja inseneride osatähtsus tööjõus. (Teadmispõhine Eesti ... 2001: 8)

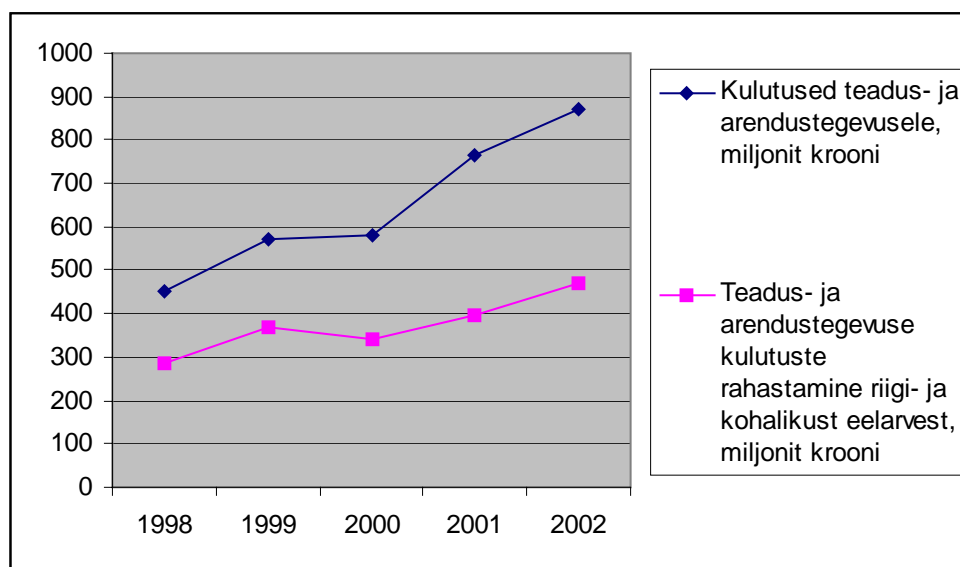
Tegelikkuses olid need kulutused ja suhtarvud 2002. aastal oluliselt madalamad kavandatust. Teadus- ja arendustegevuse kogukulutused SKP-st olid 2000. aastal 0,79% asemel 0,66% ja teadus- ja arendustegevuse kogukulutused aastal 2000 olid 670 miljoni krooni asemel hoopis 579 miljonit krooni. Joonisel 7 on näha erinevus strateegias (vt Lisa 6) sätestatuga, eriti silmapaistev on lahknevus 2002. a näitaja osas.

Joonis 7. Strateegias kavandatud teadus- ja arendustegevuse kogukulutused ning tegelikud kulud Statistikaameti andmetel perioodil 1998-2002 (miljonit krooni).

Kogukulutused **teadus- ja arendustegevusele** on Eestis ajavahemikus 1995-1998 püsinud 0,6% juures SKP-st. 1999. a kasvasid kulutused 0,76%-ni SKP-st. Rahvusvaheliselt võrrelduna on see näitaja väga madal, moodustades vaid 40% EL liikmesriikide vastavast keskmisest (1,8% SKP-st, 1998). Eesti teadus- ja arendustegevuse kogukulutuste reaalkasv on jäänud tagasihoidlikuks, aastas keskmiselt 4,3% (1995. a püsihindade alusel). Võrreldes teadus- ja arendustegevuse finantseerimise jagunemist allikate vahel, on Eestis kogu vaadeldava perioodi jooksul peamine teadus- ja arendustegevusse investeerija olnud avalik sektor. 1999. aastal moodustas avaliku sektori osa teadus- ja arendustegevuse kogukulutustest Eestis 76%, EL liikmesriikide vastav keskmine on 36% (1998). Siiski jääb Eesti avaliku sektori panus teadus- ja arendustegevusse, mis 1999. a oli 0,57% SKP-st, EL liikmesriikide keskmisest (0,66% SKP-st, 1998. a) madalamaks. (Teadmistepõhine Eesti ...2001: 8)

Oluliseks kitsaskohaks on aga jätkuvalt ettevõtete vähene osalus arendustegevuses. Riiklike investeeringute abil tuleb aja jooksul saavutada erakapitali suurem tulek arendustegevusse, mis on juba osaliselt aset leidnud (vt joonis 8).

Joonis 8. Kulutused teadus- ja arendustegevusele ning selle rahastamine riigi- ja kohalikust eelarvest (Statistikaameti andmetel).

Andmaks TA&I kaudu suurima võimaliku panuse Eesti majanduse arengusse, elukvaliteedi parandamisse ja sotsiaalse heaolu kasvu riigis, on Eesti TA&I strateegilised eesmärgid (Teadmistepõhine Eesti...2001):

- teadmiste baasi uuenedmine,
- ettevõtete konkurentsivõime kasv.

TA&I strateegia eesmärkide realiseerimise eelduseks on efektiivselt toimiva finantseerimissüsteemi väljaarendamine ning finantsvahendite olemasolu. Aastaks 2006 on Eestis kavandatud teadus- ja arendustegevuse kogukulutused tõsta 1,7%-ni SKP-st, mis on võrreldav EL riikide keskmise tasemega (1,8% SKP-st 1998. aastal, kuid juba 2% SKP-st 2003. aastal). Pikemas perspektiivis (kuni 10 aastat) on kavandatud teadus- ja arendustegevuse kogukulutused viia EL keskmisest kõrgemale tasemele, lähendades meie kulutuste mahtusid vastavatele kulutustele Skandinaavia riikides. (Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegia 2001-2006”).

See on väga ambitsioonikas eesmärk ja tekib küsimus, millisest allikast neid vahendeid planeeritakse, kas eelkõige EL struktuurifondidest või riigieelarvest. Asja muudab veelgi raskemaks fakt, et samal ajal kavandatakse ka EL-is teadus- ja arendustegevuse kogukulutuste tõstmist ja seega 10 aasta perspektiivis on EL keskmisele järeljõudmine nagu liikuva märklaua sihtimine. Võrdlusena võib tuua vastava teadus- ja arendustegevuse kogukulutuste näitaja Iirimaa, mis 2002. aastal oli Maailmapanga andmetel 1,2 % SKP-st.

Siiski tõdetakse ka ELis et senine rahaeraldus teadustöök (2% ELi SKP-st 2003. a) ning atraktiivsus on olnud liiga väike. Seega on seatud eesmärgiks tõsta investeringute tase teadustegevusse aastaks 2010 3%-ni ELi SKP-st, millest 1% tuleks avalikust ja 2% erasektorist. Samuti on seatud eesmärgiks teadus- ja uurimistegevuse toetamine ja tugevdamine läbi otseste finantstoetuste. (Communication... 2004a)

Seega peaks Eesti rahaeraldus T&A-le 2010. aastal olema suurem kui 3%. Summad, mis planeeritakse teadus- ja arendustegevusele perioodiks 2005-2010 pannakse paika uues strateegias, mille valmimist on oodata 2005. aasta sügiseks.

Situatsioon kogu Euroopas tervikuna on Euroopa Komisjoni jaoks murettekitav. Euroopa võrdlemisel USA-ga, on viimane kindlal edupositsioonil. Euroopas tehakse teadust peamiselt ülikoolides, mida osaliselt finantseerivad nad ise teadusgrantidest ja osaliselt välistest allikatest, mis peamiselt on riiklikud vahendid, kuid osaliselt ka erasektorist. Paljudes Euroopa riikides on tõusmas riiklike teadusorganisatsioonide osatähtsus, kuid erasektor on suhteliselt mitteaktiivne teaduse vallas. Ainult üksikutele ettevõtetele on välja arendatud tugev teadussuutlikkus. Siiski on teaduse olulisus majandusliku konkurentsivõime tõstmiseks üha enam teadvustatud ja tunnustatud. (Communication...2004b). Euroopa riikide jaoks on teaduse finantseerimise aspektist lähtudes eeskujuks USA. Ka Euroopa ettevõtted peaksid rohkem pöörama tähelepanu teadusele ja investeerima teadus- ja arendustegevusse.

Kokkuvõtteks ongi oluline rõhutada, et teadus- ja arendustegevus ettevõtluses peab olema toetatud finantseerimismehhanismide abil nii riikliku kui erasektori ühise panusena. Väga oluline roll on inimkapitali arendamisel ning teaduse, arendustegevuse ja ettevõtluse vahelise sidusmehhanismi väljakujundamisel. Inimkapitali arendamisel on oluline vahend täiendkoolituse süsteem, seega on omavahel tihedalt seotud kõik antud peatükis esile toodud võtmemärksõnad, et tagada inimkapitali areng.

3.2 Eesti riiklikud prioriteedid inimkapitali arendamisel aastatel 2004-2006

Riigil on võimalik valida erinevate arengustsenaariumide vahel, sätestades prioriteedid ja eesmärgid, mille poole püüeldakse. Valikud peavad olema läbimõeldud ja suunatud pikaajalisele edule. Muutuste ajajärgul on raske hoida sama sihti kogu aeg, sest väliskeskonnast tuleb pidevalt uusi impulsse kursi muutmiseks, kuid seda olulisem on poliitikate järjepidevus. Esimeseks EL programmeerimisperioodiks on Eesti valikud otsustatud ja Euroopa Liidu liikmeks pürgimine on pannud meid senisest enam oma tegevusi mõtestama ja ka neid strateegiliselt kirja panema.

Seoses valmisolekuga EL struktuuritoetuste kasutuselevõtuks 2004. aastal, koostati “**Eesti Riiklik Arengukava - ühtne programmdokument 2004-2006**” (RAK), mille käigus otsustati Eesti sihid järgnevas 3 aastaks. Samas võib väita, et strateegilisest dokumendist on vähe kasu, kui praktikas seda ei rakendata või kui finantseerimine ja

rõhuasetused investeringutes ei toeta kirjapandud strateegilisi eesmärke. Esimeseks programmeerimisperioodiks on finantseerimine ja prioriteedid paigas ja Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud.

Juba 2002. aastal rõhutas tollane rahandusminister Harri Õunapuu 2003. aasta riigieelarve eelnõu I lugemisel Riigikogus, et Valitsuse üks vaieldamatuid prioriteete on **investeerimine haridusse** ja et seda on rõhutatud ka koalitsioonilepingus ning järgitud 2003. a. riigieelarve koostamisel. Hea baasharidus loob inimesele vundamendi kogu järgnevas haridus- ja eluteeks. Läbimõeldud haridussüsteem aitab kaasa ka struktuurse tööpuuduse vähenemisele. **Hariduse arendamine ja väärtustamine** ei tähenda vaid koolimajade ehitamist, remonti ja sisustamist, vaid ka õppeprogrammide ja –metoodika kaasajastamist ning õpetaja väärtustamist. (Rahandusministeerium 2003)

Eesti riiklikus arengukavas Euroopa Liidu struktuurifondide kasutuselevõtuks - ühtne programmdokument 2004-2006 on kirjas, et Eesti ühiskonna ja majanduse arengu peamiseks tagajaks on kõrgelt haritud ning muutustega kiiresti kohanev konkurentsivõimeline tööjõud. RAK-is on ära kirjeldatud 5 prioriteeti ja neist esimene ongi suunatud **inimkapitali arendamisele**. Teine prioriteet on suunatud ettevõtluse konkurentsivõime edendamiseks, mis omakorda toetab inimkapitali arengut, sest toetatakse teadus- ja arendustegevust ning innovatsiooni ettevõtluses. (RAK 2004)

Inimressursi arendamise prioriteedi üldeesmärk on Eesti tööjõupotentsiaali suurendamine ja parem ära kasutamine. Inimressursi arendamise prioriteeti kaasfinantseeritakse Euroopa Sotsiaalfondist (ESF) ja viiakse ellu järgmise nelja meetme abil (RAK 2004):

- Meede 1.1: Tööjõu paindlikkust, toimetulekut ja elukestvat õpet tagav ning kõigile kättesaadav haridussüsteem;
- Meede 1.2: Inimressursi arendamine ettevõtete majandusliku konkurentsivõime suurendamiseks;
- Meede 1.3: Võrdsed võimalused tööturul;
- Meede 1.4: Haldussuutlikkuse tõstmine.

Eesti Riiklik Arengukavas 2004-2006 on kirjas (2004: 212), et Eesti ühiskonna ja majanduse arengu peamiseks tagajaks on kõrgelt haritud ning muutustega kiiresti

kohanev konkurentsivõimeline tööjõud. See peaks väljenduma ka struktuurifondide vahendite jaotuses, kuid esmapilgul struktuurifondide jagunemist ja proportsioone vaadates see ei kajastu, sest põhirõhk investeringutest on ERDF-il mitte ESF-il.

Tabel 17. Rahastamine struktuurifondidest ja Eesti avaliku sektori kaasrahastamine 2004-2006 (eurodes)

	Summa	Osakaal, %
ERDF	298 953 101	59,0
ESF	99 290 890	19,5
EAGGF	78 758 218	15,5
FIFG	30 768 397	6,0
Kokku	507 770 606	100,0

Allikas: Eesti Riiklik Arengukava 2004-2006

Inimkapitali ja ettevõtluse arendamisega on seotud RAKi esimese prioriteedi alt kõik **4 meedet (1.1, 1.2, 1.3, 1.4)** ja teisest prioriteedist **3 meedet (2.1, 2.2, 2.3)**. Näiteks esimene meede 1.1 aitab tööjõu kvaliteeti parandada läbi nelja tegevussuuna:

- kutsehariduse arendamine,
- tippspetsialistide õppe tugevdamine strateegiliselt olulistel erialadel,
- täiend- ja ümberõppesüsteemi väljaarendamine,
- kutse- ja karjäärinõustamissüsteemi väljakujundamine.

Eesti haridussüsteem pole suutnud piisavalt kohaneda kiiresti muutuva tööjõunõudlusega ning tagada kõigile tööturule suunduvatele noortele piisavalt kvaliteetset haridust ja vajalikke kutseoskusi (RAK 2004: 107). Riiklik Arengukava 2004-2006 sisaldab väga palju tegevusi ja toetavaid meetmeid. Alles paari aasta möödudes on võimalik hinnata tulemuste saavutamist.

RAKi meede 1.2 **“Inimressursi arendamine ettevõtete majandusliku konkurentsivõime suurendamiseks”** üldiseks eesmärgiks on hoida ära tööpuuduse teket, aidates suurendada töötajate teadmisi, oskusi ja kohandumisvõimet. Meetme kaudu teostatakse ettevõtetes töötavate inimeste täiend- ja ümberõpet, et säilitada ja kasvatada töötajate konkurentsivõimet tööturul, arendada ettevõtlikust, luua tingimused uute töökohtade tekkeks ning suurendada inimeste võimekust teadus- ja arendustegevuse ning tehnoloogia arendamise valdkonnas.

Näiteks võib tuua meetme 1.2 alt planeeritavad väljund- ja tulemusnäitajad:

- Koolitustel osalenud töötajate arv (M/N) 12000 (6000/6000)
- Loodud uued töökohad (M/N) 1200 (600/600)

Meetmed 2.1. (Ettevõtete arengu toetamine) ja **2.2.** (Ettevõtluse infrastruktuuri arendamise toetamine) (ERDF) täiendavad ülalnimetatud meetmete kaudu kättesaadavaid konsultatsiooni- ja investeeringutoetusi väljaõppevõimalustega. **Meetmest 1.2** abi saanud ettevõtjaid teavitatakse meetme 2.1 ja 2.2 võimalustest. Ettevõtetal on võimalik esitada teineteist täiendavaid ja sünergiat loovaid projekte rahastamiseks erinevatest fondidest. **Meede 2.3** Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni edendamine (ERDF) täiendab ülalnimetatud meedet, võimaldades juhtide, spetsialistide ja töötajate koolitust.

Ettevõtete innovatsiooniteadlikkuse programmis, mis on suunatud RAKi teise prioriteedi “Ettevõtluse konkurentsivõime suurendamine” meetme 2.3 “Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni edendamine” täitmisele, on esile toodud, et üheks olulisemaks takistuseks Eesti ettevõtjate arengus on nende madal innovatsioonivõimekus, mida väljendavad ettevõtjate madalad kulutused innovatsioonile ning madal tootlikkus. Ettevõtete kulutused innovatsioonile on ebapiisavad. Ettevõtete “Innovatsiooniuringu 1998-2000” (*Community Innovation Survey*) tulemused näitavad, et Eesti tööstusettevõtete kulutused innovatsioonile proportsioonina käibest on Euroopa keskmisest ca 30% madalamad. Teenindusettevõtetes on nimetatud “löhe” veelgi märkimisväärsem, ulatudes 80%-ni. Samas on kulutused innovatsioonile väikestes ja keskmise suurusega ettevõtetes Euroopa keskmisest kõrgemad, jäädes siiski oluliselt maha Põhjamaade ettevõtete kulutustest. Ettevõtete tootlikkus on madal. IMD Maaailma konkurentsivõime edetabelis 2002 (*World Competitiveness Yearbook 2002*) kuuluvad Eesti tööstus- ja teenindusettevõtete tootlikkusnäitajad viimasesse kolmandikku, jäädes vastavalt 7 ning 4,5 korda alla Soome tööstuse ja teenindussektori tootlikkusnäitajatele. Ettevõtete madalad kulutused innovatsioonile ning madal tootlikkus on osaliselt seotud ka Eesti tööstuse struktuuriga, kus suurettevõtete hulgas on suur osakaal vähese innovatiivsusastmega tööstusharudel (Ettevõtete innovatsiooniteadlikkuse programm

2003: 5). Üks ettevõtjate innovatsioonivõimekust ja -kulutuste taset mõjutavaid tegureid on ettevõtjate innovatsiooniteadlikkus.

Püstitatud eesmärgid skeemi raames on Eesti senisest praktikast lähtuvalt ambitsioonikad, kuid võrreldes teiste riikidega mitte. Programmdokumendis (Ettevõtete innovatsiooniteadlikkuse programm 2003: 7) on kirjas, et vastavalt skeemi üldisele eesmärgile on selle mõjueesmärgiks tõsta Eesti ettevõtjate tehnoloogilise innovatsiooni kulutuste taset 2006. aastaks:

- tööstusettevõtetes 3,2%-ni käibest (Euroopa keskmine 3,7% 1996. a.);
- teenindusettevõtetes 1,4%-ni käibest (Euroopa keskmine 2,7% 1996.a.).

Huvitav on asjaolu, et võrdlusmaterjaliks on võetud 1996. a EL näitajad ja Eesti eesmärgid on seatud madalamaks kui EL-is 8 aastat tagasi. 2006. aastal tekib seega uus huvitav võrdlusmoment, sest selleks ajaks on ka EL vastav näitaja muutunud.

Dokumendis Ettevõtlik Eesti (2002: 4) on esile toodud 5 prioriteetset valdkonda, neist esimene on **inimressursi arendamine**. Riigipoolne inimressursi arendamise toetamine ettevõtetes on suunatud ühelt poolt regionaalse ja struktuurse tööpuuduse vähendamisele ja teisalt tööjõu kvaliteedi tõstmisele, hõlmates kahte tegevussuunda: ettevõtlusega tegelemise motiveerimine ja konkreetset tegevusalal vajalike oskuste ja teadmiste arendamine. Rakendatakse järgmiseid meetmeid:

- Koolitustoetus eesmärgiga luua uusi töökohti ja tõsta tööjõu kvaliteeti VKEdes.
- Konsultatsioonitoetused mikro- ja väikeettevõtete juhtide ja töötajate kompetentsuse tõstmiseks.
- Ettevõtlikkuse propageerimine eesmärgiga motiveerida potentsiaalseid ettevõtjaid ettevõtlusega alustamiseks ning soodustada ettevõtlustegevuse suhtes positiivse hoiaku kujunemist ühiskonnas.

Eesti majanduspoliitika üldeesmärk on saavutada **jätksuutlik, sotsiaalselt ja regionaalselt tasakaalustatud majanduskasv**. Eesmärgi saavutamise eelduseks on tugevad ja konkurentsivõimelised ettevõtted, mille arenguks soodsad raamtingimused tagatakse rakendatud makromajanduspoliitika (valuutakomitee süsteem, liberaalne kaubanduspoliitika, lihtne maksusüsteem) kaudu. (Ettevõtlik Eesti 2002: 6) Perioodil 2004-2006 suunatakse **inimkapitali ja ettevõtluse arendamisse** (meetmed 1.1 - 2.4)

196 miljonit eurot ehk 1,627 miljardit krooni, mis on 38,8% struktuurifondide ja kaasrahastamise kogu mahust.

Tabel 18. RAKi prioriteetide 1 ja 2 rahastamine, 2004-2006 (milj. eurodes)

	Abikõlblikud kogukulud	Sh struktuurifondidest
Prioriteet 1: Inimressursi arendamine	99 290 890	76 120 100
M 1.1: Tööjõu paindlikkust, toimetulekut ja elukestvat õpet tagav ning kõigile kättesaadav haridussüsteem	53 621 021	40 215 766
M 1.2: Inimressursi arendamine ettevõtete majandusliku konkurentsivõime suurendamiseks	10 149 681	7 612 261
M 1.3: Võrdsed võimalused tööturul	33 038 648	26 430 918
M 1.4: Haldussuutlikkuse tõstmine	2 481 541	1 861 156
Prioriteet 2: Ettevõtluse konkurentsivõime	97 583 884	73 187 913
M 2.1: Ettevõtete arengu toetamine	14 022 268	10 516 701
M 2.2: Ettevõtluse infrastruktuuri arendamise toetamine	12 901 410	9 676 058
M 2.3: Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni edendamine	51 680 748	38 760 561
M 2.4: Turismi arendamine	18 979 459	14 234 594

Allikas: Eesti Riiklik Arengukava 2004-2006

Aastatel 2004-2006 inimkapitali ja ettevõtluse arendamisesse läbi teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni edendamise on planeeritud märkimisväärsed summad. **Tegelik rahastamine** sõltub aga sellest, kui palju struktuuritoetuste vahendeid suudetakse üldse Eesti majandusse absorbeerida. Euroopa Liidu struktuurifondide raha kasutamine võib jääda madala administratiivse suutlikkuse taha, kuna puuduvad kogemused projektide kirjutamiseks ja rakendamiseks, kuigi vastavat kogemust on olnud võimalik omandada läbi eelstruktuurifondide (PHARE, ISPA, SAPARD). Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS) ettevõtjatele ja ettevõtetele senini maksnud toetusi koolituseks, ümber- ja täiendõppeks ning nõustamistoetuseks.

Tabel 19. Toetused ettevõtetele ja ettevõtjatele 2002. ja 2003. aastal (EEK)

	Koolitustoetus	Ümberõpe ja täienduskoolitus	Nõustamistoetus
2002	1 076 054	2 799 742	1 217 514
2003	999 616 *	4 431 817	1 266 255*

Allikas: Autori arvutused EAS andmetest,* I poolaasta andmed

2004. aasta riigieelarve eelnõu seletuskirjas (2003: 279) on muu hulgas kirjas järgnevad eesmärgid:

- Saavutada ettevõtlusaktiivsuse ja ettevõtete konkurentsivõime kasv. 2007. aastaks on tekkinud 4000 uut töökohta, sealhulgas 800 kõrgtehnoloogilises tootmises ja teeninduses, toetatud on 350 uue ettevõtte teket.
- Saavutada tegutsevate ettevõtete innovatsioonivõime ja T&A intensiivsuse kasv ning uute tehnoloogiapõhiste ettevõtete teke. 2007. aastaks moodustavad ettevõtete T&A kulutused vähemalt 0,45% SKPst.

Eesti riiklikud prioriteedid inimkapitali arendamisel on 2004-2006. aastaks sätestatud Riiklikus Arengukavas ja seda toetavates programmdokumentides. Struktuurifonde rakendavad asutused on alustanud taotluste vastuvõtmist ja esimeste projektidega alustatakse 2004. aasta II poolaastas. Praegune suund on valitud ja tegevustega alustatud.

3.3 Iirimaa kogemuse rakendamine ja inimkapitali arendamine Eestis perioodil 2007-2013

Käesolevas peatükis lähtutakse eelnevalt väljatoodud Iirimaa edustsenaariumist inimkapitali arendamisel ja kiire majanduskasvu saavutamisel ning analüüsitakse, kas ja kuidas Iirimaa kogemust on võimalik rakendada ka Eestis. Analüüsi tulemusena tuuakse välja soovitused inimkapitali arendamiseks Eestis ning sõnastatakse konkreetsete ettepanekud struktuurifondide proportsioonide muutmiseks järgmisel programmeerimis-perioodil, et paremini tagada inimkapitali arendamine.

Näiteid, millest õppida ja kuidas prioriteete edukalt paika panna, on hulgaliselt. Iirimaa oli vähem kui kakskümmend aastat tagasi Euroopa üks vaesemaid riike ligi 18% tööpuudusega ja majandustoodanguga elaniku kohta 75% EL keskmisest, kuid 2004. aasta seisuga üks edukamaid ja kiiremini kasvavaid riike Euroopa Liidus.

Strateegia, mida Iirimaa järgis seoses struktuurifondidega oli arusaadav, pikaajalise suunitlusega ja hästi struktureeritud. See soodustas Iirimaa ametiasutusi koostöös erasektoriga ja sotsiaalpartneritega looma planeerimise ja hindamise mehhanisme, tagamaks EL struktuurifondidest saadav abi suunamise tegevustele, mis soodustasid Iirimaa majanduse arengut ja löid juurde kõrget kvalifikatsiooni nõudvaid töökohti.

Samal ajal võeti kasutusele meetmed parandamaks tööhõivet, toetades ettevõtlikku hoiakut ja ettevõtlust ning innovatsiooni ja tehnoloogia arengut. Kogu süsteem oli selgelt struktureeritud ja kvaliteedile orienteeritud. (Kirchberger 2003: 17)

Iirimaa oli seadnud eesmärgiks inimkapitali arendamise, teadmispõhise ühiskonna ja elukestva õppe. Ka Eestis võib märgata samu trende eesmärkide ja prioriteetide seadmisel. 2004. aasta riigieelarve eelnõu seletuskirjas (2003: 279) on sätestatud, et Valitsuse peamiseks sihiks on tugevdada eestlust ning Eesti rahva arengut ja elujõudu, seda eelkõige väärtustades eesti keelt ja kultuuri ning **haridust ja teadust**. Eesti majanduspoliitika üldeesmärk on tagada **jätkusuutlik ja tasakaalustatud majandusareng** (Riigieelarve... 2003: 6).

Prioriteetidena tuuakse esile järgmised eluvaldkonnad: tugev perekond ning sotsiaalne kaitse ning teadmiste-põhine majandus ning haridus (*Ibid.*: 7).

Antud prioriteetide saavutamiseks on 2004. a riigieelarves kavandatud mitmesuguseid abinõusid. Esimeses valdkonnas on ühe tegurina ka aktiivsete tööturumeetmete intensiivsem rakendamine. Teadmispõhise ühiskonna kujundamisel kavandatakse lähiajal viia ellu järgmisi algatusi (*Ibid.*: 8):

- 21. sajandi kooli programm: koolidesse suunatavate investeeringute mahu kasv;
- õppetoetuste süsteemi käivitamine tudengitele;
- riikliku koolitustellimuse suurendamine välisülikoolidesse;
- õpetajate palgatõus 8%;
- teaduse tippkeskuste loomine;
- teadusele ja rakendusuringutele suunatavate vahendite suurendamine;
- investeeringud kutsehariduskeskuste väljakujundamisse ja rakenduskõrgharidusse;
- kulutuste suurendamine õppevahendite kaasajastamisele ning õppejõudude ja pedagoogide täiendkoolitusele;
- ettevõtluse arengu- ja innovatsiooniprojektid.

Vajadus investeerida Eestis inimkapitali on ilmselge, et tagada majanduskasv ja püsiv areng. Seega tuleks Eestis järgmise perioodi majanduspoliitiliste eesmärkide ja rahastamise proportsioonide määramisel seda arvestada.

Enamus avaliku sektori kulutustest EL liikmesriikides on suunatud tervele reale teenustele, et igäühel oleks võimalus haridusele, tervishoiule ja sotsiaalsele kaitstusele. Need kolm moodustavad ligi 2/3 eelarvelistest kulutustest EL-is. Vastupidiselt aga EL riikide **investeeringud inimkapitali ja füüsilise kapitali** ulatuvad keskmiselt umbes 2%-ni SKP-st ja on alla 4% SKP-st, erandiks vaid **Iirimaa** ja Luksemburg. Summad, mis kulutatakse ettevõtluse toetamiseks, kõrgharidusele, innovatsioonile ja T&A-le on sarnaselt madalad (viimane ulatub vaid 0,3 % SKPst kogu EL-is). (*Third Report...2004: 7*) See on Euroopa Komisjoni poolt üsna selgelt väljendatud mure, et neile valdkondadele suunatakse liiga vähe vahendeid. Ajal, mil EK prioriteedid on just seatud neile valdkondadele, ei ole tegelik rahastamine ja seatud eesmärgid omavahel kooskõlas. Iiri näide demonstreerib jõuliselt struktuurifondide efektiivsust, kui see on kombineeritud majanduskasvule suunatud riiklike poliitikatega.

Iirimaa prioriteedid inimkapitali arendamisel olid seatud hästiharitud tööjõu osakaalu suurendamisele, haridussüsteemi arendamisele ja inimkapitali suurendamisele ettevõtluses (inimeste oskuste täiendamine). Ümberpositsioneerimine rohkem teadmisi nõudvatele ja kõrgtehnoloogilistele tegevustele sõltub suuresti kõrgeltharitud oskustöölisest ja teadustöötajatest. Iirimaa suutis edu saavutada just tänu inimeste oskuste suurendamisele (OECD Economic Surveys: Ireland 2003: 92). Sama suuna peaksime võtma ka Eestis. Veelgi parem oleks, kui see teadlik valik inimkapitali arendamiseks oleks Eestis juba tehtud aastaid tagasi. Õigete meetmete kasutuselevõtmisel saavutab Eesti riik olulise edu, mis oleks võrreldav Iirimaa erakordse edustsenaariumiga viimase kolme aastakümneni jooksul ehk pärast ELiga liitumist kuni tänase päevani.

Pole selge, kas Eesti ühinemine ELiga annab meile uue kiirenduse ja kas Iirimaa edu stsenaariumi Eestis kordumise tõenäosus on ilmne. Üks on aga ilmselge - edasimineku on järjest raskem ja keerulisem, kusjuures tootlikkus ja kvaliteet jäävad ka edaspidi konkurentsivõime tähtsateks teguriteks. Siiski ei tohiks neid vastandada. Tootlikkus ilma kvaliteedita on mõttetu nagu kvaliteet ilma tootlikkuseta. Mikrotasandil kiire

lühiajalise ja üheaegse eesmärgina võivad **kvaliteedi** ja **tootlikkuse** tõstmine ka vastuollu sattuda. Peame arvestama, et kvaliteedi tõstmine annab sageli võimaluse suurendada turustamist ja seeläbi suurendada tootmis- või teenindusmahtu ning seega ka tootlikkust. Samal ajal võib kvaliteedi tõstmine tähendada mitmesuguste kulude kasvu ja vähendada tootlikkust. Tootlikkuse forsseeritud kasv aga võib viia kvaliteedi langusele. Seega on vajalik kvaliteedi ja tootlikkuse terviklik juhtimine (Eedo 2002).

Paljud iiri **teadlased emigreerusid** aastakümnete vältel USA-sse. Iirlaste praegune põhimõte: “*Bringing Europe's scientists home must be a priority.*” (Euroopa teadlaste koju tagasi toomine peab olema prioriteet) on välja käidud just Iirimaa EL eesistujamaaks saamise aja esimese olulise sõnumina maailmale (Cordis, Ireland 2004...2004). Õppetund Eesti jaoks, me mitte ainult ei pea praegusi teadlasi kinni hoidma, vaid ka juba ära läinud inimesi tagasi kutsuma. See ei kehti vaid teadlaste vaid kogu kvalifitseeritud tööjõu kohta, mis Eesti riigist mujale tööle on asunud. Sest sisuliselt on tegemist inimkapitali väljavooluga. Positiivne efekt oleks aga siis, kui samad inimesed tagasi pöörduvad, tuues kaasa uued oskused ja teadmised.

Ideed, mida Desmond McCarthy oma 2001. aastal avaldatud artiklis lähtuvalt **Iirimaa kogemusest** teistele riikidele pakub välja, on järgnevad:

- sotsiaalsete partnerlussuhete rakendamine (*social partnerships*);
- välisinvesteeringute ligimeelitamine (Poliitiline stabiilsus, haritud tööjõud, maksusoojustused, administratiivne suutlikkus on olulised faktorid);
- Järelevalve ja kindel tegevusraamistik. Iirimaa puhul on oluline roll EL-l, Iirimaa poliitikategijad suutsid olulisel määral kaasata EL kolleege otsustamisse ja ka teised riigid peaksid kasutama seda võimalust.

Iiri mudeli Eestisse integreerimise võimalikkust on käsitlenud Ivar Raig ja toonud esile mõtte, et Iirimaa on küll olnud üliedukas, kuid Eesti ei suuda euroliidus Iirimaa edu korrata (Raig 2003: 2), väites järgnevat “Iiri kogemus näitab, et edu ei taga niivõrd ELi toetusfondid, vaid eeskätt investeeringud kõrgtehnoloogia ettevõtetesse, avatus, majandusvabadus ja erisused ELi regulatsioonide osas.” Kuid ta on jätnud lisamata ja tunnistanud olematuks **seose EL struktuurifondide ja kõrgtehnoloogia ettevõtetesse tehtavate investeeringute vahel**. ESF ja ERDF ongi peamiselt suunatud

investeeringutele ettevõtetesse ja inimkapitali, mis pikaajalise investeeringuna suurendavad majanduskasvu ja tootlikkust. See on Eesti riiklike prioriteetide küsimus, kuhu suunatakse EL abi, kuid juba 2004-2006 RAKi vaadates on võetud õige suund.

Lisaks on Ivar Raig (*Ibid.*: 2) märkinud, et Iiri kogemuse ülevõtmine **eeldab pikaajalisi investeeringuid haridusse, teadusesse ja arendustegevusse**, millega Eestis pole tema väitel õieti alustatud. Autori arvates ei saa väita, et senini oleksid Eestis investeeringud haridusse ja inimkapitali olnud olematud, mida tõestab ka töö teises peatükis toodud statistika Eesti kulutuste poolest haridusele, mille osas oleme juhtival positsioonil kogu Euroopas. Loomulikult tuleb senisest enam rahalisi vahendeid suunata inimkapitali arendamisele, teadusesse ja arendustegevusse.

Iirimaa kogemuse rakendamine tähendakski just seda, et sarnast lähenemist kasutades jõuaksime märkimisväärsete edusammudeni, see aga ei eelda, et juba praegu peaksime olema samal tasemel, mis Iirimaa tänasel päeval.

Eelmises peatükis esile toodud Iirimaa eduteguritest ja saavutustest lähtuvalt on võimalik teha **soovitused**, kuidas rakendada Iirimaa kogemust Eestis inimkapitali arendamisel. Iirimaa kogemust rakendades peaksime senisest enam tähelepanu pöörama järgnevatele aspektidele:

- inimkapitali väärtustamine ja inimkapitali arengusse investeerimine;
- avatud majandus ja jätkuva otseste välisinvesteeringute sissevoolu soodustamine;
- selgete pikaajaliste riiklike prioriteetide paikapanemine ja majanduskasvule suunatud riiklike poliitikate rakendamine;
- oskuslik ja efektiivne EL struktuurifondide vahendite paigutus, mis oleks kooskõlas riiklike prioriteetidega;
- teadus- ja arendustegevusele ja innovatsioonile toetamine ja soodustamine;
- ettevõtete innovatsiooniteadlikkuse suurendamine.

Konkreetselt **inimkapitali arendamisel** (lähtuvalt eelpoolmainitud esimesest punktist Iirimaa kogemuse rakendamisel) peaksime peatähelepanu pöörama:

- hästiharitud tööjõu osakaalu suurendamisele,
- haridussüsteemi jätkuvale arendamisele,

- inimkapitali suurendamisele ettevõtluses (inimeste oskuste täiendamine).

Autori arvates **on Iiri kogemuse rakendamine võimalik** ja seda just riiklike prioriteetide oskuslikul paikapanemisel, järjepidevuse loomisel ja suuremal rõhuasetusel inimkapitali arendamisele, mis väljenduks ka finantseerimise proportsioonides. Iirimaa näite varal on tõestatud, et kuigi inimkapitali puhul on tegemist pikaajaliste investeeringutega ja tulemuste ilmumine võtab aega, seda enam peab olema tagatud järjepidevus ja kannatlikkus tulemuste saavutamisel.

Lähtuvalt **Iirimaa kogemusest** peaksid meie eesmärgid olema sarnased:

- inimkapitali areng pikaajalises perspektiivis (tööjõu kvaliteedi tõus);
- tööpuuduse vähenemine;
- pikaajaline majanduskasv;
- jätkusuutlik areng;
- ettevõtete konkurentsivõime kasv;
- tootlikkuse ja lisandväärtuse kasv tänu inimkapitali arengule.

Järgneval programmeerimisperioodil **vajalikud tegevused meetmete tasandil** on sõltuvad sellest, mida käesoleval perioodil saavutatakse. Kuigi esimene periood on uute liikmesriikide jaoks lühike, on võimalik saada esimene kogemus struktuurifondide rakendamisel, et neid järgmisel perioodile veelgi efektiivsemalt kasutada. Lühikesest ajaperioodist hoolimata on juba praegu aeg paika panna eesmärgid ja prioriteetid uueks finantsperspektiiviks 2007-2013.

Meetmete tasandil ei ole võimalik veel soovitusi anda, kuna pole teada, milline on täpselt uue perioodi raamistik ja lähtetingimused Euroopa Komisjoni poolt, sest senini on vaid olemas projektversioon uue perioodi finantsperspektiivist. Poliitikakujundajate ja uue Riikliku Arengukava koostajate üheks olulisimaks ülesandeks on aga järgneva perioodi prioriteetide oskuslik sõnastamine ja vastavalt prioriteetidele finantseerimismahtude planeerimine.

Olles Euroopa Liidu liikmesriik sõltuvad meie eesmärgid senisest enam Euroopa Liidu poolt seatud suundadest. Euroopa Komisjon on välja töötanud uue programmeerimisperioodi **2007-2013 finantsperspektiivi** esialgse nägemuse. Euroopa

Komisjoni arvates nõuab majanduskasv nii liikmesriikide kui ka ELi poliitikate ja eelarve ümberorienteerimist. Vaja on **parandada teadusuuringute taset, edendada ettevõtlust ja innovatsiooni** ja luua selleks võrgustikke Euroopa tasandil ning tugevdada hariduse rolli. Vaja on ka uusi kollektiivseid garantiisid töövõtjatele ning aegsasti kohaneda muutuva globaalse majandus- ja kaubanduskeskkonnaga (*Communication...2004a: 2*). Leiab tunnistust, et EL-i uued eesmärgid on seatud suunas, millega Iirimaa on edu saavutanud viimaste kümnendite jooksul.

Euroopa Komisjoni järgmise finantsperspektiivi kolm prioriteeti on **jätksuutlik areng** (majandus-, sotsiaal- ja keskkonnapoliitika mobiliseerimine), Euroopa kodakondsuse kontseptsioon ja Euroopa kui globaalne partner. Konkreetseteks eesmärkideks on Euroopa Komisjon seadnud järgneva (*Ibid.: 2*):

1. Ettevõtete konkurentsivõime tõstmine täielikult integreeritud siseturul;
2. Euroopa jõupingutuste suurendamine teadusuuringutes ja tehnoloogia arengus;
3. Euroopa arendamine võrgustike kaudu;
4. Hariduse ja koolituse kvaliteedi parandamine;
5. Sotsiaalpoliitikas aidata Euroopa ühiskonnal kohaneda ja muutustega toime tulla.

Eesti peaks lähtuma samadest suundadest. Kuigi tegemist on uute suundadega EL-is ja need mõtted on esile toodud materjalist, mis publitseeriti 2004. aasta alguses, siis võib loota, et lähitulevikus reageeritakse aktiivselt nii strateegilisel kui taktikalisel tasandil ja need ideed jõuavad rakendusse. Kokkulepitavad poliitilised sihid ja ootused peavad käima käsikäes piisavate vahenditega k.a. finantsvahenditega.

Euroopa Komisjoni hinnangul (*Communication...2004a: 3*) on ELi teadus- ja uurimistegevus siiani olnud liiga killustunud, lahterdatud ning rahvusvaheline koostöö on olnud ebapiisav. Rahaeraldus teadustöök (2% ELi SKPst) ning atraktiivsus on liiga väike. Euroopa Komisjon on seadnud ülesanneteks Euroopa jõupingutuste suurendamisel teadusuuringutes ja tehnoloogia arengus:

- “Euroopa teadusruumi” idee elluviimine – siseturg teadusuuringutele ja tehnoloogiale. Liikmesriikide siseste ning regionaalsete tegevuste ja poliitikate koordineerimine, kattuvuse vältimine;

- Tõsta investeeringute tase teadustegevusse aastaks 2010 3%-ni ELi SKPst (millest 1% tuleks avalikust ja 2% erasektorist);
- Teadusuurimistegevuse toetamine ja tugevdamine läbi otseste finantstoetuste.

Ettevõtete innovatsioonivõime üheks indikaatoriks ning pikaajalise konkurentsivõime hindamise aluseks on ettevõtete kulutused teadus- ja arendustegevusele. Eesti ettevõtete arendustegevuse intensiivsus on madal, 1999. a moodustasid ettevõtete kulutused teadus- ja arendustegevusele vaid 0,19% SKP-st (EL-is 1,14% SKP-st) ja 24% teadus- ja arendustegevuse kogukulutustest. Olemasolevate kõrge kvalifikatsiooniga teadlaste ja inseneride motivatsioon oma teadmisi ettevõtluses realiseerida on väike ja puuduvad ka seda stimuleerivad riigipoolsed meetmed. **Teadlaste ja ettevõtete vaheline koostöö** ei ole piisavalt intensiivne. 1998. a oli Eesti ettevõtetes hõivatud vaid 0,66 teadlast ja inseneri 1000 töötaja kohta, 1999. aastal on see suhtarv vähenenud 0,54-ni. EL vastav näitaja on 2,5 (1997). (Teadmistepõhine Eesti...2001)

Eestis peaksime eesmärgiks seadma inimkapitali arendamisega seotud näitajate osas vähemalt **EL keskmise taseme saavutamine**. Kui EL keskmine tase on saavutatud, peaksime lähtuma ambitsioonikamast eesmärgist. Näiteks on investeeringud T&A-sse EL-is praegu keskmiselt 2% SKP-st, Eesti vastav näitaja aga 0,8% SKP-st. Kuid meie eesmärgiks pikemas perspektiivis peaks samuti olema 3% tase. Autor on teinud vastavalt oma nägemusele soovitusel järgneva tabeli 20 kujul.

Tabel 20. Soovitused inimkapitali arendamiseks ja eesmärgid 2013. aastaks

Soovitus	Eesti näitaja 2003	EL keskmine 2003	Eesti eesmärk 2013
1. Suurendada kulutusi aktiivsetele tööturumeetmetele (% SKP-st)	0,18	1	2
2. Suurendada investeeringud T&A-sse (% SKP-st)	0,8	2	3
3. Tõsta erasektori osakaalu T&A kulutustes (%)	33	55	50

Allikas: autori koostatud Eesti Statistikaameti ja Eurostati andmete põhjal

Nende soovituste integreerimisel Eesti pikaajalisse strateegiasse on alameesmärkidena oluline järgnevad aspektid:

- tõsta ettevõtete innovatsiooniteadlikkust;
- tõsta tööjõu kvaliteedi läbi inimeste oskuste ja teadmiste suurendamise;

- säilitada Euroopa juhtiv positsioon kulutuste osas haridusele.

Tööjõu kvaliteedi tõstmisel on esmajärjekorras vaja arendada noorte ja täiskasvanute kutse- ja täiendõppesüsteeme ning tõhustada haridussüsteemi.

Lähtudes **Euroopa Liidu seatud üldistest eesmärkidest**, on võimalik tuletada nendest samad eesmärgid Eesti jaoks:

- ettevõtete konkurentsivõime tõstmine;
- jõupingutuste suurendamine teadusuuringutes ja tehnoloogia arengus;
- hariduse ja koolituse kvaliteedi parandamine;
- sotsiaalpoliitika tugevdamine

Kõik need eesmärgid on seotud inimkapitaliga, sest inimkapitali definitsiooni alla kuuluvad inimese teadmised ja oskused, tervis, ettevõtlikkus ja innovatiivsus. Nende eesmärkide elluviimiseks peaksid aga meie riiklikud prioriteedid ja neid väljendavad rahalise mahud olema teise proportsioonis.

Lähtudes Iirimaa struktuurifondide proportsioonidest, kus 35% struktuurifondide vahenditest olid suunatud läbi Euroopa Sotsiaalfondi vahendite inimkapitali arengule, peaksid ka Eestis olema struktuurifondide proportsioonid teised, kui nad on praegu. Parimad proportsioonid struktuurifondide rakendamisel Eestis aastatel 2007-2013 on autori arvates järgnevad: ESF 35%, ERDF 50% ja EAGGF ja FIFG 15% (vt tabel 21).

Tabel 21. Ettepanekud struktuurifondide proportsioonides perioodiks 2007-2013 (%)

	Perioodil 2004-2006	Ettepanek perioodiks 2007-2013
ESF	19,5	35
ERDF	59,0	50
EAGGF ja FIFG	21,5	15
Kokku	100,0	100

Allikas: autori koostatud Riikliku Arengukava andmete põhjal

ESF osakaal on esimesel programmeerimisperioodil Eestis 19,5% struktuurifondide kogumahust, järgmisel perioodil peaks see olema aga oluliselt suurem, et saavutada efekti inimkapitali arendamisel. **Lähtudes Iirimaa kogemusest võiks Sotsiaalfondi osakaal Eestis järgmisel perioodil olla üle 35%.** ERDF meetmete vahel tuleks samuti

teha ümberjagamisi (praegu ERDF kokku 59%). Suurendada kulutusi inimkapitali (ettevõtlusesse ja teadus- ja arendustegevusse), vähendada investeringuid füüsilisse kapitali, mis pole suunatud pikaajalisele majanduskasvule. ERDFi kogumaht järgmisel perioodil võiks olla ligi 50% struktuurifondide üldmahust. EAGGF ja FIG vahendite praegune osakaal 21,5% struktuurifondide kogusummast võiks aga järgmisel perioodil olla vähem kui 15%-ni.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Iirimaa kogemuse rakendamine inimkapitali arendamiseks Eestis on võimalik ja vajalik. Euroopa Liidu struktuurifondide abil on võimalik toetada prioriteetseid valdkondi senisest enam. Konkreetsete meetmete rakendamise tasand tuleb aga riigi poliitikategijatel ja uue Riikliku Arengukava koostajatel uueks programmeerimisperioodiks 2007-2013 paika panna.

KOKKUVÕTE

Inimkapitali mõiste alla kuuluvad inimeste oskused ja teadmised, teadus, tehnoloogia ja innovatsioon. Inimkapitali arendamine on inimeste poolt kogutud oskuste ja teadmiste kasvatamine õppimise, koolituse ja treeningu kaudu ning teadus- ja arendustöö ning innovatsiooni edendamine. Inimkapitali mõiste põhjendab ühtlasi ka inimkapitali vajalikkust ja tähtsust. Majanduskasvu teooriad on aegade jooksul proovinud määratleda inimkapitali rolli majanduskasvus. Endogeensed majanduskasvuteooriad käsitlevad inimkapitali majanduskasvu tegurina, mis soodustab tehnoloogilist arengut ja suurendab tööjõu tootlikkust. Empiirilised majanduskasvu uuringud on samuti tõestanud, et inimeste oskused ja teadmised on majanduskasvul määravaks teguriks. Järjest enam on teorias tõestust leidnud seisukoht, et jätkusuutlik majanduslik areng tuleneb investeringutest inimkapitali.

Investeeringud inimkapitali määrab inimkapitali väärtustamine nii indiviidi kui riigi tasandil. Haridussüsteem tagab esialgse panuse inimkapitali potentsiaali realiseerumiseks. Edaspidine inimkapitali arendamine sõltub väärtushinnangutest ja ressurssidest, mida on võimalik investeerida inimkapitali arendamisse. Kui riigis inimkapitali ei väärtustata, siis peegeldub see ka üksikindiviidi valikutes ja seega ei suunata vahendeid inimkapitali arendamiseks ei ettevõtete ega riigi tasandil. Oluline on meeles pidada, et füüsiline kapital ei toimi ilma inimkapitali panuseta. Nii riik kui erasektor peavad investeerima inimestesse ja füüsilisse kapitali. Inimkapitali arendamine ja inimestesse investeerimine on väga oluline jätkusuutliku arengu tagamiseks.

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada, kas ja kuidas saab Iirimaa kogemust rakendada inimkapitali arendamiseks Eestis Euroopa Liidu struktuurifondide abil. Eesmärgi saavutamiseks uuriti Iirimaa majanduspoliitikat, meetmeid ja tulemusi viimase 30 aasta jooksul. Selgus, et Iirimaa prioriteedid inimkapitali arendamisel olid seatud hästiharitud tööjõu osakaalu suurendamisele, haridussüsteemi arendamisele ja

inimkapitali suurendamisele ettevõtluses. Iirlased mõistsid, et ümberpositsioneerimine rohkem teadmisi nõudvatele ja kõrgtehnoloogilistele tegevustele sõltub suuresti kõrgeltharitud oskustöölised ja teadustöötajatest. Iirimaa suutis edu saavutada just tänu inimeste oskuste suurendamisele, teadvustades, et haridus ja koolitus on olulised pikaajalise majanduskasvu saavutamiseks. Inimkapitali arendamiseks kasutati struktuurifondide vahendeid. Peamiselt finantseeriti tööturu ja haridusmeetmeid Euroopa Sotsiaalfondi vahenditest. Kuigi Euroopa Sotsiaalfondi raames finantseeritavad programmid aja jooksul Iirimaal muutusid, koguti erinevate tegevuste käigus edaspidiseks vajalik kogemustepagas, kuidas inimkapitali arendamisele suunatud meetmeid rakendada. Kuigi kõik meetmed ei olnud algusest peale edukad ja ei toonud kaasa kiireid tulemusi, mõisteti juba siis, et pikaajalise inimkapitali arengu tagamiseks peab edaspidi põhirõhk olema suunatud haridusele ja tööturu arendamisele.

Iirimaa pikaajaline investering haridusse ja täienduskoolitusse on kaasa toonud positiivsed tulemused, sealhulgas palju tipp tehnoloogia firmade investeringud ning Iirimaast on saanud USA järel teine tarkvara eksportija maailmas. Iirimaa eduteguritena on välja toodud erinevate autorite poolt erinevaid tegureid, kuid eelkõige võib nimetada Euroopa Liidu liikmesriigi staatust ja struktuurifondide vahendite head paigutust, avatust maailmale, aktiivseid tööturumeetmeid, üleminekut teadmispõhisele ühiskonnale, haridussüsteemi kaasajastamist, ajaloolist seotust Ameerika Ühendriikidega ja tänu sellele olulisel määral välisinvesteeringuid, turismi ja kõrgtehnoloogia ettevõtete rajamist Iirimaale. Iirimaa pikaajaline investeerimine haridusse ja koolitusse on ennast ära tasunud. Kuigi 1980-tel ja 1990-tel oli prevaleeriv haritud tööjõu väljavool Iirimaalt USA-sse, Suurbritanniasse ja teistesse Euroopa riikidesse, on nüüd hakatud jälle riiki tagasi pöörduma, mis meelitab Iirimaale ligi ka kõrgtehnoloogia alaseid investeringuid.

Ka Eesti edusammud ja majanduskasv viimastel aastatel on olnud märkimisväärsed, kuid siiski on veel palju saavutada ja tulevikku suunatud tegevused peavad olema hästi läbi mõeldud. 2001. a. detsembris Riigikogus heakskiidetud Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegia "Teadmispõhine Eesti" näeb tuleviku Eestit teadmispõhise ühiskonnana, kus uute teadmiste otsingule suunatud uuringud, teadmiste ja oskuste rakendamine ning inimkapitali areng on majanduse

konkurentsivõime ja elukvaliteedi ning sotsiaalse heaolu kasvu peamisteks allikateks ning tagavad Eesti pikaajalise jätkusuutliku arengu. Ka kõik hilisemad Eesti arengut käsitlevad strateegilised dokumendid näevad teadmispõhist majandust koos inimkapitali arenguga riigi põhilise arengumootorina.

Irimaal pöörati haridusmeetmetele suurt tähelepanu. Hariduse aspektist lähtuvalt on erinevus Eestiga olemas ja nende näitajate osas ei saa tõmmata paralleele Iirimaa olukorraga 1970-tel, mil nemad asusid oma prioriteete seadma struktuurifondide kasutuselevõtuks. Irimaal oli kuni 1967. aastani tasuline keskkaridus ja kirjaoskamatus protsent elanikkonnas oli kõrge. Eestis on kõrgharidusega inimeste osakaal üks suuremaid Euroopas ja meil pole samalaadseid probleeme alg- ja keskkariduse omandamisel, kui seda oli 1970-tel Irimaal. Euroopa Sotsiaalfondi osakaal oli neil 35%, Eestis saab see olema esimesel perioodil 2004-2006 19,5%.

Irimaal pandi paika pikaajaline kindel strateegia ja selle elluviimine on olnud järjepidev. Eesti on aga jätkuvat otsingute faasis: viimase 10 aasta jooksul on pidevalt muudetud suundi ja ühtset strateegilist lähenemist inimkapitali arendamisel pole välja kujunenud ega kokku lepitud. Poliitiline ebastabiilsus ja pidevad muudatused ei ole võimaldanud senini luua ühist suunda, mis oleks tähelepanu pööranud inimkapitali väärtustamisele ja selle arendamisele. On välja töötatud palju erinevad strateegilisi dokumente, mis omavahel ei haaku ja kohati seavad erinevaid eesmärke. Puudub ühtne strateegia Eesti arengusuundadeks. Strateegiaid uuendatakse pidevalt ja nii ei ole tagatud järjepidevus.

Seevastu võib Iirimaa puhul näitena tuua nende Riikliku Arengukava 2000-2006 (NDP), mille teavitamisele ja reklaamile on kulutatud märkimisväärsed summad. NDP logo on Irimaal nähtav kõikjal: bussidel, väliplakatitel, ajalehtes, brošüüridel. Kõik selleks et ka tavakodanik teaks, kuhu riik on oma suunad seadnud ja milline on riiklik strateegia kogu läbi perioodi 2000-2006.

Ajavahemikus 1995-2001 oli Iirimaa majanduskasv ligi 10% aastas, mis küll on langenud viimaste aastate jooksul, kuid on püsivalt üks kõige kiiremini arenevaid riike Euroopa Liidus. Samuti suutis Iirimaa vähendada töötust 18% määralt peaaegu täistööhõive tasemele.

Kuigi Eestil pole võimalik korrata Iiri stsenaariumi täpselt samadel lähtetingimustel ja saada nii suuri toetussummasid Euroopa Liidu struktuurifondidest, tuleb see siiski hästi paigutada ja me peaksime õppima teiste riikide senisest parimast praktikast. Inimkapitali arendamise prioriteetsus peab väljenduma nii riiklikes arengukavades kui ka tegelike investeeringute suuruses. Inimkapitali areng loob eelduse suuremat keerukust nõudva tootmise rajamiseks ja välisinvesteeringute saabumiseks, mis otseselt sõltub sellest, kui kvaliteetne on meie inimkapital. Inimkapitali arendamise väärtustamine on oluline teadus- ja arendustegevuse edendamisel ettevõtte tasandil. Inimkapitali alatähtsustamine on seotud madalate tootlikkusnäitajatega nii ettevõtte kui kogu riigi tasandil.

Iirlastel oli hea struktuurifondide paigutus ja kindlad prioriteedid, mis peegeldusid inimkapitali arendamisele suunatud vahendite osakaalus ja oskuses neid koostöös teiste teguritega kombineerida majanduskasvu edendamisel ja jätkusuutlikkuse tagamisel.

Iirimaa ja Eesti võrdluse tulemusena võib väita, et Iirimaa ajalooline, majanduslik ja kultuuriline taust on paljuski sarnased Eestiga, kuigi konkreetsed lähtealused pole päris samad kui Iirimaa 1973. aastal. Sellegi poolest saab paralleele tõmmata ja olulisi samme inimkapitali arendamisel rakendada ka Eestis. Analüüsi tulemusena on Iirimaa edustsenaarium küllaltki universaalne ja seega saab Iirimaa kogemust paljudes aspektides ka Eestis rakendada alustades inimkapitali väärtustamisest ja lõpetades inimkapitali arendamise strateegiate elluviimisega konkreetsete meetmete abil.

Iirimaa kogemus demonstreerib hästi struktuurifondide efektiivsust, kui see on kombineeritud majanduskasvule suunatud riiklike poliitikatega. Lähtuvalt teoreetilistest inimkapitali käsitlustest on vajadus inimkapitali arendamiseks ilmselge, et tagada majanduskasv ja püsiv jätkusuutlik areng. Seega tuleks Eestis järgmise perioodi majanduspoliitiliste eesmärkide ja rahastamise proportsioonide määramisel seda arvestada. Uute EL liikmesriikide hulgast võib samuti esile kerkida mõni edumeelne riik, nagu omal ajal Iirimaa, seega on oluline kasutada praegust lähteotsust ja head inimkapitali potentsiaali, et läbi inimkapitali arendamise tagada pikaajaliste eesmärkide saavutamine.

Iirimaa kogemuse analüüsist tulenevalt soovib autor esiteks tõsta Eesti ühiskonna (eriti ettevõtete) teadlikkust inimkapitali arendamise väärtuslikkusest, rakendada inimkapitali arendamisele suunatud meetmeid ja neid järgneval perioodil strateegiates sätestatud mahus finantseerida. Teadlikkust saab suurendada läbi vastavate institutsioonide teavitustöö, kes selgitaksid ettevõtjatele ja teistele sihtgruppidele inimkapitali arendamise vajalikkust. Seminarid, konverentsid, infopäevad, messid ja avalik debatt inimkapitali arendamise teema vajalikkusest aitaksid tõsta teadlikkust ühiskonnas. Sellele peab järgnema ka konkreetsete meetmete rakendamine, sest teavitamine ja teadlikkus pole eesmärk omaette, vaid ainult eeldus eesmärgini jõudmiseks. Ainuüksi põhimõtetest ja strateegiatest pole kasu, kui otsused finantsvahendite jagamisel on vastukäivad. Kokkulepitavad poliitilised sihid ja otsused peavad olema kooskõlas ja toetatud piisavate finantsvahenditega.

Antud töö tulemusena esitati järeldused ja soovitused, mis baseeruvad eeldusel, et inimkapitali väärtustatakse ja mõistetakse selle olulisust majanduskasvu protsessis. Soovitusi inimkapitali arendamiseks ja sellega seoses struktuurifondide proportsioonide ümberjaotamiseks saab arvestada järgmisel programmeerimisperioodil 2007-2013. Kahjuks ei võimalda antud magistritöö maht Iirimaa kogemust kirjeldada ja analüüsida veelgi põhjalikumalt, seega on antud teema edasiarendus vajalik mahukamate uurimisprojektide käigus.

Töö edasiarendamiseks on teisi võimalusi:

1. Kaasata analüüsi lisaks teisi riike ning võrrelda, mida on seal inimkapitali arendamiseks struktuurifondide vahenditega tehtud ja mida saavutatud. Skandinaavia riikide (Soome, Rootsi, Taani) kogemuse uurimine annaks kindlasti võrdlusmaterjali Iirimaa mudelile ja näitaks veelgi selgemalt seoseid inimkapitali arendamise ja majandusliku edu vahel.
2. Uurida inimkapitali arendamise erinevaid viise detailsemalt, kontsentreerudes korraga vaid ühele alameetmele, näiteks täiendõppele ettevõtluses. Vastav analüüs oleks väga mahukas, seega oleks oluline väga piiritletud valdkonna uurimine, mis ei pretendeerikski inimkapitali tervikliku mõiste käsitlemisele

3. Uurida inimkapitali väärtuse mõõtmise teemat, eesmärgiga kindlaks määrata, kui suur on inimkapitali hulk Eestis. Paljudes maades on viidud läbi uuringuid teada saamaks, kui suur on riigis inimkapital ja mis on selle rahaline väärtus.
4. Analüüsida inimkapitali arendamise meetmete rakendamist ja edusamme mõne aasta pärast, et hinnata 2004-2006. aastal elluviidud meetmete tulemuslikkust. Vastav analüüs annaks vastuse küsimusele, kas olemasolevate prioriteetide ja meetmete rakendamine on olnud edukas või tuleb need ümber vaadata ja muuta.

Töö võimalikke edasiarendusi on teisigi, kuid kindlasti väärrib Iirimaa mudel jätkuvat tähelepanu, et veelgi põhjalikumalt üksikute meetmete tasemel uurida, kuidas saavutati eesmärgid Iirimaaal ja kuidas vastavaid tegevusi Eestis ellu viia. Lähtudes käesolevas töös käsitletud Iirimaa kogemusest, on Eestis vaja võtta kindlad suunad poliitikate tegemise tasandil. Kuigi praegune raamistik on 2006. aastani suhteliselt paigas Riikliku Arengukavaga sätestatuna, peab pidevalt teostama järelevalvet eesmärkide saavutamise üle ja tulemusi hindama ning seda arvestama järgmise perioodi prioriteetide, meetmete ja eesmärkide paikapanemisel.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Barro, R. J.**, Economic Growth in a Cross Section of Countries. - Quarterly Journal of Economics, May 1991, pp. 407-443.
2. **Barry, F., Bradley, J. Hannan, A.** The Single Market, The Structural Funds and Ireland's Recent Economic Growth. - Journal of Common Market Studies, September 2001, Vol. 39, No 3, pp. 537-552.
3. **Becker, G. S.** Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, With Special Reference to Education, New York, National Bureau of Economic Research, 1964. Viidatud Laroche, M. *et al.* On the Concept and Dimensions of Human Capital in a Knowledge-Based Economy Context. Ottawa, Canadian Public Policy –*Analyse de Politiques*, 25 (1), 1998, pp. 5-8 vahendusel.
4. **Behrman, J. R., Taubman, P. J.** Human Capital, in Greenwald. Douglas (ed.), Encyclopedia of Economics, New York, McGraw-Hill Book Company, 1982, pp. 474-476. Viidatud Laroche, M. *et al.* On the Concept and Dimensions of Human Capital in a Knowledge-Based Economy Context. Ottawa, Canadian Public Policy –*Analyse de Politiques*, 25 (1), 1998, pp. 5-8 vahendusel.
5. **Beugelsdijk, S., Noorderhaven, N.** Entrepreneurial attitude and economic growth: A cross-section of 54 regions. Annals of the Regional Science, Springer - Verlag New York, June 2004, Vol. 38 Issue 2, 20 p.
6. **Bradley, J., Fitz Gerald, J., et al.** The Role of the Structural Funds. Analysis of Consequences for Ireland in the Context of 1992. Policy Research Series, Paper no 13, February 1992, The Economic and Social Research Institute (ESRI) Dublin, 249 p.

7. **Carlaw, K. I., Lipsey, R. G.** Productivity, Technology and Economic Growth: What is the relationship? *Journal of Economic Surveys*, Vol. 17, No. 3, Blackwell Publishing Ltd. 2003, pp. 457-495.
8. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament (2004a), *Building our common Future, Policy challenges and Budgetary means of the Enlarged Union 2007-2013*, Brussels, 10.02.2004, COM(2004)101.
9. Communication from the Commission. European Commission (2004b), *Europe and Basic Research*. Brussels, COM(2004) 9 final, 14.01.2004, 14 p. [<ftp://ftp.cordis.lu/pub/ireland/docs/compresearch.pdf>]. 24.02.2004.
10. Community Innovation Survey 1998-2000 (CIS III). Viidatud Ettevõtete innovatsiooniteadlikkuse programm. Programmdokument. EAS, Tallinn, 2003, 17 lk. vahendusel.
11. CORDIS, Bringing Europe's scientists home must be a priority, affirms Irish Presidency. Ireland 2004. 23.01.2004 [http://dbs.cordis.lu/fep-cgi/srchidadb?CALLER=MSS_NEWS_IE&ACTION=D&SESSION=&RCN=EN_RCN_ID:21486]. 25.01.2004.
12. **Darmody, M** Hariduse kättesaadavus ja EL tõukefondid, *The Economic and Social Research Center (ESRI), Publications*, September 2003, 4 p.
13. **Eedo, K.** Kvaliteet või tootlikkus? Pigem mõlemad. - Tallinna Tehnikaülikool, Äripäev, 06. detsember 2002, lk. 26.
14. **Eesti inimarengu aruanne 2001**: kas Eesti on sotsiaalselt jätkusuutlik? [<http://www.sirp.ee/2001/21.12.01/Sots/sots1-4.html>]. 20.02.2004.
15. **Eesti Riiklik Arengukava** Euroopa Liidu struktuurifondide kasutuselevõtuks-ühtne programmdokument 2004-2006, Rahandusministeerium, 2004 [<http://www.fin.ee/index.php?id=3229>]. 27.02.2004.
16. Eesti Statistikaamet [www.stat.ee]. 24.03.2004

17. European Employment Observatory, Review: Spring 2002, European Commission, DG EMPL, 248 p.
18. Eurostat [<http://europa.eu.int/comm/eurostat/>]. 12.03.2004
19. Ettevõtete innovatsiooniteadlikkuse programm. Programmdokument. EAS, Tallinn, 2003, 17 lk.
20. Ettevõtlik Eesti - Eesti väike- ja keskmise suurusega ettevõtete arendamisele suunatud poliitika 2002-2006. Majandusministeerium, 2002, 29 lk.
21. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus - EAS [www.eas.ee]. 12.02.2004.
22. **Fitz Gerald, J. D.** An Irish Perspective on the Structural Funds, European Planning Studies, Vol. 6, Issue 6, 1998, 14 p.
23. **George, D., Oxley, L., Carlaw, K.** Economic Growth in Transition, Journal of Economic Surveys Vol. 17, No. 3, Blackwell Publishing Ltd. 2003, pp. 271-307.
24. **Hunt, C.** Report on impact of EU enlargement, during the period 2003-2007, on Ireland and the European Union, Goodbody Stockbrokers, 23 September 2003 [<http://www.goodbody.ie/aboutgoodbody/eurovision2007.html>]. 10.02.04
25. ICSTI statement. State expenditure priorities for 2004. ISCTI 2003, 26 p. [http://www.forfas.ie/icsti/statements/icsti030710/030710_icsti_state_exp_priorities2004_s.pdf]. 12.03.2004.
26. ICSTI Ireland [<http://www.forfas.ie/icsti/statements/rti/structural.htm>] 11.04.2004
27. Iirimaa Rahandusministeerium (*Department of Finance, Government of Ireland*) [<http://www.finance.gov.ie>]. 11.03.2004.
28. Iirimaa Statistikaamet (*Central Statistics Office Ireland - CSO*) [<http://www.cso.ie>]. 29.03.2004.
29. **Islam, N.** What have we learnt from the convergence debate? - Journal of Economic Surveys Vol. 17, No. 3, Blackwell Publishing Ltd. 2003, pp. 309-362.

30. Irish Presidency of the Council of the EU, [<http://www.ue2004.ie/-templates/homepage.asp?sNavlocator=1>]. 23.02.2004.
31. Irish Success factors. Enterprise Ireland. [<http://www.enterpriseireland.com/connect-info.asp>]. 24.02.2004.
32. **Kiker, B. F.** The Historical Roots of the Concept of Human Capital, *Journal of Political Economy*, Vol. 74 (5), 1966, pp. 481-499. Viidatud Laroche, M. *et al.* On the Concept and Dimensions of Human Capital in a Knowledge-Based Economy Context. Ottawa, Canadian Public Policy –*Analyse de Politiques*, 25 (1), 1998, pp. 5-8 vahendusel.
33. **Kirchberger, A.** The knowledge economy and education reforms in MENA countries: selected examples, World Bank, 2003, 17p [[http://lnweb18.worldbank.org/MNA/mena.nsf/Attachments/Education2/\\$File/Mena_Educ.pdf](http://lnweb18.worldbank.org/MNA/mena.nsf/Attachments/Education2/$File/Mena_Educ.pdf)]. 24.04.2004.
34. **Kurik, S., Lumiste, R., Terk, E., Heinlo, A.** Innovatiivne tegevus Eesti ettevõtetes, Eesti Tulevikuuringute instituut, Tallinn 2002, 98 lk.
35. **Laar, M.** Vabariigi peaministri kõne, Kokkuvõtte üldkogul peetud ettekandest, Eesti Teaduste Akadeemia Üldkogu istung 20.12.2000 [<http://www.akadeemia.ee/est/2000/tegevus/yldkogu/koned.html>]. 27.02.2004.
36. **Laroche, M., Merette, M. and Ruggeri, G. C.** On the Concept and Dimensions of Human Capital in a Knowledge-Based Economy Context. Ottawa, Canadian Public Policy –*Analyse de Politiques*, 25 (1), 1998, 27 p. [http://collection.nlc-bnc.ca/100/200/301/finance/working_papers-ef/1998/1998-01/98-01e.pdf]. 30.03.2004.
37. **Le, T., Gibson, J., Oxley, L.** Cost- and Income-Based Measures of Human Capital. - *Journal of Economic Surveys* Vol. 17, No. 3, Blackwell Publishing Ltd. 2003, pp. 271-307.

38. **Leetmaa, R., Võrk, A. Eamets, R., Sõstra, K.** “Aktiivse tööpoliitika tulemuslikkuse analüüs Eestis”, Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Tallinn, 2003, 108 lk.
39. **Lucas, R. E., Jr.** On the Mechanics of Economic Development, *Journal of Monetary Economics*, vol. 22(1), 1988, pp. 3-42. Viidatud Schütt, F. The Importance of Human Capital for Economic Growth, IWIM – Institute of World Economics and International Management, University of Bremen, Volume 27, August 2003, 63 p. vahendusel.
40. **Luuk, M.** Töökoolitus – aktiivse tööturupoliitika tähtis instrument, Ülevaade töökoolitusest Euroopa Liidus ja Eestis, Sotsiaalministeerium, mai 1999.
41. **Mankiw, D. N., Romer, D., Weil, D.** A contribution to the Empirics of Economic Growth. - *Quarterly Journal of Economics* 107, 1992, pp. 407–437.
42. **McCarthy, D.** How the Celtic Tiger Did it: Ireland’s Rapid Convergence with the Industrial World, Social Policy and Macroeconomics: The Irish Experience, Transition Newsletter, World Bank 2001, 4 p.
43. **Midelfart-Knarvik, K.H., Overman, H. G.** Delocation and European integration: is Structural Spending justified? *Economic Policy*, October 2002, Great Britain, 2002, pp. 323-359.
44. **Mincer, J.** Investment in Human Capital and Personal Income Distribution, *Journal of Political Economy*, vol. 66 (4), 1958, pp. 281-302. Viidatud Laroche, M. *et al.* On the Concept and Dimensions of Human Capital in a Knowledge-Based Economy Context. Ottawa, Canadian Public Policy –*Analyse de Politiques*, 25 (1), 1998, pp. 5-8 vahendusel.
45. **National Development Plan Ireland 2000-2006.** European Union Community Support Framework for Ireland 2000-2006. NDP CSF Information Office, Department of Finance, December 2001, 116 p.
46. **Nelson, R. R., Phelps, E. S.** Investments in Human, Technological Diffusion, and Economic Growth. – *American Economic Review Proceedings*, LVI, 1966,

- pp. 69-75. Viidatud Barro, R. J., Economic Growth in a Cross Section of Countries. - Quarterly Journal of Economics, May 1991, pp. 407-443 vahendusel.
47. **O'Leary, E.** Regional Income Estimates for Ireland, 1995, Regional Studies, December 1999, Vol. 33, Issue 9, 1999, 16 p.
48. OECD Database, SourceOECD Online library [<http://new.sourceoecd.org>]. 26.03.2004
49. OECD The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital. Paris: OECD (2001). Viidatud Le, T., Gibson, J., Oxley, L. Cost- and Income-Based Measures of Human Capital. - Journal of Economic Surveys Vol. 17, No. 3, Blackwell Publishing Ltd. 2003, pp. 271-307 vahendusel.
50. OECD Economic Outlook, June 2003 No. 73 - Economic developments in Ireland, Vol. 2003, no. 1, pp. 255 – 265.
51. OECD Economic Surveys: OECD Economic Surveys Ireland: I Adjusting to slower growth and ensuring prosperity; IV Sustaining growth: the structural policy dimensions, Vol. 2003, no. 9, pp. 36 – 65, pp. 142-187.
52. **Oja, A., Raukas, A.** Eesti 21. Sajandil. Arengustrateegiad, visioonid, valikud. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 1999, 239 lk.
53. Rahandusministeerium [<http://www.fin.ee/?id=4866>]. 15.02.2004.
54. **Raig, I.** Eesti ei suuda euroliidus Iirimaa edu korrata.- Äripäev, 29. mai 2003, lk. 22.
55. **Raig, I.** Iirimaa kogemusi Euroopa Liidu liikmesriigina. - Uurimiskeskus Vaba Euroopa, 18. jaanuar 2004 [<http://www.ukve.ee/news.php?uID=45&lang=est>]. 13.02.2004
56. **Randveer, M.** Tulutaseme konvergens Euroopa Liidu ja liituda soovivate riikide vahel, Tallinn, 2000, 34 lk.

57. Riigieelarve eelnõu seletuskiri 2004. EV Rahandusministeerium, september 2003, 501 lk [<http://www.fin.ee/?id=7963>]. 14.03.2004.
58. **Romer, P. M.** Human capital and growth: theory and evidence. National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 3173, Cambridge, 1989, 51 p.
59. **Sage, A. P.** Sustainable development: Issues in information, knowledge and systems management. Information Knowledge Systems Management, Vol. 1, Issue 3/4, Winter 1999, pp. 185-223.
60. **Schultz, T. W.** Investment in Human Capital, The American Economic Review, vol. 51(1), 1961, pp. 1-17. Viidatud Laroche, M. *et al.* On the Concept and Dimensions of Human Capital in a Knowledge-Based Economy Context. Ottawa, Canadian Public Policy –*Analyse de Politiques*, 25 (1), 1998, pp. 5-8 vahendusel.
61. **Schütt, F.** The Importance of Human Capital for Economic Growth, IWIM – Institute of World Economics and International Management, University of Bremen, Vol. 27, August 2003, 63 p.
62. Second Report on Economic and Social Cohesion, Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory, Vol 1, January 2001, European Commission, Brussels 2001, 160 p.
63. **Seilenthal, J.** Iiri tiigermajanduse edu saladus ELiga liitumise majanduslik kasu Iiri näite varal. – Äripäev, 11. august 1997, lk. 12.
64. Struktuurifondid Eestis [www.struktuurifondid.ee]. 12.02.2004.
65. Swedbank - Analysis of the Human Capital Potential of Eight Acceding Countries, Eurostat 2003.
66. Teadmistepõhine Eesti – Teadus- ja arendustegevuse strateegia 2002 – 2006. Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Tallinn, 2001, 19 lk.

67. **Terk, E., Tafel, K.** Strateegia Säästev Eesti 21 taustmaterjal 1, Jätkusuutlik areng. Teoreetilised ja praktilised dilemmad, Eesti Tuleviku-uuringute Instituut, 2003, 30 lk.
68. Third Report on Economic and Social Cohesion, Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory, Vol. 1, February 2004, European Commission, Brussels, 2004, 243 p.
69. Välisministeerium. Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused: "Riigikaitse osa riigi julgeoleku tagamisel", heaks kiidetud 06.03 2001, [http://www.vm.ee/est/-kat_123/161.html]. 22.02.2004.
70. **Walton, M.** Vara tugitooli nõjatuda, Deloitte & Touche uurimus. Viidatud Äripäev, 20. detsember 2002, lk 22 vahendusel.
71. **West, E.** Literacy and the Industrial Revolution, Economic History Review, Vol. XXXI, No 3, August 1978, 20 p.
72. **Wiman, R.** Putting People at the Center of Sustainable Development. - Proceedings of the Expert Meeting on the Social Dimension in Sustainable Development. Volume 1: Policy Themes - A Synthesis. Helsinki. 2000, 123 p.
73. World Bank [<http://www.worldbank.org/data>]. 12.12.2004
74. World Competitiveness Yearbook 2002. Viidatud Ettevõtete innovatsiooniteadlikkuse programm: EAS, Tallinn 2003, 17 lk. vahendusel.
75. **Wößmann, L.** (2003) Specifying human capital. Journal of Economic Surveys Vol. 17, No. 3, Blackwell Publishing Ltd. 2003, pp. 239-270.
76. Ühiskondliku leppe sihtasutus [<http://www.lepe.ee/737>]. 12.02.2004.

LISAD

Lisa 1

Iirimaa majanduskasv enne Euroopa Liidu liikmeks astumist 1960-1973

	SKP 1995. a püsihindades (milj. eurot)	SKP kasv (%)	SKP elaniku kohta 1995. a püsihindades
1972	20 274	6,3%	6 704
1971	19 078	4,6%	6 406
1970	18 238	3,2%	6 183
1969	17 681	5,4%	6 043
1968	16 778	7,2%	5 760
1967	15 654	4,9%	5 398
1966	14 917	1,1%	5 172
1965	14 759	1,6%	5 132
1964	14 524	4,9%	5 071
1963	13 840	4,4%	4 856
1962	13 262	3,0%	4 686
1961	12 875	4,7%	4 569
1960	12 301		4 344

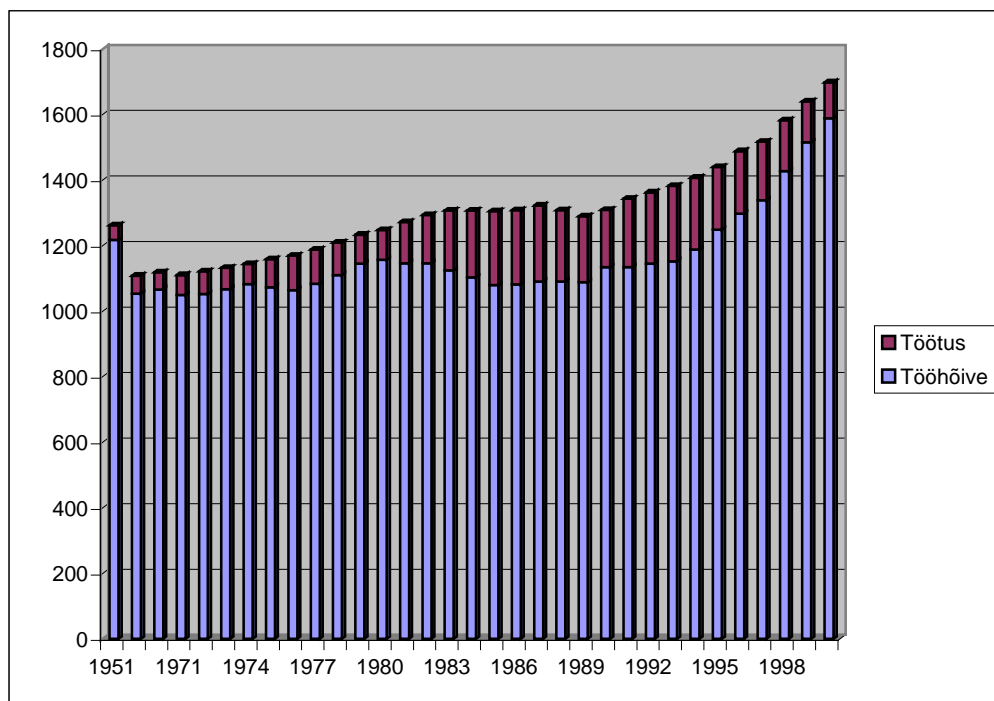
Allikas: Iirimaa Statistikaamet

Iirimaa majanduskasv Euroopa Liidu liikmena 1973-2003

	SKP 1995. a püsihindades (milj. eurot)	SKP kasv (%)	SKP elaniku kohta 1995. a püsihindades
2003	96 826	1,4	24 335
2002	95 499	6,9	24 379
2001	89 320	6,2	23 266
2000	84 113	10,1	22 211
1999	76 410	11,3	20 403
1998	68 663	8,6	18 533
1997	63 201	11,1	17 263
1996	56 891	8,1	15 690
1995	52 641	9,9	14 617
1994	47 915	5,8	13 362
1993	45 307	2,7	12 676
1992	44 118	3,3	12 412
1991	42 691	1,9	12 108
1990	39 699	7,1%	11 323
1989	37 077	6,2%	10 563
1988	34 902	4,5%	9 884
1987	33 406	4,4%	9 421
1986	31 990	0,4%	9 034
1985	30 836	2,4%	8 711
1984	30 103	3,7%	8 530
1983	29 031	0,1%	8 285
1982	28 992	1,3%	8 331
1981	28 614	2,8%	8 311
1980	27 843	2,1%	8 187
1979	27 261	3,3%	8 094
1978	26 380	7,3%	7 960
1977	24 577	6,9%	7 511
1976	22 980	2,3%	7 119
1975	22 459	1,3%	7 069
1974	22 165	3,6%	7 095
1973	21 389	5,5%	6 960

Allikas: Iirimaa Statistikaamet

Tööhõive ja töötus Iirimaa 1951-2000

Allikas : Iirimaa Statistikaamet

Iirimaa ja Eesti peamised sarnasused

Valdkond	Iirimaa	Eesti
Ajalugu	Pikk ja keeruline vabadusvõitlus Suurbritannia koloniaalvõimu vastu.	Eestis on saavutanud iseseisvuse pärast pikka okupatsiooniperioodi ja vabadusvõitlust.
Suhtumine enne Euroopa Liiduga liitumist	1970. aastate algul kartsid paljud iirlased, et liitumine Euroopa ühisturuga toob kaasa suveräänsuse edasise nõrgenemise ja viib loobumisele rahvuslikust identiteedist.	Sama kartus on eestlastel EL-iga liitumisel, kardetakse rahvusliku identiteedi, kultuuri ja keele kadumise pärast.
Võimalused Euroopa Liiduga liitumisel	Lõppes ülemäärane sõltuvus Suurbritanniast, tekkis vaba juurdepääs suurtele turgudele, mis varem olid neile suletud.	EL-iga liitudes paraneb Eestile juurdepääs uutele turgudele.
Hariduse ja kultuuri väärtustamine	Kasvanud jõukus on iirlastel võimaldanud rohkem teha kulutusi haridusele, kultuurile ja oma rahvusliku pärandi kaitsele.	Sama lähenemine on ka Eestis. Viimastel aastatel on vähemalt prioriteetide tasandil hakatud haridust ja inimkapitali rohkem väärtustama.
Varane koolist lahkumine	Iirimaal probleemiks olnud aastakümneid. Olukorra ennetamiseks on Iirimaa Euroopa Sotsiaalfondi osalisel rahastamisel tegelnud noortega, kelle puhul oht koolist välja langeda on kõige suurem.	Ka Eestis langeb suur osa õpilastest põhikoolist välja. Selliste noorte väljavaated tulevikus tasuvat tööd leida on kesised. Varane koolist lahkumine võib tuua endaga kaasa pikaajalise töötuse või parimal juhul miinimumpalgaga tasustatava töö.
Majanduskeskkond	Avatud ja stabiilne majanduskeskkond on muutis töökohtade struktuuri, suurendas töökohtade arvu ja käivitas remigratsiooni.	Ka Eestis on avatud ja suhteliselt stabiilne majanduskeskkond. Kuigi pigem on trend migratsiooni kui remigratsiooni osas.
Tööhõive eri majandussektorites	Kui 1961.a. oli Iirimaal agraarsektoris hõivatud 36 % töötajatest, siis praeguseks on see langenud alla 10%-le. Neljakümne aastaga on primaarsektoris hõivatute arv vähenenud üle kahe korra.	Aset leidnud sama drastilised muutused. Põllumajandussektori osakaal on pidevalt vähenemas. 2003 IV kvartalis: Primaarsektor 6%, sekundaarsektor 35%, tertsiaalsektor 59 %.

Allikas: autori koostatud (Raig 2004, Eesti ja Iirimaa Statistikaameti põhjal)

Iirimaa ja Eesti peamised erinevused

Valdkond	Iirimaa	Eesti
Ajalooline seotus Ameerika Ühendriikidega	Ajalooline, kultuuriline ja majanduslik seotus USA-ga on Iirimaaale toonud peamise osa välisinvesteeringuid ja turismi osakaal USA-st on oluliselt kaasa aidanud Iirimaa tänasesse heaolule.	Puudub seotus USA-ga, mis tooks välisinvesteeringuid, turiste ja re-migratsiooni. Seda aspekti on korduvalt rõhutatud, kui Iirimaa eelist, mida teistel pole.
Kõrgtehnoloogiline sektor	Väljaarenenud tänu kvalifitseeritud tööjõule ja välisinvesteeringutele.	Pole märkimisväärseid saavutusi, kuigi vastav suund võetud.
Põhilised ekspordi ja kaubanduspartnerid	Inglismaa 23.3%, USA 16.7%, Belgia 14.6%, Saksamaa 7.3%, Prantsusmaa 5% (2002)	Peamised kaubanduspartnerid on Skandinaaviamaad, Läti, Leedu, Venemaa.
Keel	Inglise keelt kõnelev elanikkond, mis on eeliseks suhtlemisel USA ja Inglismaaga.	Eesti keel ja eestlaste suhteliselt vähene keeleoskus on takistuseks välissuhtlemisel (kuigi rahvastiku keelteoskus on pidevalt paranemas).
Tööpuuduse trendid	Iirimaa on tööpuudus pidevalt vähenenud, Iirimaa töötuse määr on alates 1997. aastast olnud väiksem EL keskmisest.	Eestis on suur tööpuudus endiselt probleemiks.

Allikas: autori koostatud (Raig 2004, Eesti ja Iirimaa Statistikaameti põhjal)

Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegia 1998-2003

Näitaja	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Teadus- ja arendustegevuse kogukulutused, mln EEK	450,9	572,8	670	740	1228	1570
Teadus- ja arendustegevuse kogukulutused, % SKP-st	0,61	0,76	0,79	0,8	1,2	1,4
Avaliku sektori osakaal kogukulutustes, (mln EEK)	360,1	433,3	469	555	982,4	1256
Avaliku sektori osakaal teadus- ja arendustegevuse kogukulutustes, %	80	76	70	75	80	80
Avaliku sektori osakaal teadus- ja arendustegevuse kogukulutustes, % SKP-st	0,49	0,57	0,57	0,6	0,96	1,12
Valitsuse osa teadus- ja arendustegevuse finantseerimisel, mln EEK	308	359	366	406	890	1043
sh teadusele	278	331	329	313	590	650
sh arendusele	30	28	37	93	300	393
Valitsuse osa teadus- ja arendustegevuse finantseerimisel, % SKP-st	0,42	0,48	0,43	0,44	0,87	0,93
sh teadusele	0,38	0,44	0,39	0,34	0,58	0,58
sh arendusele	0,04	0,04	0,04	0,1	0,29	0,35
Valitsuse osa teadus- ja arendustegevuse finantseerimisel, % eelarvest	2,05	1,99	1,28	1,36	2,8	3,04
sh teadusele	1,85	1,84	1,15	1,05	1,85	1,9
sh arendusele	0,2	0,16	0,13	0,31	0,94	1,15

Allikas: Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegia 2001-2006.

SUMMARY

IMPLEMENTING IRISH EXPERIENCE IN DEVELOPING HUMAN CAPITAL IN ESTONIA WITH EUROPEAN UNION STRUCTURAL FUNDS

Helen Petrov

Human capital is one of the main determinants of growth and it facilitates to reach the economic and social goals through improving the quality and productivity of work. The concept of human capital has many different aspects, which have to be considered in order to gain a complete overview of the issue. Human capital comprises both the quantitative dimension of labour employed in production and knowledge and skills possessed by the labour force. The most valuable of all capital is that invested in human beings. Human capital is defined as the aggregation of investments such as education, health, on-the-job training and migration that enhance an individual's productivity in the labour market.

According to the theoretical research work human capital has a relevant role in economic growth, which ensures sustainability and successful performance in the long term. Sustainable development refers to the fulfilment of human needs through simultaneous socio-economic and technological progress and conservation of the earth's natural resource systems. It is becoming increasingly apparent that sustainable economic development springs from investment in human capital.

The measurement of human capital is a challenging task, which has given rise to development of the issue by different researchers. One interesting aspect is how human capital is valued in the society. The different models of measuring human capital are cost based, income based and education related.

The new endogenous growth theories explain the role of human capital in the growth process and have made attempts to incorporate human capital and technological development in the model. Human capital plays a special role in a number of models of endogenous growth. In Romer model human capital is the key input to the research sector, which generates the new products or ideas that underlie technological progress. Increases in the human capital per person tend to lead to higher rates of investment in human and physical capital, and hence, to higher per capital growth. While the research has confirmed human capital's important role in growth, it is not conclusive about the precise way in which this role is played. It is also not clear what the best way is to develop human capital.

The aim of the master thesis is to ascertain if it would be possible and how would it be possible to implement the Irish experience of human capital development in Estonia with European Union structural funds. The specific research tasks to achieve the aim of the thesis are to:

- study the theoretical framework of human capital and to determine the role of human capital in the growth models and in sustainable growth;
- analyse the allocation of EU structural funds in Ireland and the measures and success factors in human capital development;
- compare the situations of Ireland and Estonia at their accession to EU
- review the measures taken and the current plans for the development of human capital in Estonia.

The paper is divided into three parts. The first chapter analyses the theoretical framework of human capital, gives the definition of human capital and specifies its role in economic growth. The second chapter is giving overview of the Irish experience and establishing prerequisites for the third chapter, where the Estonian current situation of the development of human capital is being analysed and the conclusions drawn for recommendations regarding future of development of human capital in Estonia and the allocation of structural funds. The main emphasis before outlining the recommendations lies on the analysis of the Irish experience. The empirical data about Irish economic performance during last 30 years proves that the investments made in human capital have been beneficial. The unemployment rate has fallen, the quality of the labour force

improved, due to the investments in R&D the high tech sector has been developing remarkably and emigrated Irish people are returning to their country and bringing back the human capital, which in its turn is attracting new foreign investments. Over the last decade, unprecedented economic growth has seen the level of Irish real GDP almost double in size.

There have been many reasons advanced for Ireland's success, which in combination can help explain the exceptionally strong growth rates experienced. They include EU membership and access to the Single Market; Ireland's low corporation tax rate and a large multinational presence; a high proportion of the population of working age; increased participation in the labour market; a reversal of the trend of emigration toward immigration; sustained investment in education and training; co-ordinated social partnership agreements and a more stable public finance position.

Ireland has demonstrated that a country traditionally labelled one of the poorest members of the European Union, highly dependent on agriculture and low-end manufacturing, can successfully turn its economy into a success story. Ireland's transformation is attributable to sustained and well-targeted investment in education and to a policy framework favourable to foreign direct investment, notably in the high technology sector.

Ireland has become one of the most dynamic knowledge-based economies in Europe and is the second largest exporter of software. With an average rate of growth in GDP of 9.1 percent over the period 1995–2001, the “Irish miracle” is not attributable solely to the government's investment in education and its efforts to attract foreign direct investment.

Ireland's success also stems from a stable macroeconomic and fiscal environment and significant openness to trade. Substantial amount of EU structural funds have helped Ireland to target investments relevant to a knowledge economy. Ireland has thus come a long way from its traditional low-end manufacturing economy, but to become a knowledge-based economy with a notable human capital. Nowadays the Irish economy is an open, mostly export based economy that has experienced an unprecedented level of growth during the latter half of the 1990's. It is expected that this growth will

continue at least for the first decade of this century, as long as a skilled labour force continues to be available.

Ireland has enjoyed economic prosperity however the roots of this prosperity may lie some years before. Different researchers have highlighted different factors, which have contributed to Ireland's emergence as Europe's high growth economy. Though the most important factors outlined in regard of the issue of this thesis are as follows:

- well educated flexible workforce. High standards of education producing a young skilled workforce. The return of skilled emigrants to Ireland;
- efficient use of structural funds;
- long term consistent policies and well structured strategies with regard to developing human capital;
- the work of industrial promotional agencies and the various incentives offered to overseas investors. Inflows of high technology inward investment;
- good co-operation between government, industry, social partners and trade unions with regard to economic policy. Pro-business government environment;
- Strategic investment in human capital growth.

In Estonian National Development Plan 2004-2006 the priorities and measures of the current programming period have been settled. This is an investment plan covering the allocation of structural funds and the planned activities. The priority one of the National Development Plan is aimed at developing human resources through support for education and training.

The implementation of Irish experience in Estonia doesn't mean that we will be able to repeat the success story of Ireland in exactly the same conditions. Irish experience is a lesson to be learnt how a long-term well-focused strategy will help to reach the goals set for economic and social development. The main overall conclusions drawn from the Irish experience are that in Estonia we have to concentrate to the following aspects:

- valuing our human capital and investing in the development of human capital;
- open economy and promoting the continuous inflow of the foreign direct investments;

- settling comprehensive long term national level priorities, which are growth oriented;
- efficient and effective use of structural funds and ensuring the consistency with the national priorities;
- supporting and promoting innovation and the investment in R&D
- enhance the innovation awareness of the companies

Human capital specific conclusions deriving from the Irish experience are that in Estonia we should focus on:

- increasing the proportional amount of highly educated and skilled labour force;
- continuous improvement our educational system;
- supporting human capital development in entrepreneurship (training and upgrading skills).

Due to the abovementioned measures we would be able to accomplish the following goals: development of human capital in a long term, decrease in unemployment, long-term economic growth, sustainable development, improved competitiveness of business sector; higher productivity, added value and quality of labour force due to the increased human capital.

In order to reach these goals it would be useful to consider re-allocating the structural fund monies in the next programming period. The author's recommendations comprise increasing the proportion of European Social Fund from current 19,5% to 35%, decreasing European Regional Development Fund from 59% to 50 % and the amount of the agricultural and fisheries funds from 21,5 % to the level of 15%.

There are several possibilities for further development of this research issue. The possible alternatives are as follows:

1. to include other countries in the analysis and to compare the activities financed by using structural funds and analyze the results. Further study of the experience of Scandinavian countries (Sweden, Finland, Denmark) would give good comparative material to Irish model and would clearly highlight the relations between human capital development and economic success.

2. to study the different methods of human capital development, concentrating on one certain submeasure, e.g. training in entrepreneurship. The scope of the analysis would have to be clearly limited and not to involve the whole concept of human capital.
3. to study the issue of valuing human capital, with the purpose of determining, what is the value of the stock of human capital in Estonia. In many countries there have been research works about determining the stock and value of human capital in one certain country.
4. to analyse the measures taken and the results of human capital development after some years to evaluate the effectiveness of the measures. This research work would give an answer to the question, if the current priorities and measures are proper or they have to be changed and improved.

The thesis gives a thorough insight into the Irish experience and highlights the lesson to be learnt by Estonia in respect of human capital. The process of developing the new National Development Plan for the next programming period 2007-2013 has already started, even though lots of work has to be done on the national level to develop a new long-term strategic framework. The recommendations outlined in this the thesis are useful for consideration in order to value human capital and take measures for its development.